

Besökare i naturreservat

Metodstudie och resultat av en enkätundersökning i Stockholms län 2002

Besökare i naturreservat

Metodstudie och resultat av en enkätundersökning i
Stockholms län 2002

Eva Sandberg
Magnus Sannebro

Utgivningsår: 2003
ISBN: 91-7281-095-5

Förord

Stockholms län rymmer en mångfald av naturtyper, från odlingslandskap och ädellövskogar till naturskogar och ytterskärgård. Denna natur hyser många sällsynta och skyddsvärda arter vilka kräver att områden skyddas som naturreservat eller nationalparker. Naturen har också stor betydelse för invånarnas rekreation och friluftsliv, särskilt i en region med så stor folkmängd som Stockholms län. Därför är de cirka 200 naturreservaten i länet en viktig resurs för människors möjlighet att vistas i naturen på sin fritid. Reservatens storlek och karaktär varierar kraftigt och vissa är så gott som okända för länets invånare. Andra reservat har många besökare som söker sig dit under alla årstider.

I takt med att befolkningen i regionen ökar kan också besöksstrycket på kvarvarande naturområden förväntas öka. Detta påverkar förutsättningarna för naturreservatens förvaltning. Vi vet idag relativt väl vilka natur- och kulturvärden som reservaten inrymmer. Däremot vet vi ganska lite om hur reservaten används. Det är därför viktigt att undersöka vad människor som besöker reservaten tycker om skötsel, information och tillgänglighet. Vilka är det som besöker reservaten, hur ofta är man där, hur hittar man dit och vilka upplevelser söker man? Saknar man något i reservaten, och finns det brister som borde åtgärdas?

I denna rapport presenteras olika metoder för hur länsstyrelser, kommuner och andra förvaltare av naturreservat och naturområden kan skaffa sig ökad kunskap om hur naturen utnyttjas av besökarna. Sammanställningen bygger på såväl nationella som internationella erfarenheter. I en pilotundersökning som ingår i projektet testas några metoder för besöksundersökningar i fyra naturreservat. Med utgångspunkt från de erfarenheter som framkommit i studien diskuteras hur kontinuerliga besöksundersökningar skulle kunna vara en del i det ordinarie arbetet med förvaltningen av länets naturreservat. Det är vår förhoppning att denna rapport ska fungera som ett användbart verktyg för alla som arbetar med förvaltning av naturområden.

Studien har utförts av Eva Sandberg och Magnus Sannebro på uppdrag av naturvårdsenheten.

Stockholm, maj 2003

Lars Nyberg
Miljö- och planeringsdirektör

Innehållsförteckning

FÖRORD	3
SAMMANFATTNING	7
BESÖKSUNDERSÖKNINGAR I NATUROMRÅDEN - METODSTUDIE.....	7
BESÖKSUNDERSÖKNING I STOCKHOLMS LÄN	8
1. PROJEKTETS UPPLÄGGNING	9
BAKGRUND.....	9
SYFTE – KUNSKAPSUPPBYGGNAD OCH ENKÄTUNDERSÖKNING.....	9
GENOMFÖRANDE	9
NATURRESERVATEN I STOCKHOLMS LÄN	10
2. ALLMÄNT OM BESÖKSUNDERSÖKNINGAR I NATUROMRÅDEN	12
KUNSKAPSÖVERSIKT	12
VAD HAR GJORTS I STOCKHOLMS LÄN?	14
ATT TÄNKA PÅ VID METODVAL.....	14
<i>Vilka är informationsbehoven?</i>	14
<i>Manual för planering av besöksundersökningar</i>	15
KVANTITATIVA STUDIER – ATT RÄKNA BESÖKARE	15
<i>Passageräkning</i>	15
<i>Visuell observation</i>	16
<i>Självregistrering</i>	17
<i>Bortfallsstudier</i>	17
<i>Kameraregistrering</i>	18
<i>Fjärrövervakning</i>	18
<i>Indirekta metoder</i>	18
<i>Två planerade handböcker 2003</i>	18
KVALITATIVA STUDIER – VAD TYCKER BESÖKARNA?	19
<i>Internationella exempel</i>	19
USA	19
Kanada	20
Finland.....	21
<i>Svenska besöksundersökningar</i>	22
Urvalsundersökningar - postenkäter.....	22
Intervjuundersökningar.....	23
Jämförelser över tiden	24
Fokusgrupper och djupintervjuer	25
ATT INTEGRERA BESÖKARNAS UPPLEVELSER OCH ÖNSKEMÅL I SKÖTSEL OCH FÖRVALTNING AV NATURRESERVAT	27
<i>Fulufjällets zonindelning efter ROS-analys</i>	27
3. BESÖKSUNDERSÖKNING I STOCKHOLMS LÄN	29
INLEDNING	29
METOD	29
<i>Urval av naturreservat</i>	29

<i>Enkäter i lådor</i>	29
<i>Personliga intervjuer på plats i reservaten</i>	30
FRÅGESTÄLLNINGAR	30
RESULTAT OCH DISKUSSION	31
<i>Intervjuteknik</i>	31
<i>Svarsfrekvens och tillförlitlighet</i>	32
<i>Sammanfattande analys av enkätsvaren</i>	33
Ålder	33
Kön	34
Resavstånd och tid	34
Hemkommun	34
Transportmedel.....	34
Ensam eller med familjen	35
Besök i andra naturreservat	35
Hur ofta besöks naturreservaten?	35
Information om naturreservaten	36
Vad man ägnar sig åt	36
Rörelsemönster	37
Synpunkter på skötseln av naturreservaten	37
Förslag på åtgärder	37
Störningar	39
Upplevelsevärden	39
Vad besökarna uppskattar mest, respektive saknar eller skulle vilja förändra, i reservaten	40
4. SLUTSATSER OCH FÖRSLAG PÅ FORTSATTA UNDERSÖKNINGAR....	42
FÖRSLAGEN I SAMMANFATTNING	46
5. REFERENSER	48
LITTERATUR	48
MUNTliga KÄLLOR	51
INTERNET - WEBBLÄNKAR	52
6. REDOVISNING AV RESULTAT FÖR RESPEKTIVE NATURRESERVAT.....	53
ANGARNSSJÖÄNGEN	55
BJÖRNÖ	75
TULLGARN.....	95
VÄSTRA JÄRVAFÄLTET	117
BILAGA: BESÖKSENKÄT	137

Sammanfattning

Den första delen av denna rapport består av en sammanställning av litteratur och kunskaper om besöksstudier i naturområden i Sverige och internationellt. I den andra delen beskrivs ett konkret projekt som innebär att prova och utvärdera lämpliga metoder och frågeställningar för enkäter till besökarna i Stockholms läns naturreservat. Undersökningen utgår främst från ett kvalitativt perspektiv, det vill säga att ta reda på hur de naturskyddade områdena i Stockholms län används och vad besökarna tycker om skötsel, tillgänglighet, information och de upplevelser områdena bjuder. Resultaten från enkätundersökningen presenteras och analyseras. Rapporten avslutas med ett förslag på hur fortsatta undersökningar av reservaten kan genomföras, som en integrerad del av reservatsförvaltningen. Behovet av ökad information om den skyddade naturen i Stockholms län betonas också.

Besöksundersökningar i naturområden - metodstudie

Friluftslivsdimensionen i naturskyddet har särskilt under de senaste femton åren hamnat lite i skuggan av arbetet med att skydda naturvärden. Biologisk mångfald har varit ett nyckelbegrepp inom naturvärden. Det återspeglas också i vilka undersökningar som genomförts. Med tanke på att många människor i Sverige rör sig mycket i naturen och att många utländska besökare söker sig till svensk natur, är det anmärkningsvärt att man vet så lite om dessa besökare. Hur många de är, hur de rör sig, vilka aktiviteter de ägnar sig åt och vad de tycker om skötseln av de skyddade naturområdena.

Besöksstudier i nationalparker och motsvarigheten till naturreservat är vanligare i till exempel USA, Kanada och Finland än i Sverige. Där ingår kunskapsinsamling om besökarna ofta som en fortlöpande och integrerad del i förvaltningen av skyddade områden. Till viss del beror detta sannolikt på att besöksstrycket i naturskyddade områden är betydligt högre i USA, och till viss del även i Kanada. Frånvaron av allemansrätt bidrar naturligtvis till denna koncentration av besökare till vissa välkända nationalparker. Metodstudien innehåller exempel på olika typer av undersökningar som regelbundet genomförs i USA och Kanada, och för- och nackdelar diskuteras.

En genomgång av litteratur och kontakter med länsstyrelser runt hela landet visar att kunskaperna om besökare i naturområden i Sverige är små. De undersökningar som gjorts av naturvårdsmyndigheter syftar ofta till att mäta antal besökare. Mätningar har oftast gjorts under en begränsad tidsperiod. Man vet därför sällan hur utvecklingen har varit över en längre tid. Kopplingarna mellan besöksräkningar och reservatsförvaltningen i övrigt verkar också vara otydliga.

När det gäller forskning inom detta område så har Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU) varit den dominerande aktören. Ett flertal studier av hur människor utnyttjar naturområden, främst tätortsnära skogar och skötselåtgärder i skogsmiljöer har genomförts. På senare år har European Tourism Research Institute (ETOUR) vid Mitthögskolan i Östersund, ofta i samarbete med andra aktörer, bedrivit en hel del forskning med inriktning på besöksundersökningar i naturområden. I ett flertal undersökningar har man studerat olika aspekter av besökarnas upplevelser och rörelsemönster vid besök främst i skyddade områden i fjällvärlden. Ytterligare exempel på undersökningar refereras i rapportens första del.

Besöksundersökning i Stockholms län

Syftet med den enkätundersökning som genomfördes inom ramen för projektet var dels att få erfarenhet av besöksundersökningar som metod, dels att få bättre kunskaper om besökarna i länets naturreservat och vad de anser om reservaten och deras skötsel.

Undersökningen med frågeenkät genomfördes i fyra av Stockholms läns naturreservat i augusti och september 2002. De reservat som ingick i undersökningen var Angarnssjöängen i Vallentuna kommun, Björnö i Värmdö, Västra Järvafältet i Järfälla och Tullgarn i Södertälje. I naturreservaten ingår många olika naturtyper och de ligger på varierande avstånd från större tätbebyggda områden. Totalt 305 personer besvarade enkäten som tar upp frågor om tillgänglighet, skötsel, information och vad de tillfrågade särskilt uppskattar eller saknar i det aktuella reservatet. I varje reservat placerades lådor med enkäter ut. Besökarna kunde antingen fylla i enkäterna på plats eller ta med sig dem hem. Dessutom besöktes varje reservat en till två söndagar under perioden. Då genomfördes intervjuer med reservatsbesökarna, med samma frågor som i enkäten. Svarsviljan bland de tillfrågade var god, bara ett fåtal avböjde att svara vid intervjuerna. Metoden med enkäter i lådor för självregistrering fungerade också bra.

Enkätresultaten visar att den typiska naturreservatsbesökaren är en man i 55–64-årsåldern som har rest mellan 10 och 50 kilometer med bil i 30 – 45 minuter för att ta sig till reservatet. De flesta besöker reservatet ensamma eller med familjen. Så gott som alla har varit i det aktuella reservatet tidigare. De flesta besöken äger rum under höst och vår. De allra flesta hittade först till reservatet genom tips från släkt och vänner eller vid gemensamma besök. Många känner till området sedan barndomen. De flesta tittar på informationsskyltar och läser foldrar i de fall det finns sådana och är nöjda med den information de får. De allra flesta känner till vad reservatsbestämmelserna innebär och många har också besökt andra reservat i länet. Den vanligaste aktiviteten är att promenera och vandra. Under vandringen kopplar man av och upplever landskapet samt växt- och djurliv.

En majoritet är nöjda med skötsel och renhållning även om svaren på dessa punkter varierar mellan de olika reservaten. Exempel på sådant som besökare störs av är lösa hundar, flygbuller eller störande båtar och frigående betesdjur. ”Frihet och rymd” samt ”Skogskänsla” är två upplevelsevärden som många uppskattar. Inte sällan kommenteras frågan om vad man önskar sig i reservaten i form av ökad service med att man faktiskt inte önskar sig något mer. ”Det är bra som det är” är ett återkommande svar. En del uttrycker också en oro över att ökade informationsinsatser ska leda till ett ökat besökstryck. Samtidigt tycker många att en satsning på information om andra naturreservat i regionen är en bra idé.

Undersökningen är en pilotstudie som omfattar ett begränsat antal tillfrågade under en viss del av säsongen och i ett fåtal reservat. Man får därför vara försiktig med att dra slutsatser om naturreservaten i länet generellt utifrån denna studie även om man kan iakttä vissa tydliga tendenser. En frågeställning som är värd att reflektera över är om alla de som idag inte söker sig till reservaten skulle uppskatta mer information och ”service”.

1. Projektets uppläggning

Bakgrund

I mars 2002 presenterade regeringen en skrivelse om den samlade naturvårdspolitiken i Sverige. En av nyheterna i skrivelsen är att tonvikten förskjutits från fokus på naturskydd främst för biologisk mångfald till naturskydd för människors behov. Naturvårdens sociala dimensioner lyfts åter fram. Människans behov av natur- och kulturupplevelser, rekreation och att känna ”närhet till naturen” beskrivs som en del av den sociala dimensionen av hållbar utveckling. Tillgång till natur och allemansrätten är grundläggande förutsättningar för att kunna utöva friluftsliv.

Nyttjande av natur- och kulturmiljöer bidrar också till en god folkhälsa och välbefinnande och är därmed att betrakta som ett kostnadseffektivt hälsoarbete. En rik och varierad natur beskrivs som en del av den livskvalitet vi vill ha och en del av vårt sociala sammanhang. Friluftsliv kan till och med leda till ökad miljömedvetenhet. Man konstaterar att ”En av naturvårdspolitikens uppgifter är därför att se till att det finns tillräckligt med tillgänglig attraktiv mark och vatten för friluftaktiviteter, såväl i och nära tätorter och städer som i miljöer som fjäll och skärgårdar” (Regeringens skrivelse 2001/02:173 – En samlad naturvårdspolitik).

Detta innebär i praktiken bland annat att Naturvårdsverket åter får det övergripande ansvaret för friluftslivsfrågor i landet. Man lyfter även fram värdet av förstärkt dialog med medborgarna, vikten av kunskapsuppbyggnad och kunskapsspridning samt utbildning, folkbildning och information. Den tätortsnära naturens särskilda betydelse tas också upp.

Syfte – kunskapsuppbyggnad och enkätundersökning

Som ett led i detta arbete har länsstyrelsen i Stockholms län tagit initiativ till att genomföra en undersökning om hur naturreservaten i länet utnyttjas av besökarna. Syftet med projektet är dels att få ökade kunskaper om olika metoder för att genomföra besöksundersökningar, dels att prova och utvärdera lämpliga metoder för besöksundersökningar i Stockholms läns naturreservat. Reservatsundersökningen har ett kvalitativt perspektiv, det vill säga att ta reda på hur de naturskyddade områdena i Stockholms län används och vad besökarna tycker om skötsel, tillgänglighet, information och de upplevelser områdena bjuder.

Rapporten innehåller en redovisning och utvärdering av besöksundersökningens resultat. Utifrån resultaten föreslås metod och upplägg för fortsatta undersökningar, som kan ligga till grund för en utveckling av reservatsförvaltningen. Slutsatserna kan vägas in i bedömningar av hur man ska fördela resurser för skötsel och information, vilka reservat man ska satsa på, samt vilka typer av åtgärder som ska genomföras.

Genomförande

Projektets första fas innebar att samla in och sammanställa kunskaper om liknande undersökningar som genomförts i Sverige och internationellt. Både metoder och resultat bedömdes vara av intresse. Under sommaren 2002 gjordes en rundringning till landets samtliga länsstyrelser för att ta reda på om liknande studier utförts eller planerades i

länet. En genomgång gjordes också av befintlig forskning och litteratur när det gäller besöksundersökningar både i Sverige och internationellt. Kontakter togs också med naturvårdsmyndigheter i andra länder, främst Kanada som ligger långt framme på detta område. En hel del information kunde också hämtas från Internet.

I den andra fasen genomfördes en besöksundersökning med intervjuer och möjlighet att fylla i enkäter för besökarna i fyra av länets naturreservat. Reservaten valdes så att de kom att representera olika naturtyper och gav en bild av både tätortsnära natur och områden belägna längre från bebyggelse. De reservat som ingår i undersökningen är: Tullgarn och Angarnssjöängen som båda är avsatta och förvaltas av länsstyrelsen, Västra Järvafältet som är avsatt av länsstyrelsen och som förvaltas av Järfälla kommun samt Björnö som ägs och förvaltas av Skärgårdsstiftelsen.

En fördjupad beskrivning av enkätundersökningens metodik presenteras i kapitel 3, där också en sammanfattande analys av enkätsvaren görs. I kapitel 4 presenteras slutsatser och förslag på fortsatta undersökningar, som kan ingå som en ordinarie del i reservatsförvaltningen i Stockholms län. Tankar kring förstärkta informationsinsatser presenteras också. Sist i rapporten, i kapitel 6, redovisas resultaten för respektive reservat ingående.

Naturreservaten i Stockholms län

I Stockholms län finns idag cirka 200 naturreservat av olika storlek och karaktär. I länet finns också två nationalparker: Tyresta och Ängsö. Den sammanlagda landarealen uppgår till ca 35 000 hektar, vilket utgör ca 5 procent av länets yta. Reservaten är till för att skydda natur- och kulturvärden, men också för deras betydelse som rekreationsområden.

Över tiden har motiven för reservatsavsättningar varierat. Under till exempel 1970-talet avsattes ett stort antal naturreservat med huvudmotivet att skydda natur för friluftslivets behov. Av de 146 reservat som avsattes i Stockholms län fram till 1994 ingick friluftsliv i motiveringen för skydd av 97 av reservaten. För 45 av reservaten angavs värdet för friluftsliv som enda motiv. På senare år har reservatsbildandet främst varit inriktat på att skydda skogsområden av värde för den biologiska mångfalden.

Motivskrivningarna speglar kanske oftare tidsanda, lagstiftning, ersättningsbestämmelsernas utformning och tillgängliga resurser än något annat. Man kan dock konstatera att i ett län med så stor folkmängd som Stockholms har reservaten stor betydelse för rekreation. I takt med att befolkningen i regionen ökar kan också besöksstrycket på kvarvarande naturområden förväntas öka. Det är därför viktigt att undersöka vad människor som besöker områdena tycker; hur man uppfattar skötsel, information och tillgänglighet. Vilka är det som besöker reservaten, hur hittar de dit och vilka upplevelser söker de i reservatet?

När det gäller reservatsförvaltningen finns det tre kategorier av naturreservat i Stockholms län:

- Naturreservat som kommunerna själva fattat beslut om, och där kommunen är reservatsförvaltare (så kallade kommunala reservat).
- Naturreservat som länsstyrelsen fattat beslut om, och där länsstyrelsen också är reservatsförvaltare.
- Naturreservat som länsstyrelsen fattat beslut om, men där annan än länsstyrelsen är reservatsförvaltare, till exempel Skärgårdsstiftelsen.

För kommunalt beslutade naturreservat har länsstyrelsen inget förvaltningsansvar. Naturreservat där länsstyrelsen både fattat beslut och är reservatsförvaltare finns det ett hundratal av. Många av dessa är små, men det finns också några större, som till exempel Angarnssjöängen, Tullgarn och Sandemar.

© Lantmäteriet, 2003. Ur Röda kartan L2000/2620-AB

De fyra naturreservat som ingår i undersökningen är Tullgarn, Västra Järvafältet, Björnö och Angarnssjöängen

2. Allmänt om besöksundersökningar i naturområden

Kunskapsöversikt

Friluftslivsdimensionen i naturskyddet har särskilt under de senaste femton åren hamnat lite i skuggan av arbetet med att skydda naturvärden - biologisk mångfald har varit ett nyckelbegrepp inom naturvärden. Det återspeglas också i vilka undersökningar som genomförts. Med tanke på att många människor i Sverige rör sig mycket i naturen och att många utländska besökare söker sig till svensk natur är det förvånande att man vet så lite om dessa besökare – hur många de är, hur de rör sig, vilka aktiviteter de ägnar sig åt och vad de tycker. I denna studie har vi gjort en relativt noggrann genomgång av vilka undersökningar som genomförts i Sverige, vilket presenteras i rapporten. När det gäller undersökningar från övriga världen har vi endast hunnit göra en ytlig eftersökning, men ändå hittat flera intressanta studier. Sannolikt finns det mycket mer att finna för den som är särskilt intresserad av metodfrågor inom detta område.

I många länder, främst där besöksstrycket är stort i de skyddade områdena, har man goda kunskaper om hur stora besöksströmmarna är, vilka som besöker naturen, hur de beter sig och vad de önskar. En förklaring till skillnaden i prioriteringar är att förutsättningarna för friluftsliv skiljer sig från svenska förhållanden. Framförallt är besöksstrycket i områdena ofta mycket större. Den som vill vistas i natur är i större utsträckning hänvisad till skyddade områden då en motsvarighet till allemansrätten saknas. Trots vissa olikheter i förutsättningar finns det en hel del att lära av dessa studier. Undersökningar och metoder från bland annat USA, Kanada och Finland refereras nedan.

Föreställningar om vilka data som behövs vid reservatsavsättningar och förvaltning styrs av vem som formulerar problemen och de problemlösningstrategier som finns. Skandinavisk markförvaltning (främst i fjällen) har under lång tid varit starkt kopplad till naturvård, bevarandetankegångar och en naturvetenskaplig professionskultur (Emmelin & Vuorio 2000). Enligt Emmelin & Vuorio har nationalparkssträvandena ibland i efterhand förskjutits i olika riktningar och oklarheter om mål, intressegemenskaper och konfliktlinjer har därmed skapats.

Ett mer marknadsliknande förvaltningssätt finns till exempel i Nordamerika där man också har utvecklat beteendevetenskapliga metoder. Friluftsliv och rekreation ses som en påverkansfaktor och bevarandeperspektivet fokuserar på trycket på naturresurserna. Anslag till förvaltningsmyndigheter motiveras ofta med besökssiffror. Olika metoder för att räkna besökare har utvecklas men också undersökningar som syftar till att säkra olika gruppers tillfredsställelse med besöken. Fokus har länge varit att formulera ett utvidgat "Carrying capacity"- (bärkrafts) begrepp, där huvudproblemet ofta är upplevd trängsel i de skyddade naturområdena. Vissa nationalparker i USA har miljontals besökare per år, vilket ställer stora krav på hantering av besöksströmmarna.

Naturvårdsplaneringen i Sverige, även när reservatsavsättningar sker av sociala skäl, är sällan baserad på data om friluftsliv, medan underlag från inventeringar av flora, fauna

och geologi däremot är vanliga. En ansats till planering byggd på data om besökare gjordes enligt Emmelin (muntl.) av Per Wallsten inom ramen för ”Femundsmarka-Rogen-Långfjället”-projektet 1988 (Wallsten 1988). Ett problem är också brist på data över tiden. Ofta är de studier som gjorts utförda vid ett enda tillfälle (Lars Kardells undersökningar är här ett undantag, se nedan). Förändringar i besöksstryck är inte bara en funktion av antal besökare utan också till exempel besökets längd och vilken aktivitet besökaren ägnar sig åt.

Under 1960- och 70-talen var det framförallt Lars Kardell vid SLU i Ultuna som var aktiv inom forskningsområdet friluftsliv och naturskydd. Hans undersökningar handlade främst om människors attityder till de skogsmiljöer som var resultatet av olika typer av skogsbruk, men många andra dimensioner tas också upp i undersökningarna. Till exempel vem som besöker naturen, hur långt man rest för att komma dit och vilka aktiviteter man ägnar sig åt. I Kardells undersökningar finns också exempel på studier som utförts över en längre tid (se nedan). Kardell har främst arbetat med områden i närheten av Växjö, Uppsala och Umeå samt med Bogesundslandet nordost om Stockholm, och under en lång tidsperiod med en jämförande studie över Norra Djurgården.

Med några undantag gjordes sedan mycket få undersökningar i Sverige. Kardell genomförde vissa uppföljande studier under 1990-talet. Först i slutet på 1990-talet börjar studier om friluftsliv återkomma. Även denna gång är det forskare från SLU och så småningom European Tourism Research Institute, ETOUR vid Mitthögskolan i Östersund, som är aktiva. ETOUR har gjort omfattande enkätundersökningar i Södra Jämtlandsfjället främst i samarbete med Åre och Bergs kommuner inom ramen för den fördjupade översiktsplaneringen. ETOUR arbetar för närvarande också tillsammans med Naturvårdsverket med en studie av Fulufjällets nationalpark. Via enkäter samlar man in information från både svenska och utländska besökare för att bland annat jämföra attityder och upplevelser före och efter nationalparksavsättandet (se nedan).

När det gäller länsstyrelserna i Sverige så har få ägnat sig åt att undersöka besöksmönster i naturreservaten. Ännu färre har på senare tid utfört några attitydundersökningar om skötsel, tillgänglighet och behov hos besökarna. Det är mest besöksräkningar som gjorts, genom automatisk registrering av passerande med hjälp av fotoceller eller sensorer. Denna typ av mätningar har gjorts vid entréer till Naturum och på väl frekventerade stigar och vandringsleder.

Vid den rundringning till landets länsstyrelser som gjordes sommaren 2002 framkom ett behov av ökad kunskap om reservatsbesökarna, men att resurserna först och främst läggs på skötsel och i andra hand på information i och om reservaten. I samband med informationsprojekt görs i någon mån – men långt ifrån alltid – undersökningar om hur målgruppen ser ut och vad de tycker. Samtliga länsstyrelser svarade på frågan men då rundringningen skedde under semesterperioden var en del tjänstemän inte tillgängliga. Det tidsperspektiv som de svarande överblickade skiljde sig också, från ett par till uppemot trettio år. De flesta med kortare anställningstid kontaktade dock äldre kollegor och ringde tillbaks om det framkommit att något gjorts tidigare. Exempel på undersökningar som länsstyrelserna har gjort redovisas löpande under avsnittet ”Kvantitativa studier – Att räkna besökare”.

Vad har gjorts i Stockholms län?

Regionplane- och trafikkontoret (RTK) vid Stockholms läns landsting har låtit göra en inventering av vilka undersökningar av friluftsliv och naturbesök som gjorts i länet (Regionplane- och trafikkontoret, arbetsmaterial). Inventeringen visar att mycket lite gjorts de senaste femton åren. Det som i viss utsträckning studerats är besök i skogsmiljöer, hur de används och upplevs. Ingenting har gjorts som handlar om hur skyddad natur utnyttjas. Det saknas också sammanställningar över vilka undersökningar som kommunerna i Stockholms län genomfört. I samband med att detta projekt inleddes kontaktades samtliga kommunekologer i länet för att höra vilka eventuella undersökningar som utförts. Med undantag av vissa undersökningar i Stockholms kommun hade ingenting gjorts inom detta område. Intresset var dock stort från flera kommuner att medverka i den planerade enkätundersökningen.

Att tänka på vid metodval

Vilka är informationsbehoven?

Emmelin & Vourio diskuterar metodval för besöksundersökningar utifrån sina erfarenheter av självregistrering och intervjuenkäter i Södra Jämtlandsfjällen (Emmelin & Vourio 2000). Det betonas att det är viktigt att metoder väljs utifrån förvaltningsbehov istället för att styras av tillgänglig teknik. Det är också viktigt att analysera informationsbehoven. Ska metoden producera en nulägesbeskrivning, underlag för prediktion eller användas för övervakning kan en indelning av metoder göras enligt följande, enligt Emmelin:

	”Base-line”data	Prediktion	Övervakning
<i>Besöksregistreringar</i>			
- räkningar	x		x
- aktivitetsmönster	x	(x)	x
<i>Attitydundersökningar</i>			
- till område, aktivitet mm	x	x	x
- tillfredsställelse		x	x
<i>Fysiska miljöfaktorer</i> (nedskräpning, marks litage m m)	x	(x)	x

Kommentar: Med ”Base-line”data avses information som ger en nulägesbeskrivning. Med prediktion avses möjligheter att göra prognoser över förväntad utveckling.

Ett konkret påpekande som görs om de frågeställningar som tas upp i enkäter är att de oftare tar upp frågan om vilka aktiviteter man *deltar* i än vilka aktiviteter som *efterfrågas*. Detta kan leda till att existerande möjligheter uppfattas som alltför positiva – vilket i sin tur leder till ytterligare möjligheter skapas till samma typ av aktiviteter som redan bedrivs i naturområdet.

Manual för planering av besöksundersökningar

En av de bästa sammanställningarna om tillgängliga metoder för besöksundersökningar är en manual från *United States Department of Agriculture (USDA)*, vars myndighet *US Forest Service* är den största förvaltaren av naturmark i USA. Manualen har tagits fram för *US Forest Service* fältpersonal och här redovisas alla upptänkliga metoder som stöd för planering och genomförande av besöksundersökningar både vad gäller kvantitativa och kvalitativa data (USDA Forest Service 1995).

I den första delen beskrivs noggrant hur en undersökningsplan bör läggas upp, och vilka steg som är viktiga för att ta fram statistiskt säkerställda kvantitativa data. Man betonar, liksom Emmelin & Vourio, att det är viktigt att prioritera noga. Man bör i ett tidigt skede bestämma sig för vad som är viktigast att ta reda på.

Den andra delen ger en sammanfattning av tillgänglig teknik och utrustning för att mäta omfattningen av nyttjandet av området. För- och nackdelar med olika metoder diskuteras. Avgörande för val av metod anges vara: tidsåtgång, resursåtgång, kostnad för utrustning, tid för att lära sig utrustning och underhållsbehov av utrustning.

Manualen är uppbyggd som en snabbguide, där man genom att ta ställning till och analysera sitt kunskapsbehov lotsas till lämplig metod. Ett tips är att fundera på om man kan få tag på den information man söker via andra kanaler. Ett exempel kan vara fiskekortsförsäljning för ett visst område, som ger mått på antal besökare samt ibland även svar på under vilken tidsperiod flest människor besöker området. En annan viktig faktor att begrunda är vilken *typ av område* man ska undersöka, med avseende på två variabler: utnyttjandesätt respektive tillgänglighet. Fyra olika kombinationer är tänkbara:

1. Område med koncentrerat utnyttjande och få naturliga entrépunkter
2. Område med koncentrerat utnyttjande och många naturliga entrépunkter
3. Område med utspritt utnyttjande och få naturliga entrépunkter
4. Område med utspritt utnyttjande och många naturliga entrépunkter

Det kan tilläggas att besöksmönstren varierar över året, så att nyttjandet kan vara mer koncentrerat till få platser under en viss årstid, och mer utspritt under andra årstider.

Kvantitativa studier – Att räkna besökare

Passagerräkning

Denna metod kan användas för att registrera till exempel fordon, båtar, cyklister, vandrare, skidåkare, hästar och snöskotrar. Detaljeringsgraden kan styras till att registrera gruppstorlek, datum, tider på dygnet med mera. I *US Forest Service* manual görs en genomgång av alla typer av räknare, med avseende på teknik, för- och nackdelar, kostnader, underhållsbehov etc. Man konstaterar att denna metod oftast bör kombineras med någon annan metod (se nedan) för att ge mer utförlig information.

Många exempel på besöksräkningar finns från Sverige, oftast i anslutning till nationalparkerna. Det vanligaste är att man lägger en kabel över vägen för att mäta antal bilar som passerar in till ett område. I Tiveden och Store Mosse nationalparker för man samtidigt noteringar över besökskategorier, bland annat fördelningen mellan svenska och utländska

besökare med hjälp av registrering av bilarna. Även i Västra Götalands län har man räknat fordon på detta sätt, till exempel vid Halle- och Hunnebergs naturreservat.

Mekanisk räkning av besökare med hjälp av fotoceller eller sensorer vid spänger och andra punkter där de flesta besökare passerar förekommer på flera platser i Sverige, exempelvis Vindelfjällen, Skåneleden, Kristianstads Vattenrike och flera av naturreservaten i Västernorrland, där man räknat besökare med hjälp av mekaniska räknare som byggts in i spänger. Upplandsstiftelsen har haft räknare ute i flera reservat och likaså ETOUR i vissa fjällområden. Många Naturrum har fotocellsräknare i sina entréer för att registrera besöksantalet.

ETOUR har utvärderat sina försök och jämfört hur de själva lyckats i förhållande till exempelvis Upplandsstiftelsen. Man drar slutsatsen att felkällorna är många. Av avgörande betydelse är att de som ska sköta räknarna har god kännedom om hur tekniken fungerar och ska skötas, samt vilket syftet är med undersökningen (Lisa Hörnsten, muntl.). Även från Skåneleden rapporterar man att man haft problem med fotocellsräknare. Vissa perioder har mätningarna varit helt förgäves. Ett exempel är hur rörelserna från ett grässtrå som vuxit upp framför räknaren på Skåneleden registrerade tusentals besök (Anders Larsson, muntl.). I Kristianstads Vattenrike har man fått besöksräkning med fotoceller att fungera – det krävs dock att räknarna underhålls fortlöpande, minst var fjortonde dag har man behövt kontrollera dem. Det har också förekommit att räknarna stulits eller utsatts för skadegörelse.

De enklare fotocellsmätare som används i många Naturum (till exempel Stendörren och Abisko) kostar ca 3 000 kr styck. Både från Söderåsens Nationalpark, Skåneleden och ETOUR (Fulufjällets NP) hoppas man nu på bättre resultat med en radiovågsmätare som beställs från Skottland: Chambers Radio Beam 2000 som kostar ca 15 000 kr styck. Den kan ha upp till 200 meter mellan sändare och mottagare och går att gjuta in i betong. Fördelen med denna mätare är att den också kan ange besöksantal över valda perioder : en dag, en timme eller exakta klockslag för passage. En bärbar dator kan på plats anslutas till räknaren, registrera informationen och omedelbart omvandla den till tabeller och diagram i Excel.

Visuell observation

Detta innebär att en person systematiskt registrerar antal besökare som passerar en viss entrépunkt eller deltar i en aktivitet. Till exempel kan man räkna antal tält på en campingplats som mått på besöksfrekvens, eller båtar på en sjö.

Räkning av båtar förekommer, bland annat av Skärgårdsstiftelsen i Stockholms län där tillsynsmännen i skärgårdsreservaten sommartid gör räkningar av övernattande båtar tre gånger per vecka. Vid Stendörrens naturreservat har man räknat bilar på parkeringsplatsen och noterat antal båtpassager vid Stendörressundet. ETOUR har som komplement till självregistrering och enkäter (se nedan) räknat antal tält i vissa fjällområden, kopplat till studier av hur besökarna rör sig i området. ETOUR har i sina fjällstudier också räknat bilar på parkeringsplatser.

Lars Kardells observationer av besökarna på Norra Djurgården under en återkommande löpslinga under en tjugoårsperiod är ett okonventionellt grepp för att kvantifiera antalet

besök (Kardell 1998). I studier från Växjö färdades man återkommande med bil längs en slinga i anslutning till det studerade naturområdet och räknade antal besökare som rörde sig i bil, på cykel eller gående (Kardell & Lindhagen 1995).

I Stornorrforsens naturreservat i Älvsbyns kommun genomfördes en besöksundersökning där man manuellt räknade antalet besökare under vissa dagar i juni, juli och augusti mellan klockan 9 och 21 (Sesam Norrbotten AB 1994). Ett genomsnitt för antalet besökare per dag togs fram och man kunde därigenom uppskatta det totala besöksantalet. En enkätundersökning genomfördes också där över 700 personer deltog.

Självregistrering

Metoden med enkäter för självregistrering kan användas på platser som vanligtvis saknar bemanning, såsom entrépunkter till naturområdet, där vandringsleder korsas, vid informationstavlor, sjösättningsplatser för kanoter och båtar och obemannade campingplatser. Man betonar i manualen från US Forest Service att valet av plats måste ske med omsorg för att uppnå hög registreringsgrad. Det visuella intrycket är viktigt, liksom att all utrustning, inklusive fungerande pennor, finns på plats. Det är viktigt att det finns en bekväm hård yta som underlag vid ifyllandet av enkäterna, och att regn och snö hindras från att komma in i blankettlådorna. Det krävs också tydliga instruktioner om vem som ska fylla i formuläret, och var det ifyllda formuläret ska lämnas. Det är också viktigt att förklara hur den insamlade informationen ska användas. Formulären bör enligt US Forest Service samlas in varje vecka.

ETOUR har använt denna metod vid flera av sina studier i Södra Jämtlandsfjällen (Vuorio och andra 2000b), och en undersökning pågår just nu i Fulufjällets nationalpark (Lisa Hörnsten, muntl.). Man har valt att sätta upp boxar med registreringskort vid naturliga entrépunkter. Här får besökarna svara på ett fåtal frågor angående hemort, ålder, planerad vistelsetid med mera, något som forskarna benämner "base-linedata". Besökarna anger också namn och adress. Utifrån det adressregister som man därigenom får tillgång till skickar man sedan fördjupande enkäter till de svarande (se kvalitativa studier nedan). Genom att studera hur stor andel av alla de som passerar som fyller i enkäter, kan man göra en uppskattning av det totala antalet besökare i området. Dessa uppgifter används också för att analysera bortfallsfrekvensen, vilket behandlas nedan.

Ett annat exempel på självregistrering utgör den del av Färnebofjärdens nationalpark som ligger i Västmanland, där man tar fram besöksstatistik utifrån det antal besökare som registrerar sig i gästböcker i fågeltornet. Om man först har tagit reda på hur stor andel som brukar fylla i gästböckerna kan man därigenom göra en uppskattning av det totala antalet besökare.

Bortfallsstudier

Om syftet med självregistreringen är att uppskatta besöksmängden måste en bedömning av registreringsgrad göras, alltså hur hög andel av besökarna som verkligen fyller i formulären. Detta kan göras med bortfallsstudier, genom att jämföra visuell observation av antal besökare med antal registrerade formulär för en given tidsperiod. ETOUR har arbetat med bortfallsstudier vid sina registreringsboxar, där man i vissa fall frågade dem som ej registrerade sig varför de inte ville medverka. Anledningen till att man inte registrerade sig var ofta att man gjort det tidigare, vissa fyllde av princip aldrig i enkäter etc.

Det visade sig att andelen som registrerade sig var ganska hög (cirka 90 %). När man ställde enkätfrågor till de som inte registrerat sig visade det sig att deras svar inte skiljde sig särskilt mycket från den grupp som valde att registrera sig. En tendens är att en större andel av besökarna fyller i enkäter ju större satsning som krävs för att ta sig till den aktuella platsen: ”alla fyller i en enkät på Kebnekaises sydtopp” (Anders Lindhagen, muntl.).

Kameraregistrering

Denna metod beskrivs i US Forest Service manual, men den tycks inte ha tillämpats i Sverige. Det är dessutom osäkert om detta är tillåtet enligt svensk lag. Metoden kan användas på platser där andra tekniker inte fungerar, och innebär att foton tas på utvalda platser med jämna tidsintervall för att uppskatta totala antalet besökare. För att undvika integritetskränkningar kan man till exempel välja att fotografera så att huvudet utelämnas på dem som passerar eller medvetet se till att exponeringen blir oskarp.

Fjärrövervakning

Detta är en kostsam metod som innefattar användande av flyg, helikopter eller luftballong för flygfotografering. Man kan till exempel välja att ta bilder över en plåtå i ett område där många besökare befinner sig och därigenom beräkna besöksmängd. Inte heller denna metod har beskrivits från Sverige.

Indirekta metoder

Ett flertal indirekta mätvariabler kan användas för att uppskatta besöksantal. Exempel på detta är vattenförbrukning på campingplatser, sopmängder, antal fordon på parkeringsplatser eller klimatdata (nederbörd, maxtemperatur på dagen och dylikt som påverkar besöksantalet). Det krävs många mättillfällen för att få en tillförlitlig kalibreringsfaktor, men när detta jobb väl är utfört anses metoden tillförlitlig och ekonomiskt fördelaktig för att uppskatta besöksantal.

Skärgårdsstiftelsen i Stockholms län för statistik över sopmängder, vilket kan användas för att indirekt uppskatta besöksantalet. I flera fjällområden, exempelvis Vindelfjällen, räknar man besöksantal indirekt genom statistik för övernattningar på Svenska Turistföreningens (STF) anläggningar. I Vindelfjällen har länsstyrelsen noterat en trettioprocen-
tig ökning av vandrare längs Kungleden sedan STF informerat särskilt om Vindelfjäl-
len i föreningens årsbok.

Statistik över erlagda avgifter vid parkeringsplatsen vid Stenshuvuds nationalpark och Kullabergs naturreservat används för att indirekt beräkna besöksantal. Sålta fiskekort eller statistik från kollektivtrafik är andra exempel på parametrar för kvantifiering av besöksströmmarna.

I Tresticklans nationalpark i Västra Götalands län noterade länsstyrelsen en dramatisk ökning av markslitage på och kring stigarna efter nationalparksbildandet 1999. Utifrån graden av slitage före och efter 1999 har man bedömt att besöksmängden fördubblats.

Två planerade handböcker 2003

Under 2003 planerar Naturvårdsverket att ge ut en handbok om metoder för besöksmätning i naturområden. Med utgångspunkt från resultaten från projektet ”Räkna friluftsliv

vet”, som drivs av Naturvårdsverket, kommer handboken beskriva olika mätmetoder, teknisk utrustning med mera. Exempel ges från de praktiska studier man gjort i Fulfjällsområdet, i Tyresta nationalpark och på Upplandsleden, bland annat i samarbete med ETOUR och Upplandsstiftelsen (Per Wallsten, muntl.).

Skogsvårdsstyrelsen i Mälardalen driver i samarbete med bland andra Huddinge och Haninge kommuner projektet ”Tätortsnära skog för människan” som syftar till att visa på nya sätt att öka tätortsnära skogars rekreativvärde. I projektet ingår att ta fram en handbok för hur man kan mäta besöksströmmar i tätortsnära naturområden. Också denna handbok, som tas fram i samarbete med SLU i Ultuna, planeras att publiceras under 2003 (Anders Lindhagen, muntl.).

Kvalitativa studier – Vad tycker besökarna?

Internationella exempel

USA

Enligt US Forest Services manual kan besöksenkäter (Visitor Surveys) användas för att uppskatta besöksantal, men deras främsta funktion är att samla information om exempelvis besöksfrekvens, aktiviteter och uppfattningar om området. Manualen framhåller att enkätundersökningar ställer krav på kompetens och erfarenhet hos de som utför dem, är tidskrävande och kostsamma, samt tar besökarnas tid i anspråk. Det bör inte ta mer än 15 minuter att fylla i enkäten. Man betonar att det är viktigt med en testomgång för att utvärdera frågor och tillvägagångssätt, samt att nyttan med enkäten framhålls för besökarna. Enligt manualen bör en enkät åtminstone omfatta följande frågeställningar:

- Hur många människor använder ett naturområde?
- Vilka delar av området används mest?
- När används området?
- Vilka aktiviteter ägnar besökarna sig åt?

Flera olika enkätmetoder presenteras. En variant är att genomföra intervjuer på plats med hjälp av ett frågeformulär. Det är då viktigt att intervjuaren har någon form av ID och gärna klädsel som ger en officiell framtoning. Fördelen med denna metod är att svarsfrekvensen blir hög. En annan fördel är den personliga kontakten, som medger att frågor kan förtydligas, och att fördjupande frågor kan ställas. Detta ställer dock krav på särskild erfarenhet hos intervjuaren. Nackdelar är att besökarna kanske inte vill bli störda under besöket, eller att de är ivriga att komma iväg på sina vandringar och därför inte vill eller kan svara.

En annan metod är att fästa enkäten på besökarnas bilrutor (i förekommande fall), för att fyllas i senare och lämnas vid utpassage från området eller skickas in per post. Fördelen med detta är att besökaren kan fylla i enkäten i lugn och ro, nackdelen är att erfarenheter visar på risk för låg svarsfrekvens. Vid svarsfrekvenser under 70 procent bör bortfallsanalyser genomföras. En tredje variant av undersökning är att genomföra telefonintervjuer.

Kanada

I Kanada är arbetet med naturskydd av områden fördelat på två nivåer. Den federala nivån ansvarar för nationalparker (Parks Canada) och är uppdelad på regionala så kallade *Service Centres*, som innefattar en eller flera provinser. Nästa nivå utgörs av provinserna, som avsätter *Provincial Parks*, och svarar för förvaltning och forskning kring dessa. Provincial Parks motsvaras närmast av naturreservat i Sverige. Dessa parker kan vara mycket stora och ha väl så höga naturvärden som nationalparkerna. Möjligen har rekreationsaspekten något större vikt vid avsättande av Provincial Parks jämfört med nationalparkerna.

Parks Canada

Parks Canada arbetar ambitiöst med besöksstudier. I ett så kallat *Visitor Information Program (VIP)* som de driver sedan 1996 ingår både besöksräkning och enkäter till besökare i nationalparkerna. Syftet med VIP är att samla information om besökarna med avseende på vilka de är, varifrån de kommer, om dom har besökt parken tidigare, hur man upplever kvalitén på vistelsen, vilka aktiviteter man ägnar sig åt, vilka arrangemang man deltar i samt vilka kunskaper om området man har fått under besöket.

Man har god kunskap om besöksfrekvensen i nationalparkerna, eftersom det som regel krävs entréavgift vid besök i de flesta parker om man kommer dit med bil. Man vet därigenom också hur besöken fördelar sig över året, liksom den geografiska spridningen av besökare inom respektive park.

Programmet pågår kontinuerligt enligt ett rullande schema, där varje nationalpark undersöks vart femte år. Besöksundersökningarna genomförs mellan den 1 juni till 31 augusti. Ett urval görs av de besökande, så att var x:e person får en enkät vid inpassagen i parken, och ombeds lämna sin ifyllda enkät vid utpassage. Man söker också upp besökare i parken vid sådana ställen där det saknas naturlig entrépunkt.

Syftet med VIP är att ge besökarna möjlighet att ge feedback till Parks Canada, att möjliggöra jämförelser mellan olika nationalparker, att få bekräftelse på att man har rätt inriktning på förvaltningen samt för att testa olika idéer. I enkäten ingår också en särskild del som kan kallas "kunskapskontroll", med frågor om geologi, zoologi, botanik och kulturhistoria och som utgör ett test på hur väl besökarna har tagit till sig information om nationalparkens natur- och kulturvärlden. Utifrån detta kan man vid behov förbättra och utveckla informationen om parkens värden.

I anvisningarna till dem som ska ansvara för att enkäterna delas ut till besökarna, betonas man vissa saker:

- ✓ När man närmar sig en tänkbar intervjuperson är det viktigt att presentera syftet med undersökningen på ett tydligt sätt. Använd en standardintroduktion.
- ✓ Förklara varför det är viktigt att besökaren deltar i enkätundersökningen.
- ✓ Var väl förtrogen med enkätmaterialen, och hur det presenteras på ett enkelt sätt. Använd alltid samma formuleringar för ett tillförlitligt resultat.
- ✓ Var helt objektiv och uttryck inga åsikter eller värderingar.
- ✓ I Visitor Centers och liknande är det bäst att närma sig de besökande vid utgången för utdelning av enkäten, så att man undviker att störa eller påverka deras besök.

Ontario Parks

I provinsen Ontario har förvaltningsorganisationen Ontario Parks ansvar för förvaltning och skötsel av samtliga Provincial Parks. Två typer av undersökningar görs när det gäller utnyttjandet av parkerna: Park User Surveys, som riktar sig till besökarna, och Ontario Consumer Survey for Ontario Parks, som är en undersökning av 1 502 slumpmässigt utvalda Ontariobors utnyttjande av Provincial Parks (medvetenhet, attityder och beteenden). Hela 84 procent av de svarande i denna enkät hade minst en gång under det gångna året varit ute på camping, vandring eller picknick i ett naturområde. Av dessa hade två tredjedelar besökt en Provincial Park.

Vartannat år genomförs enkätundersökningar i en tredjedel av parkerna, enligt ett rullande schema som innebär att varje park undersöks vart sjätte år. Mätningarna har pågått under de senaste 30 åren i Ontario, vilket innebär att man kan se förändringar över tiden. I enkäten ställs frågor om besöksfrekvens, bedömning av service, resmönster, aktiviteter, förslag till förbättringar med mera. Besökarna uppmanas att fylla i enkäten och lämna den i en låda vid utpassage från parken. Alla som lämnar in sin enkät deltar i en tävling där priser donerade av olika företag lottas ut, såsom kikare, ryggsäckar, flytvästar, tält, friluftskläder m.m.

BC Parks

I British Columbia förvaltas Provincial Parks av organisationen BC Parks. För att få en bättre uppfattning om hur invånarna i British Columbia såg på parkerna, och hur de utnyttjades så genomfördes en enkätundersökning under 2001. Ett slumpmässigt urval av 4 198 hushåll i provinsen gjordes till vilka en brevenkät skickades, svarsfrekvensen var 72 procent. Det visade sig att hälften av de tillfrågade hade besökt en Provincial Park det senaste året. Man frågade också varför man i förekommande fall inte hade besökt någon park under 2001. Diverse socioekonomiska bakgrundsdata behandlas också i enkäten: ålder, utbildning, årsinkomst, hemortsstorlek, regiontillhörighet. Frågor ställdes om vilken typ av service som efterfrågades, hur man såg på olika typer av aktiviteter och verksamheter i parkerna, hur man fått information om parkerna, vilken ytterligare information som efterfrågades med mera. Generellt sett var den främsta informationskällan muntlig information från vänner och släktingar, över hälften angav detta, följt av olika specialkartor och broschyrer. Intressant att notera är att hela 31 procent uppgav BC Parks hemsida som främsta informationskälla.

Finland

I Finland har Metsähallitus, den statliga myndighet som förvaltar Finlands 33 nationalparker och sju statliga friluftsområden ("hiking areas"), i samarbete med Finska Skogsforskningsinstitutet och Helsingfors universitet tagit fram en standardiserad besöksenkät (Erkkonen & Sievänen 2002). Enkäten skall möjliggöra både jämförelser mellan olika områden, över tiden och fungera som underlag för nationell statistik. Sedan projektet startades 1998 har 22 enkätundersökningar genomförts. I vissa områden har resultaten omedelbart kommit till nytta i skötsel- och planeringsarbetet. Generellt har intresset i nationalparker och friluftsområden ökat för att använda information om besökarna som verktyg i planeringen.

De frågeställningar enkäterna tar upp är: typ av besökare (ålder, kön, utbildning, hemort), aktiviteter, rörelsemönster, vistelsetid, tidpunkt för besöket (årstid, veckodag,

klockslag), hur mycket pengar man använder i samband med besöket (måltider, övernattningar, reskostnader), vilka motiv och förväntningar man har för att besöka området samt hur nöjda besökarna är med sina besök (här tar man upp 20 olika faktorer samt en fråga om störningar). Dessutom kan frågor som är intressanta lokalt läggas till. Personalen som hanterar besöksenkäterna förses med en manual som ska underlätta handhavandet av enkäten, dess utformning och en Excel-applikation för att sammanställa de data man får in. Enkätsvaren samlas in huvudsakligen genom självregistrering. Målsättningen är att få in mellan 300 och 500 enkäter per undersökning (sommars och vinters). Man rekommenderar att undersökningar genomförs minst var femte år i varje område.

Svenska besöksundersökningar

Det finns inga exempel på besöksundersökningar i Sverige som utförts så systematiskt som i exemplen från USA, Kanada och Finland ovan. Vissa områden är dock ganska väl studerade, till exempel södra Jämtlandsfjällen. Den metod som ETOUR använt där är, som nämnts ovan, självregistrering vid boxar vid områdenas "entréer" där man sedan skickar fördjupande besöksenkäter per post till dem som registrerat sig.

Urvalsundersökningar - postenkäter

ETOUR har genomfört enkätundersökningar baserade på ett slumpmässigt urval av befolkningen med frågor om friluftsliv och aktiviteter i naturområden. En uppmärksamstudie av det senare slaget är den som Lisa Hörnsten publicerade år 2000, baserad på en postenkätundersökning skickad till 3 000 slumpvis utvalda personer boende i landet. I enkäten ställer Hörnsten delvis samma frågor om rekreativsvanor och attityder till skötsel av skogsmark som Sven G Hultman ställde i en enkät tjugo år tidigare (Hörnsten 2000). Även om svarsfrekvensen var låg i Hörnstens undersökning (50 %) kunde man se vissa intressanta tendenser. Till exempel att befolkningen numera i mindre utsträckning ägnar sig åt bärplockning än på 1970-talet och mera åt att "bara" vistas i skogen. Dessutom kunde man konstatera att acceptansen för naturskogsmiljöer ökat då man fått kunskap om deras värde. De var dock inte särskilt populära att besöka.

I Stockholms stad har man bland annat studerat *Sätraskogen* (Ericson 1999) och *Järvafältet* med hjälp av postenkäter. Stockholms utrednings- och statistikkontor (USK) har genomfört undersökningarna på uppdrag av Gatu- och fastighetskontoret. Bakgrunden till Sätraundersökningen var att området skulle bli naturreservat och staden ansåg att man behövde bättre kunskaper om hur området utnyttjades vid utformande av reservatsbestämmelser och skötselplan.

Ett slumpmässigt urval gjordes av 400 boende i de närbelägna stadsdelarna och en enkät skickades till dessa personer med frågor om:

- Besöksfrekvens
- Attraktiva platser i området
- Kvaliteter och brister i området
- Hinder för att besöka området
- Upplevda rekreativsmöjligheter och naturvärden
- Förbättringsförslag
- Skötsel och underhåll
- Trygghet och säkerhet
- Besök i andra park- och grönområden i Storstockholm

Svarsfrekvensen var 75 procent och resultatet bedömdes utgöra ett värdefullt underlag både för den kontinuerliga skötseln av området, liksom för det pågående naturreservatsbildandet. I en liknande studie av Järvafältet vände man sig i urvalet till tre specifika grupper: boende respektive arbetande i området samt personal i kommunal barnomsorg. Resultaten från denna senare undersökning är ännu ej publicerade.

I arbetet med *Stockholms stads Grönkarta*, som redovisar både ekologiska och rekreativa värden, tog man i arbetet med en Grönkarta för innerstaden fram en enkät: ”Tyck om innerstadens parker”. Målsättningen var att kartlägga så kallade sociotoper, ”av människorna, det vill säga stockholmarna, upplevd och värderad livsplats” (Sandberg & Ståhle 2002). Enkäten spreds brett; den publicerades i lokaltidningar, fanns tillgänglig på Internet samt skickades till olika brukargrupper och intresseorganisationer. Totalt kom trots detta endast 752 svar in, vilket är för få för att kunna dra några generella slutsatser om vad de 280 000 invånarna i innerstaden tycker. Man kunde dock konstatera att resultaten överensstämde ganska väl med erfarenheter från tidigare undersökningar. Som ett komplement hölls öppna möten, gruppdiskussioner och djupintervjuer. Resultaten sammanvägdes också med riktade enkäter till daghem och fritidshem i innerstaden. Materialet GIS-behandlades och presenterades i så kallade sociotopkartor.

Intervjuundersökningar

I *Kungshamn - Morga naturreservat* i Uppsala län anställdes under en period i början av 1990-talet en kringströvande naturguide (från engelskans ”roving interpretor”). Förebilden för detta arbetssätt kommer från Nordamerika där en guide som finns i området ansvarar för både tillsyn, information och naturpedagogik. I Kungshamn-Morga arbetade guiden parallellt med inventeringar och med att aktivt söka upp besökare för att prova och utvärdera olika typer av guidning och information. Området hade tidigare haft problem med konflikter mellan olika besökskategorier. Särskilda formulär togs fram för att registrera var besökarna befann sig och vilka aktiviteter de ägnade sig åt. En enkät som underlag för informella kontakter med besökarna togs också fram. De frågor som ställdes handlade om besökarnas åsikter om till exempel områdets värden, eldningsförbud, motorbåtstrafik och skötsel. En slutsats av arbetet var att det var positivt med en person på plats som kunde fungera i många olika roller (Wallgren 1991).

I *Tyresta nationalpark* genomfördes 1997 en besöksundersökning där ett frågeformulär med fasta svarsalternativ användes vid intervjuer på plats (Carlsson 1997). Frågorna handlade om vilka egenskaper hos miljön i Tyresta som upplevdes som attraktiva, vilka upplevelser man förväntade sig och hur man värderade skyddsbestämmelserna. 300 personer intervjuades och 96 personer tackade nej till intervju (knappt 25 %). I undersökningen konstaterades att de varierade miljöerna i Tyresta, orördhet i vissa delar och mycket service och faciliteter i andra, gör att området har potential att tillfredsställa många olika kategorier av besökare.

Besökarna i *Kristianstads Vattenrike* har blivit beskrivna i en universitetsuppsats från Stockholms universitet. Området ingår i systemekologiska institutionens del i ett internationellt forskningsprojekt ”Ecosystem Millenium Assessment” där också *Nationalstadsparken i Stockholm* ingår. Besökarna fick svara på frågor om varifrån de kom, hur de hade fått information om området med mera. I samband med en större studie om för-

valtningen av Nationalstadsparken intervjuades 283 parkbesökare om hur mycket man visste om parken (Wirén 2002). Besökarna fångades upp vid två naturliga entréer: vid Hagaparken och södra Djurgården. Enkäten som användes hade både öppna och fasta svarsalternativ. Den utformades för att passa både stockholmare och besökare utifrån, samt både för dem som kände till Nationalstadsparken och dem som inte gjorde det. Enkäten behandlade, förutom allmänna frågor om parken såsom besöksfrekvens, var besöken ägde rum och varför parken besöktes, också frågor om bevarande av biologisk mångfald och bevarande av grönområden i stort.

Naturvårdsverket planerar att under 2003 genomföra en intervjuenkät som tagits fram för besökare i landets Naturum (Eva Odén, muntl.). Syftet är att utvärdera Naturum-verksamheten i landet. I övrigt är det mest punktvisa insatser som gjorts runt om i landet, ofta med hjälp av studenter som skrivit examensarbeten, till exempel hos Västkuststiftelsen. I Norrbottens län har man bland annat utfört en undersökning i Storforsens naturreservat som inbegrep både besöksräkning och intervjuer (se ovan). Den visade att färre besökare än man trodde besökte området, och att de flesta kom från kringliggande kommuner.

Jämförelser över tiden

Såsom redan har konstaterats råder det stor brist på svenska undersökningar som bedrivits kontinuerligt under en längre tid. Ett undantag utgör de undersökningar som bedrivits av Lars Kardell vid SLU i Ultuna. Åren 1977, 1989 och 1996 genomförde Kardell studier av besökarna på *Norra Djurgården*. Dels gjordes en kvantitativ bedömning av antalet besökare genom att registrera dem som rörde sig längs en löpslinga, dels utfördes intervjuer vid Ugglevikskällan. Frågorna tog bland annat upp bakgrundsuppgifter om besökarna, ålder, kön, postnummer till hemmet, aktivitet vid besöket, resväg, färdmedel och tid för resan, vistelsetid, vad man uppskattade respektive saknade i området och om man upplevde några störningar (Kardell 1998).

Liknande undersökningar gjordes också i *Växjö* genom kartläggning av förändringar i Växjöbornas friluftsliv mellan 1975 och 1992 (Kardell & Lindhagen 1995). Undersökningen utgör en uppföljande studie av hur Växjös invånare utnyttjar några friluftsskogar i tätortens närhet. Samma metodik användes i den uppföljande studien som i den ursprungliga. Metoder som utnyttjats har bland annat varit räkning av besökare i fält, intervjuer i fält samt postenkäter. Observationer gjordes från bil längs en 25 km lång slinga som passerade ett flertal friluftsområden. På vissa platser längs slingan genomfördes intervjuer med besökare, baserat på ett intervjuformulär med fasta svarsalternativ. Av resursskäl valde man att genomföra intervjuerna under dagar då besöksfrekvensen kunde förväntas vara hög. Tidpunkter för intervjuerna var en lördag i början av maj, ett veckoslut i början av juni samt ett veckoslut i slutet av september. För att få fördjupade kunskaper om Växjöbornas friluftsliv utarbetades också en postenkät. Enkäten skickades ut till 600 slumpmässigt utvalda personer i åldrarna 15 till 75 år bosatta i Växjöområdet.

I utvärderingen av de använda metoderna förordar Kardell & Lindhagen fasta kontinuerliga mätanordningar för att registrera antal besökare, bilar med mera. Dessa kan kompletteras med ett fåtal mobila observationer för kalibrering av mätningarna. Förvaltare av naturområden uppmanas fundera på att skapa lämpligt utformade passager, kallade

”tunnelsituationer”, där besökare kan registreras med god noggrannhet. Beträffande besöksfrekvensen noterades en skillnad mellan uppgiven besöksfrekvens och verkligt uppmätt nyttjande av friluftsområdena. Svarande tenderar att överskatta antalet naturbesök. Författarnas slutsats är att man via enkäter och intervjuer har svårt att få fram ett reellt mått på rekreationens omfattning, om man nu eftersträvar detta. Observationer i fält är trots sina eventuella brister och höga kostnader att föredra (Kardell & Lindhagen 1995).

Fokusgrupper och djupintervjuer

Regionplane- och trafikkontoret (RTK) vid Stockholms läns landsting har arbetat med att sätta samman så kallade fokusgrupper för att genomföra intervjuer i grupp med syfte att kartlägga vilka ”upplevelsevärden” som är viktigast för besökare i stockholmsnaturen. Naturområdet Hanveden som ligger i sydvästra Stor-Stockholm, och ingår i en av de så kallade ”Gröna kilarna”, valdes som testområde. Grupperna kom fram till sju olika värden som de förväntade sig att få uppleva vid naturbesök och som man bör tillgodose i regionens grönstruktur. Länets grönstruktur inventeras nu metodiskt för att ringa in vilka områden som har potential att bjuda på dessa upplevelsevärden (Malmros & Tönnersfors 2001).

Deltagarna i fokusgrupperna handplockades. Det skulle vara människor som aktivt sökte sig till naturen i Hanveden minst varannan månad. De fördelade sig jämt i tre olika åldersgrupper och de som valdes ut skulle inte vara ”professionella” naturbesökare, de skulle inte heller vara aktiva eller förtroendevalda i friluftslivsföreningar eller liknande. Tre grupper med mellan 6 och 8 personer i varje sattes samman. Frågor de ställdes inför var till exempel: Vad vill man uppleva vid sitt naturbesök? Var finner man platser för dessa upplevelser? Finns det något som stör upplevelsena? Hur ser man på tillgänglighet och service? Nackdelen med metoden var framförallt att det var ganska dyrt att genomföra djupintervjuer med grupperna. Fördelen var att man fick representativa svar fastän man bara träffade ett begränsat antal människor, det vill säga att man uppfattade att man lyckats ringa in en representativ målgrupp.

Ytterligare en kvalitativ studie från RTK baserades på djupintervjuer med fokusgrupper: ”I barndomens skogar har jag varit med mina föräldrar...” som behandlar hur stockholmarna nyttjar regionens grönområden. Totalt deltog 50 personer. Frågor som ingick var till exempel varifrån naturintresset hos de intervjuade kommer, vilka generella motiv och drivkrafter som finns för att ge sig ut i skog och mark och hur man upplever möjligheterna att ge sig ut i naturen, se faktaruta nedan (Lund-Nyman & Svebéus 2002).

Även miljöförvaltningen i Stockholms kommun har ägnat sig åt att ställa frågor om besök i parker och grönområden i samband med ett större projekt om ”indikatorer för en hållbar utveckling” (Stockholms miljöförvaltning 2002). Indikatorerna ska sammantaget ge en bild av stockholmarnas uppfattning om staden som livsmiljö. Frågorna om parker och grönområden handlade bland annat om hur långt det är till närmaste park, hur ofta den besöks, vad man gör där och vilka upplevelser man söker. Också brist på grönområden speglas i enkäten. De nästan 5 000 personer som svarat har nåtts via utåtriktade kampanjer (till exempel utdelning av enkätfoldrar i tunnelbanan) och genom intervjuer vid rundabordsamtal, en metod som påminner en del om djupintervjuer med fokusgrupper.

Regionplane- och trafikkontorets intervjuer

I Regionplane- och trafikkontorets rapport *"I barndomens skogar..."* svarar en grupp naturbesökare på frågor om hur användandet av regionens naturområden skulle kunna utvecklas. Det som de intervjuade upplever som hinder för att hitta/besöka nya områden är vid sidan av vanans makt – de flesta känner till ett begränsat antal områden som de återkommer till – främst brist på information. Man vet inte var man kan söka efter information. De flesta använder telefonkatalogens kartor för att söka sig till nya naturområden. Andra informationskällor som nämns är tips i dagstidningar eller information från Stockholm Visitor Board (tidigare Stockholm Information Service). Internet används bara sporadiskt av de intervjuade. Kännedomen om de regionala vandringslederna är låg. För dem som inte har bil är kollektivtrafik ett alternativ för att ta sig ut i naturen. Ett problem, särskilt för barnfamiljer, är att turtätheten är låg, speciellt på helgerna då den är lägre än i veckorna (Lund-Nyman & Svebéus, 2002 / ej publicerad).

Dessa förslag på konkreta utvecklingsmöjligheter presenterades i rapporten:

- Information och tips på nya utflyktsmål behövs på den regionala nivån. Tillgången på information om lokala grönområden är idag tillfredställande.
- Information önskas om vad områdena har att erbjuda, vilka aktiviteter och möjligheter som erbjuds. Lyft fram folkhälsoperspektivet på naturvistelse.
- Bättre kartmaterial efterfrågas också, liksom broschyrer eller böcker som beskriver olika grönområden. Helst gratiskartor som skickas hem till hushållen, eller tillhandahålls av respektive kommun.
- Färdbeskrivningar efterfrågas; bättre information om avstånd, enklaste resväg, närmaste kollektivtrafik, parkeringsmöjligheter etc.
- Mer naturinformation i befintliga informationskanaler: dagstidningar, TV och radio, lokalnyheter. Stående inslag i ABC-nytt om *"Stockholms gröna pärlor"*.
- Bättre information på Internet.
- Kollektivtrafiken till ytterområdena bör förbättras. Missnöjet gäller såväl brister i det kollektiva trafiknätet som turtätheten.
- Ett konkret förslag är att inrätta en särskild busslinje som trafikerar olika naturområden i en ringlinje. Bussen skulle gå kontinuerligt under helgerna, och ha som enda syfte att transportera människor till olika grönområden.
- Det finns en stor efterfrågan på tydligt markerade cykelleder.
- Det är viktigt att motverka nedskräpning i områdena.
- Man har få önskemål om ytterligare serviceanordningar i naturområdena.
- Befintliga friluftsanläggningar borde ha längre öppettider.

Att integrera besökarnas upplevelser och önskemål i skötsel och förvaltning av naturreservat

Ett exempel där man aktivt försökt att tillgodose såväl olika besöksgruppers som lokalbefolkningens intressen är i planeringen inför bildandet av Fulufjällets nationalpark (Lisa Hörnsten, muntl.). Här har man tydligt kunnat ringa in konflikter mellan olika besöksgrupper. Skoteråkare och de med jakt- och fiskerätt i området som vill kunna fortsätta att röra sig och bedriva sina aktiviteter i området utan restriktioner å ena sidan. Å andra sidan skidåkare och naturbesökare som söker sig till tystnad och naturupplevelse och som störs av skotertrafik. Här finns också en lokalbefolkning som är rädda för att nationalparksstatusen ska medföra ett alltför stort besökstryck.

Naturvårdsmyndigheter och forskare från ETOUR har här tillämpat den så kallade *ROS-metoden* (Recreation Opportunity Spectrum), se faktaruta nedan. Metoden innebär att man efter en analys av de önskemål besökarna har, på olika sätt försöker tillfredsställa önskemålen utifrån de förutsättningar som finns. Detta har resulterat i att man inom parken avgränsat olika zoner för olika aktiviteter. Exempelvis har minskad trängsel åstadkommit vid Njupeskärs vattenfall genom att stigen är anlagd som en ”enkelriktad” slinga, där besökare på väg till och från vattenfallet slipper att mötas.

Fulufjällets zonindelning efter ROS-analys

- Den orörda zonen, kärnområdet, består till större delen av kalfjäll och utgör 60 procent av nationalparkens areal. Inga verksamheter tillåts som stör naturen och de besökandes upplevelser. Här tillåts inte jakt, fiske, skoteråkning, helikoptertrafik etc.
- Älgjakt får ske i skogslandet nedanför kalfjället. Under en övergångstid på 10 år tillåts också småviltsjakt i detta område för att tillgodose lokalbefolkningens intressen. Helikopter får användas för att lyfta ut fällda älgar.
- I en ”högaktivitetszon” om ca 25 procent av nationalparksarealen tillåts fiske, snöskoterkörning och viss landning med helikopter. Här finns också de flesta lederna och stugorna. Nationalparkens centrum är Rösjöanläggningen med ett 30-tal bokningsbara sovplatser, uthyrning av båtar med mera. Fulufjället har sjöar som kalkats sedan länge och är utmärkta fiskeplatser för fiskarter som öring och röding. Snöskoter får köras på vissa leder med högst 30 km/h. Därigenom kan de bästa fiskesjöarna lätt nås vintertid.

(Naturvårdsverkets hemsida 2002)

ROS-metoden

”Recreation Opportunity Spectrum” (ROS), försvenskat ”spektrum av rekreativsmöjligheter” är grunden för ett amerikanskt system för inventering, planering och förvaltning av rekreativresurser (Wallsten 1985). Systemet kallas ”Recreation Opportunity Spectrum Planning” och bygger på sambanden mellan besökarnas aktiviteter (till exempel springa), de miljöer (i skogen), de upplevelser (fysisk ansträngning) och i förlängningen den nytta (hälsa) man söker i naturområdet. Det är viktigt vid planering att ta hänsyn till att det inte är det mest påtagliga som till exempel att springa som är viktigast för nyttjaren. Fokuserar man bara på själva löpningen vid planeringen missar man kanske att nyttjaren kan uppnå samma sökta upplevelse och nytta även på andra sätt (Carlsson 1997). Information om dessa aspekter utgör sedan grunden för planering av skötseln.

Vidare betraktar man olika rekreativsmöjligheter som delar av ett spektrum vilket sträcker sig från orörd vildmark till stadsnatur (Wallsten 1985). Nyckeldimensionen i ROS-systemet är rekreativsmiljön som förutsättning för aktiviteter och upplevelser. Genom att förändra eller bevara miljöerna kan förvaltare/planerare också påverka rekreativsmöjligheterna. ROS är inget kvalitetsspektrum; ingen upplevelse eller miljö är i princip av högre kvalitet än någon annan. Kvalitet kan bara bedömas utifrån hur väl en upplevelse stämmer överens med en persons förväntningar och behov, det vill säga vilka upplevelser man söker och i vilken mån man blir tillfredsställd. En fara ligger därmed i att planera utifrån någon slags genomsnittsmänniska, för ”the average camper who doesn’t exist”.

ROS-metoden har testats på Norra Djurgården (Hörnsten & Dahlin 2000), i Tyresta nationalpark (Carlsson 1997) och har nu också tillämpats vid planeringen för Fulufjällets nationalpark av ETOUR och Naturvårdsverket (Lisa Hörnsten, muntl.). Med undantag för Fulufjället har man bedömt att ROS är en metod som lämpar sig bättre för exempelvis amerikanska förhållanden (områden med stort besöksstryck och ett stort spektrum av önskemål om användning av området) än för de nordiska förhållandena (Hörnsten & Dahlin 2000). ROS har uppfattats som alltför normativ och inriktad på tillrättalagda aktiviteter för att fungera som planeringsverktyg i Sverige. Den upplevelse som många nordiska naturbesökare uppskattar är just att kunna vistas i naturen utan att känna sig styrda eller informerade.

3. Besöksundersökning i Stockholms län

Inledning

Syftet med den enkätundersökning som utfördes inom ramen för projektet var att få bättre kunskaper om besökarna i länets naturreservat och vad de anser om reservaten och deras skötsel. Ytterligare ett syfte var att utveckla en användbar enkät och testa den i några reservat av olika karaktär. Undersökningen med frågeenkät genomfördes i fyra av Stockholms läns naturreservat i augusti och september 2002. Totalt 305 personer besvarade enkäten, som tar upp frågor om tillgänglighet, skötsel, information samt vad de tillfrågade särskilt uppskattar eller saknar i det aktuella reservatet. En fråga riktad till barn fanns också med. Besökarna kunde antingen fylla i enkäterna på plats eller ta med sig dem hem. Dessutom besöktes varje reservat en till två söndagar under perioden. Då genomfördes intervjuer med reservatsbesökarna, med samma frågor som i enkäten. Totalt intervjuades 90 besökare, medan 215 fyllde i enkäter i de lådor som sattes upp vid reservatens entréer.

I kapitel 6: "Redovisning av resultat för respektive naturreservat" görs en detaljerad genomgång av resultaten från de fyra reservaten. Det enkätformulär som användes i undersökningen bifogas som bilaga sist i rapporten.

Metod

Urval av naturreservat

De naturreservat som valdes att ingå i undersökningen var Björnö i Värmdö kommun, Angarnssjöängen i Vallentuna, Tullgarn i Södertälje och Västra Järvafältet i Järfälla (se sid 11). Reservaten valdes för att de dels är sådana som man kan anta har förhållandevis många besökare. Dels eftersträvades en geografisk spridning, och viss olikhet i karaktär och naturtyper (fågelsjöar, skog, odlingslandskap och skärgårdsnatur). Urvalet omfattade både reservat som ligger långt från större tätortsbebyggelse (Tullgarn) och mer tätortsnära reservat (Västra Järvafältet).

Enkäter i lådor

I månadsskiftet augusti/september placerades en röd brevlåda i par med en grön låsbar låda ut i varje reservat. Den röda lådan innehöll enkäter, pennor och skrivunderlägg och i den gröna lådan kunde man lämna den ifyllda enkäten. På lådan med enkäter fanns följande text:

Besöksenkät

"Vi vill veta vad Du tycker om naturreservatet och dess skötsel!

Enkäten i lådan tar ca 5 minuter att besvara.

Lägg din ifyllda enkät i den låsta brevlådan eller posta den till oss.

Alla svar kommer att behandlas anonymt.

Tack för Din hjälp med att förbättra naturreservaten i Stockholms län. "

Lådorna placerades på, eller vid, informationsskylten vid de mest frekventerade entrépunkterna i respektive reservat. Tillsynsmännen ansvarade för tömning och för att skicka de ifyllda enkäterna till länsstyrelsen.

Alla som svarade fick skrifterna *Fågellokaler i Stockholms län* och *Kulturminnen i odlingslandskapet* hemsända per post, och dessutom möjlighet att delta i en utlottning av presentkort som tack för att de deltagit i studien.

Enkätlådorna placerades vid naturliga entrépunkter i reservaten. En lämplig placering är på informationsskyltarna. Här i Björnö naturreservat.

Personliga intervjuer på plats i reservaten

Enkäter användes också vid personliga intervjuer med besökare i reservaten. En testomgång genomfördes i mitten av augusti i Björnö för att testa och utvärdera enkäten. Varje reservat besöktes vid ett eller två tillfällen under perioden. Två intervjuare rörde sig runt i reservaten och provade ibland att stå stilla för att fånga upp besökare vid någon strategisk punkt, som korsvägar eller naturliga entréer.

Frågeställningar

Enkäten utformades med främst fasta svarsalternativ för att lätt kunna bearbetas i Excel. Även öppna svarsalternativ och möjligheter till kompletterande kommentarer ingick. Initialt ingick också en fördjupande del med frågor om till exempel förväntningar på skyddad natur i förhållande till annan natur, försök till ekonomisk värdering av naturbesök, hur man betraktar skyddad natur i förhållande till oskyddad med mera. Då intervjuerna vid testomgången på Björnö insåg hur lång tid det tog att gå igenom båda enkäterna koncentrerade man sig istället på basdelen där några av frågorna från fördjupningsdelen vävdes in medan andra lyftes bort.

Frågeställningar som togs upp i besöksenkäten var:

- Hur nära har man till reservatet från bostaden? Vilken betydelse har närheten?
- Hur upplevs tillgängligheten, och hur tar man sig till reservatet?
- Hur har man fått kännedom om reservatet? Behövs bättre information om länets naturreservat?
- Hur ofta besöker man reservatet, och hur varierar besöken över året?
- Vilka typer av aktiviteter ägnar man sig åt i reservatet?
- Vilka kvalitéer i reservatet upplever man som viktigast? Här gjordes en koppling till Regionplane- och trafikkontorets sju ”Upplevelsevärden” (Malmros & Tönnersfors 2001).
- Saknar man något i reservatet? Vilka brister borde åtgärdas?
- Vilka förväntningar har man på skötseln, exempelvis beträffande information, anordningar och service?
- Upplevs markslitage till följd av ett intensivt friluftsliv som ett problem i något reservat?
- Hur ser man på djurhållning och stängsling, och förstår man varför detta är viktigt för landskapet?

Resultat och diskussion

Intervjuteknik

Intervjuerna arbetade hela tiden i par, vilket kan rekommenderas. Eftersom besökarna ofta kommer i grupper om 2-3 personer, kan två besökare då intervjuas parallellt. Intervjuerna tog i genomsnitt 10-15 minuter att genomföra, vilket var något längre än beräknat. Detta berodde oftast på att den intervjuade hade en tendens att ”sväva ut” och prata om reservatet, naturvård och naturupplevelser utöver det som ingick i enkäten. Det var inte heller ovanligt att besökaren ställde frågor om varför reservatet sköttes på ett visst sätt, liksom mer allmänna frågor om naturen och dess växt- och djurliv. Intervjusituationen skapade en möjlighet till dialog kring naturvård och reservatsskötsel vilket är värdefullt i sig. Vädret vid intervjutillfällena var mestadels vackert sensommar- och höstväder, vilket säkert bidrog till att intervjuerna ibland drog ut på tiden. Besökarna tog sig ofta god tid att fundera igenom sina svar. Hade liknande intervjuer genomförts en kall och blåsig vinterdag skulle intervjuerna sannolikt tagit kortare tid att genomföra.

Den uppsökande metoden fungerade bra på flera sätt. När intervjuerna mötte besökare inne i reservatet tycktes de flesta uppleva intervjun som måttligt störande. De som precis anlät till reservats entrépunkter var däremot angelägna om att komma vidare. Bättre var då att fånga upp folk som var på väg ut ur området, även om också dessa ibland hade bråttom att komma hem. Däremot kändes det direkt olämpligt att söka upp badande och solande vid stränderna. Där är människor avklädda och privata och det känns inte naturligt att gå fram och störa med en enkät. Däremot skulle intervjuare kunna placera sig på eller vid stranden vid ett bord, kanske bjuda på någon dryck och låta intresserade själva komma fram för att prata.

Intervju med besökare i Västra Järvafältets naturreservat, september 2002.

Svarsfrekvens och tillförlitlighet

Svarsviljan bland de tillfrågade var god, uppskattningsvis tackade nio av tio besökare ja till en intervju. När det gäller lådorna vet vi inte hur stor andel av besökarna som valde att besvara enkäten. Någon bortfallsstudie vad gäller lådorna gjordes inte, men i flera av reservaten tog enkäterna i lådorna slut innan tillsynsmännen hann fylla på nya, vilket tyder på hög svarsfrekvens. Vid besöket i Tullgarn, som var en kall höstdag med få besökare, visade det sig att samtliga besökare som intervjuarna mötte redan hade fyllt i enkäten vid tidigare besök. Det förefaller troligt att det bland reservatens regelbundna besökare var en relativt stor andel som fyllde i enkäten, eftersom de är engagerade i området och dess skötsel. De har förmodligen samlat på sig en del åsikter om reservatets skötsel efter många års vistelse i området.

En fördel med intervjumetoden är att alla enkäter blir riktigt ifyllda, vilket bidrar till en hög tillförlitlighet hos svaren. Frågor kan även förtydligas vid behov. Vid jämförelse mellan enkäter ifyllda vid intervjuer och de som besökarna själva fyllt i kunde vissa skillnader konstateras. Av enkäterna från lådorna var en viss del ofullständigt ifyllda, eller också hade besökaren tvärtom valt flera svarsalternativ där endast ett alternativ skulle väljas. Viss osäkerhet uppstod om hur dessa enkäter skulle behandlas. Trots detta ansågs de allra flesta enkäter vara tillräckligt fullständiga för att kunna databehandlas. Det medför dock att antalet svarande på olika frågor i enkäten ibland varierar något, vilket den noggranne läsaren kan notera i kapitel 6.

Ytterligare en fördel med intervjumetoden är att samtliga besökare som intervjuarna mötte i reservaten tillfrågades om att besvara enkäten, vilket garanterar att alla besökskategorier och åldersgrupper blir representerade. När det gäller lådenkäterna finns en

risk att vissa besöksgrupper väljer att inte besvara enkäten. Resultaten visar att till exempel ungdomar och förstagångsbesökare är underrepresenterade, vilket kan indikera att dessa grupper avstått från att svara.

Det är också avgörande med ett bra samarbete med tillsynsmännen i reservaten, eftersom dessa har en viktig uppgift i att fylla på med enkäter och pennor, ersätta nedriven information, liksom att samla in ifyllda enkäter. Det kan i sammanhanget betonas att man också bör ha tydliga rutiner för hur de ifyllda enkäterna ska vidarebefordras till den eller dem som sammanställer enkätsvaren. Eftersom besökarna har lagt ner tid och engagemang på att fylla i enkäterna så måste också hanteringen kring enkätinsamlandet fungera.

Inga fall av vandalisering av skyltar eller lådor inträffade under testperioden, vilket är värt att notera. Däremot inträffade tyvärr kraftig vandalisering av reservatsskylten i ett av reservaten strax efter undersökningsperiodens slut, vilket talar för att beredskap måste finnas för att sådana situationer kan uppstå.

Sammanfattande analys av enkätsvaren

Denna undersökning har karaktären av förstudie och omfattar ett begränsat antal besökare under en viss del av året, vilket innebär att man får vara försiktig med slutsatserna när man analyserar materialet. Fortsatta undersökningar som omfattar årets övriga årstider skulle ge fler enkät svar och därmed en bredare bas för analysen. De fullständiga resultaten för de fyra naturreservaten som ingår i undersökningen presenteras i kapitel 6. Som en bilaga finns det enkätformulär som användes i undersökningen.

De fyra naturreservat som ingår i denna studie skiljer sig på olika sätt från varandra, vilket också framgår vid en jämförelse av enkätsvaren från de olika reservaten. Naturreservaten representerar olika naturtyper, och ligger på olika avstånd från större tätbebyggda områden. Besökare vid Angarnssjöängen, Björnö och Tullgarn har som regel rest ganska långt för att komma till reservaten medan Västra Järvafältet är ett typiskt tätortsnära naturreservat, med många närboende besökare under årets samtliga årstider. Västra Järvafältet har stor betydelse för Järfällabornas rekreation och friluftsliv. Samtidigt har det höga kvaliteter för fågelskådning, vilket gör att även denna mer specialiserade grupp besöker reservatet. Björnö ligger ganska avlägset ute på Ingarös sydspets, men har sommartid många besökare, främst på grund av att en av länets finaste sandstränder är belägen inom reservatet. Många lockas också av att Björnö är ett lättåtkomligt skärgårdsområde, genom att det utgör en del av fastlandet. Angarnssjöängen är däremot en mer utpräglad fågelokal, de flesta man möter i reservatet är utrustade med kikare. Även Tullgarnsnäs, den del av Tullgarns naturreservat där besöksundersökningen genomfördes, lockar många fågelskådare. Men både Angarnssjöängen och Tullgarn lockar också "vanliga" naturbesökare, som främst är ute för att promenera och vandra, uppleva landskapet och koppla av.

Ålder

Den typiske naturreservatsbesökaren är i 55- till 64-årsåldern, vilket är en oväntat hög medelålder hos besökarna. Närmare 80 procent av besökarna är 45 år eller äldre, medan besökare mellan 15 och 25 år är lätt räknade. Barn under 15 år ingår inte i undersökningen. En förklaring till att så få unga besöker reservaten kan vara att man saknar kör-

kort eller tillgång till bil. Men det tycks inte vara avgörande: till Västra Järvafältet tar sig de flesta till fots eller med cykel, och ändå är andelen äldre besökare här högst. Det bör betonas att dessa siffror också återspeglar benägenheten att svara på enkäter inom olika åldersgrupper. Det kan tänkas att få ungdomar har valt att fylla i enkäten, vilket påverkat resultatet. Vid intervjutillfällena kunde dock konstateras att det var få besökare ur denna åldersgrupp. Fördjupade undersökningar krävs för att analysera denna frågeställning ytterligare, se avsnittet om bortfallsstudier i kapitel 2.

Kön

Enkäten visar att fler män än kvinnor besöker reservaten. I både Angarnssjöängen och Västra Järvafältet var drygt 60 procent av besökarna män. Det kan tänkas hänga samman med att flera av reservaten är utpräglade fågellokaler, och att fågelskådning främst verkar vara en sysselsättning som män ägnar sig åt. Vid besöken tidigt på morgonen i Angarnssjöängen var det enbart män på plats vid utsiktsberget. I Björnöreservatet, som har en annan karaktär, var däremot kvinnorna något fler än männen. Rent generellt visar erfarenheterna att kvinnor brukar vara mer benägna att fylla i enkäter än män (Ulla Ericson, muntl.).

Resavstånd och tid

Reservatsbesökarna har som regel rest mellan 10 och 50 km med bil i 30 till 45 minuter för att ta sig till reservatet. Relativt få har längre restid än 45 minuter, och endast 6 procent har rest längre än en timme. För Västra Järvafältet, som ligger nära bebyggelsen i Järfälla, uppgav tre fjärdedelar av besökarna att det tog dem mindre än en kvart att ta sig till reservatet. Över hälften av besökarna till Västra Järvafältet hade mindre än två kilometers avstånd till reservatet.

Hemkommun

Svaren på frågan om besökarnas hemkommun visar inte oväntat att de flesta reservatsbesökarna kommer från närbelägna kommuner. Naturresevaten i norra delen av länet har få besökare från kommuner i länets södra del och vice versa. Boende i Stockholms kommun befinner sig i regionens centrum, och kommunens invånare fördelar sig därför mer jämnt över reservaten. Stockholm har också betydligt större folkmängd än de andra kommunerna i länet, vilket påverkar fördelningen. I Björnö och Angarnssjöängen utgör invånare i Stockholms kommun den största andelen besökare (37 respektive 23 %). I Tullgarn kommer 46 procent av besökarna från Södertälje, och i Västra Järvafältet kommer 70 procent från Järfälla.

Transportmedel

Det vanligaste transportmedlet för att ta sig till reservaten är bil. Omkring 90 procent av besökarna i Angarnssjöängen, Björnö och Tullgarn kom med bil. Det finns möjlighet att ta sig med kollektivtrafik till dessa reservat, men restiderna blir ofta långa och turerna är glesa. Vid Tullgarn krävs det dessutom en halvmils promenad för att komma ut på Tullgarnsnäs. Västra Järvafältet avviker kraftigt från detta mönster, där använde endast var femte besökare bil för att ta sig till reservatet. Nästan hälften kom till fots, och en fjärdedel cyklade.

Nära hälften av besökarna i Västra Järvafältets naturreservat tar sig dit till fots, och en fjärdedel cyklar.

Ensam eller med familjen

Drygt hälften av besökarna kommer till reservaten tillsammans med familjen, och en fjärdedel besöker reservaten ensamma. Knappt en femtedel är där tillsammans med vänner. Få besöker reservaten tillsammans med föreningar.

Besök i andra naturreservat

Drygt hälften har besökt andra naturreservat i Stockholms län. Tyresta nationalpark är det enskilda naturområde som besökts av flest personer som besvarat enkäten. Kanske har nationalparkstatusen, men också den omtalade skogsbranden, gjort Tyresta extra känt bland länets invånare? En intressant skillnad kan noteras mellan besökarna i de fyra reservaten. Besökarna i Angarnssjöängen och Tullgarn utgör en delvis exklusiv skara som besökt ett stort antal reservat, nästan 50 olika naturreservat i länet nämns av dessa besökare. Besökarna i Björnö nämner 30 olika reservat som man besökt, medan Västra Järvafältets besökare sammanlagt ”bara” besökt 17 andra naturreservat i länet, varav de flesta nämner det närbelägna naturreservatet Görväln i Järfälla kommun. Detta förstärker bilden av Västra Järvafältet som ett område för närrekreation, medan de mer avlägset belägna naturreservaten lockar till sig fler ”naturproffs”.

Hur ofta besöks naturreservaten?

Det visar sig att det är ytterst få förstagångsbesökare i naturreservaten. Man kan tänka sig att denna grupp är mindre benägen att besvara enkäten, men liknande observationer gjordes även under besöksintervjuerna. I Björnö, Tullgarn och Angarnssjöängen har 90

till 95 procent av besökarna varit i reservatet tidigare. Mellan en tredjedel och hälften har besökt reservatet fler än tio gånger den senaste tolv månadersperioden. De flesta besöken äger rum under höst och vår. Skillnaderna är dock stora mellan besökens frekvens och fördelning över årstiderna i de olika reservaten. I Västra Järvafältet hade samtliga besökare varit i reservatet tidigare, och hela 82 procent hade besökt reservatet fler än tio gånger under de senaste tolv månaderna. Flera av dem som intervjuades besöker området i stort sett dagligen. En slutsats man kan dra av detta är att närnaturen utnyttjas till vardags, medan mer avlägset belägna reservat främst besöks på helger. Intressanta undantag kunde dock noteras; bland de mest hängivna fågelskådarna i Angarnssjöängens naturreservat hade flera besökt reservatet mer än hundra gånger den senaste tolv månadersperioden. Rekordet sattes av en person som besökt reservatet cirka 250 gånger (!) de senaste tolv månaderna.

Information om naturreservaten

Nära 100 procent av besökarna känner till att de områden de besöker är skyddade som naturreservat. De allra flesta känner också, helt eller delvis, till vad reservatsbestämmelserna innebär. I Björnö var det "bara" 96 procent som kände till områdets reservatsstatus, troligtvis var några procent av besökarna renodlade badstrandsgäster som inte närmare reflekterade över vilken typ av område de besökte. Bland badgästerna i Björnö var det också vanligt att man inte hade några direkta synpunkter på reservatets skötsel, eftersom man endast rörde sig mellan bilparkeringen och Torpesands badplats.

Hälften av reservatsbesökarna hittade först till naturreservatet genom tips från släkt och vänner eller vid besök tillsammans med andra. Många känner till området sedan barnsdomen. I Västra Järvafältet är det högst andel som svarar att de känner till området sedan länge (25 %) eller att de har hittat dit själva.

De flesta tittar på informationsskyltar och läser foldrar i de fall sådana finns. En viss skillnad kunde noteras mellan de olika reservaten: i Angarnssjöängen hade hela 87 procent läst informationsskylten, medan det i Björnös fall var 65 procent. Ungefär 90 procent av besökarna tycker att den information de tagit del av är bra, dock är frågan så formulerad att det inte gått att närmare utvärdera vilken typ av information man är mest nöjd med. Andelen var något lägre i Tullgarn, vilket delvis kan förklaras av informationsskyltens placering i förhållande till lådan med enkäter. Skylten är dessutom gammal, och det finns inte längre någon folder om reservatet för besökarna att ta med sig.

Vad man ägnar sig åt

Den vanligaste aktiviteten i naturreservaten generellt sett är att promenera och vandra. Andra viktiga aktiviteter är att uppleva landskapet, växt- och djurlivet samt att koppla av. I Björnö toppade aktiviteterna bad och picknick, vilket säkert berodde på årstiden; vid tidpunkten för intervjuer och enkäter var det mycket varmt, och badtemperaturen höll i sig en bit in i september. Undersökningar utförda vid andra årstider, då reservatet besöks av delvis andra besökskategorier, skulle troligtvis förändra bilden en del. I Västra Järvafältet är det många som cyklar runt reservatets sjöar, svampplockning är också en vanlig aktivitet.

Rörelsemönster

Besökarna ombads också att markera på en karta hur de brukar röra sig i reservatet. Mellan 50 och 75 procent av besökarna brukar röra sig ganska långa sträckor under sina promenader, mellan fyra och sju kilometer. Flera besökare betonar att en av de viktigaste egenskaperna hos reservatet är just att man kan röra sig i området utan att behöva gå i samma spår varje gång.

Synpunkter på skötseln av naturreservaten

När det gäller synpunkter på skötseln av reservaten är besökarna överlag positiva, även om svaren på dessa frågor varierar mellan de olika reservaten. Vägvisningen *till* reservaten bedöms som bra eller mycket bra av mellan 70 och 80 procent av besökarna. Man bör ha i åtanke att de allra flesta som svarat på enkäten har varit i reservatet tidigare och därför troligen hittar dit utan större svårighet. Ungefär 80 procent av besökarna är nöjda med parkeringsmöjligheterna, trots att trängselproblem uppstår främst i Björnö under sommarsäsongen, då många kommer dit för att bada. Vägvisningen *inom* reservaten anses bäst i Västra Järvafältet, där hela 85 procent av besökarna anser att denna är bra eller mycket bra. I Angarnssjöängen och Björnö ligger denna siffra på cirka 70 procent, medan den i Tullgarn bara är 40 procent. Detta indikerar tydligt att man bör se över vägvisningen i Tullgarn, liksom underhåll av stigar och spänger som också får mindre bra betyg. I Angarnssjöängen klagar flera besökare på att man gått vilse, vilket naturligtvis inte heller är något bra betyg för stigmarkeringen.

Skötseln av naturen i reservaten får genomgående bra betyg, mellan 70 och 80 procent av besökarna i reservaten anser att denna är bra eller mycket bra. Mest nöjda är man i Västra Järvafältet där denna siffra är hela 86 procent. I detta reservat har reservatsförvaltaren Järfälla kommun satsat mycket på att informera om olika skötselåtgärder, exempelvis varför man stängslar in betesmarker, röjer bort ungskog för att återskapa strandängar eller höjer vattenståndet i Säbysjön genom dämning. Att besökarna vet vad skötseln syftar till kan bidra till en mer positiv inställning till åtgärderna.

Renhållningen i reservaten får genomgående högt betyg, mellan 85 och 97 procent av besökarna anser att denna är bra eller mycket bra. Det reservat som fick bäst betyg var Björnö, vilket är intressant med tanke på det höga besöksstrycket under sommaren. Skärgårdsstiftelsen som äger och förvaltar detta reservat har skaffat sig lång erfarenhet från alla skärgårdsreservat som man ansvarar för. Detta medför att man klarar av den höga belastningen sommartid, vilket besökarna uppenbarligen uppskattar. Västra Järvafältet tycks i större utsträckning än de andra reservaten drabbas av vandalism och nedskräpning.

Förslag på åtgärder

En fråga ställdes om vilka förbättringar man särskilt skulle uppskatta i reservatet, följt av en lista med förslag på olika åtgärder. Möjlighet gavs också att komma med egna förslag samt att framföra egna kommentarer. Den åtgärd som besökarna i samtliga fyra reservat ansåg viktigast var att få information om andra naturreservat i regionen, i Angarnssjöängen ville hela 42 procent av besökarna ha det. Besökarna i Björnö framhåller Skärgårdsstiftelsens skrift "Skärgårdsnatur" som ett föredöme i detta avseende. I övrigt varierade svaren kraftigt mellan de olika reservaten. Vad som i ett reservat ansågs som viktigt kunde i ett annat hamna långt ner på listan. Detta gör att det är svårt att säga nå-

got generellt om besökarnas önskemål. I Tullgarn önskade sig besökarna främst bättre information på plats samt anlagda vindskydd. I Västra Järvafältet ville man ha mer inriktning på bevarande av djur- och växtarter följt av flera WCn/torrdass. Besökarna i Björnö önskade främst bättre parkeringsmöjligheter samt anlagda grillplatser med tillgång till ved. För Angarnssjöängens besökare var som nämnts ovan information om andra naturreservat i särklass intressantast, svaren fördelade sig därutöver jämnt på övriga alternativ. Det alternativ som generellt sett bedömdes som minst angeläget var reservatsvärdar på plats i reservaten.

I samtliga reservat kommenteras frågan om vad man önskar sig i reservaten i form av ökad service med att man faktiskt inte önskar sig något mer. "Det är bra som det är" är ett svar som förekommer flera gånger i varje reservat. En del uttrycker också en oro över att ökade satsningar på till exempel skyltning till reservatet, vilken man kanske just konstaterat är bristfällig, ska leda till ett ökat besöksstryck. En av poängerna med att komma ut i naturen för många av besökarna är att lämna trängsel och konfrontation med andra människor bakom sig. Många betraktar det aktuella området som sitt " eget " smultronställe. Varje satsning på området som kan locka fler dit avstår man hellre från om man får ha området "för sig själv". Många tycker dock, enligt ovan, att en ökad satsning på information om andra naturreservat i regionen är en bra idé. Man vill gärna själv hitta nya områden att besöka.

Frigående betesdjur kan av vissa besökare upplevas som en störning och av andra som en kvalitet. I Västra Järvafältets naturreservat har förvaltaren satsat på information om skötselåtgärderna vilket uppskattas av besökarna.

Störningar

På frågan om det är något i reservatet som man störs av svarar hälften av besökarna i Angarnssjöängen, Björnö och Tullgarn att man inte störs av något alls. I Västra Järvafältet däremot uppger hela 43 procent att de störs av buller. De främsta bullerkällorna i Västra Järvafältet är den närbelägna motorvägen E18 som tangerar reservatsgränsen i väster, samt buller från sportflygplan från Barkarby flygfält. Mopedkörning inom reservatet anges också av en del. I Västra Järvafältet anser 39 procent av besökarna att lösa hundar är ett stort problem. Även klotter och vandalisering är ett större problem här än i de andra reservaten. Frigående betesdjur anses av en del besökare vara störande, ofta förmodligen på grund av att man känner osäkerhet om djurens beteende. I Tullgarn anges betesdjuren som främsta störningskälla, 20 procent av besökarna störs av djuren. Detta kan hänga samman med att stigarna vid ett tillfälle blev söndertrampade av betesdjuren, vilket upprörde en del besökare. I övriga reservat är denna andel lägre: i Västra Järvafältet 14 procent, i Angarnssjöängen nio procent och i Björnö är endast fyra procent störda av betesdjuren.

”Skogskänsla” och ”Frihet och rymd” är upplevelsevärden som framhålls av många besökare. Ek vid Tullgarnsnäs strandängar.

Upplevelsevärden

Regionplane- och trafikkontoret (RTK) vid Stockholms läns landsting har genom intervjuer med naturbesökare identifierat sju så kallade ”upplevelsevärden” vid besök i naturområden. I enkäten ställdes därför en fråga om upplevelsevärden, och det visade sig att denna fråga kan tolkas på olika sätt av besökarna. Vissa uppfattar frågan som generell för besök i naturreservat, vilket var avsikten, medan en del uppfattat frågan som specifik för just det reservat man befann sig i. Några besökare har också uttryckt negativa synpunkter på denna typ av standardiserade klassificeringsbegrepp som utarbe-

tats av RTK. Genomgående är "Frihet och rymd" av störst betydelse för besökarna i Angarnssjöängen, Björnö och Tullgarn, mellan 60 och 70 procent av besökarna anger detta. I Västra Järvafältet svarar hela 83 procent att "Skogskänsla" är det viktigaste upplevelsevärdet. I de två "fågelreservaten" Angarnssjöängen och Tullgarn kommer "Artrikedom och naturpedagogik" högt upp för besökarna, vilket inte är särskilt förvånande. Man kan också konstatera att få har fyllt i alternativen "Aktivitet och utmaning" respektive "Service och samvaro".

Vad besökarna uppskattar mest, respektive saknar eller skulle vilja förändra, i reservaten

Enkäten avslutades med ett avsnitt där reservatsbesökarna själva med egna ord fick beskriva vad de uppskattade mest med reservatet, vad de saknade mest eller skulle vilja förändra samt vad medföljande barn tyckte om reservatet. Denna typ av kvalitativa svar är svåra att sammanställa statistiskt, då det kräver någon form av klassificering av svaren i olika grupper. Vi har därför valt att i kapitel 6, som bilaga till respektive resultatredovisning per reservat, bifoga de fullständiga listorna på de kommentarer som man angav. På det sättet kan läsaren själv få en fördjupad bild av de olika reservatens kvalitéer och eventuella brister. Många gånger är dessa svar formulerade med stor inlevelse och vissa formuleringar är närmast av poetisk karaktär, vilket sammantaget visar att dessa reservat är mycket betydelsefulla för de människor som regelbundet besöker dem. Några generella iakttagelser är att naturreservatens storlek är viktig för besökarna, så att man kan hitta egna smultronställen där man får vara ganska ensam.

Björnö

Björnös kvalitéer hänger till stor del samman med havskänslan och skärgårdsnaturen. Havet och sandstränderna i kombination med möjligheten till skogspromenader i olika naturtyper är mycket uppskattat. Barnen tycker främst om strand och bad, liksom att kunna klättra i berg och träd. Att området är så pass lättillgängligt, åtminstone för den som har tillgång till bil, är också något som framhålls. Behovet av förbättrad turtäthet hos busstrafiken är ett av de vanligaste önskemålen om förbättringar, liksom bättre parkeringsmöjligheter sommartid. Fler informationstavlor inne i reservatet efterfrågas, liksom en enklare kartfolder som hjälp vid orienteringen.

Angarnssjöängen

Angarnssjöängen har en annan karaktär, här står fågelskådandet i fokus för de flesta besökare, vilket också avspeglar sig i svaren. Landskapets öppenhet och vidd, variationen i naturtyper samt den kulturhistoriska prägelns är också viktiga kvalitéer. Samvaron med andra fågelskådare framhålls som betydelsefull, ofta träffar man andra som är där för att skåda fågel. De önskemål om förbättringar som framförs kan till stor del hänföras till områdets kvalitéer som fågelokal. Många vill ha ytterligare ett fågeltorn, observationsplattformar eller gömslen. Man vill förbättra spångningen och man föreslår siktröjningar, fler öppna klarvattenytor samt andra biotopförbättringar.

Tullgarn

I Tullgarn är det inom Tullgarnsnäsområdet främst havsstrandängarna med dess rika fågelliv som besökarna uppskattar, men också blomsterprakten på våren. Många beskriver reservatet som en plats där man kan koppla av och hämta kraft i det varierade landskapet, med dess ekbackar, hassellundar och kulturmarker. Att man uppskattar frånva-

ron av buller och trafik är också tydligt. Barnen tycker mest om att klättra i träd och titta på djur, och några saknade en grillplats. Betesdjurens närvaro har besökarna delade uppfattningar om, vissa framhäver det som en av de viktigaste kvalitéerna, medan andra tvärtom ser det som den största störningsorsaken. Här finns uppenbarligen ett informationsbehov kring betesdjurens betydelse för landskapets hävd.

Västra Järvafältet

Västra Järvafältet slutligen uppskattas främst för att området (tillsammans med de tre angränsande naturreservaten) är så stort och att det rymmer en mångfald av naturtyper. Det är också ett plus att reservatet är så lättillgängligt, vilket medför att vissa besöker reservatet nästan dagligen. Den lantliga miljön, med åker, ängs- och betesmarker uppskattas mycket, särskilt av de som själva vuxit upp på landet. Fågellivet kring Säbysjön lockar många fågelskådare, liksom de fina svampskogarna om hösten. Möjligheten till bad, särskilt i Översjön, framhålls också, liksom möjligheten till motion. Barnen uppskattar naturen, skogen, badmöjligheterna och att äta picknick och grilla med familjen. Djuren och stallen med ridhästar är också intressanta för barnen. När det gäller önskemål om förbättringar spänner dessa över ett brett område, från att man vill införa flygförbud över reservatet och stänga motorcrossbanan i det angränsande naturreservatet Hansta, till mindre åtgärder som fler bänkar nere vid Säbysjön och möjlighet att fylla på dricksvatten någonstans inom reservatet.

Barnen uppskattar bland annat att klättra i träd och i berg vid besök i naturreservaten.

4. Slutsatser och förslag på fortsatta undersökningar

Detta projekt inleddes med en kartläggning av vad som har gjorts tidigare när det gäller besöksundersökningar i naturskyddade områden. Samtliga länsstyrelser i landet kontaktades för att få information om vilka undersökningar som genomförts samt vad som eventuellt planerades. Genomgången visade att ytterst lite har gjorts i Sverige inom detta område, särskilt när det gäller naturskyddade områden. De studier som genomförts har nästan uteslutande gjorts inom ramen för olika forskningsprojekt, ofta av forskare från SLU. Dessa undersökningar har som regel behandlat tätortsnära skogsområden av betydelse för det lokala friluftslivet. På senare år har turistforskningsinstitutet ETOUR vid Mitthögskolan i Östersund genomfört ett flertal intressanta studier. Dessa har främst behandlat olika fjällområden i Sverige. Planeringen i samband med bildandet av Fulfjällets nationalpark har gett möjligheter till strukturerade studier av hur ett naturskyddat område nyttjas, såväl före som efter det att området utsetts till nationalpark.

Internationellt är det däremot betydligt vanligare med undersökningar av hur människor använder naturskyddade områden, det visade den sökning som gjordes främst via Internet. Föregångsländer är bland andra USA och Kanada, varifrån ett flertal intressanta studier hämtades. Dessa undersökningar kan indelas i två huvudgrupper. Den ena gruppen utgörs av kartläggningar av besökarna i en viss nationalpark eller naturreservat och vad de har för synpunkter på området. Den andra gruppen är undersökningar som baseras på ett slumpmässigt urval av hushåll, som tillfrågas om vilka naturområden de brukar besöka, och vad de tycker om dessa områden. Med den senare metoden får man också en uppfattning om hur stor andel av befolkningen som *inte* brukar besöka de naturskyddade områdena. Genom dessa två typer av undersökningar samlar naturvårdsmyndigheterna in både kvantitativa och kvalitativa data som sedan kan ligga till grund för en utveckling av förvaltningen av områdena.

När undersökningen av naturreservaten i Stockholms län planerades utgjorde metoder och resultat från de ovan refererade studierna ett värdefullt underlag. Vid konstruktionen av enkäten har författarna kunnat utgå från de erfarenheter som gjorts på andra håll i landet och världen. Eftersom arbetet är upplagt som en förstudie var det angeläget att testa olika former för informationsinsamling. Två kompletterande undersökningsmetoder valdes därför: besöksintervjuer baserade på enkätformulär med i huvudsak fasta svarsalternativ och lådor med enkäter för självregistrering. Undersökningsperioden sattes till en dryg månad, under vilken samtliga fyra reservat besöktes. Sammantaget kan konstateras att de valda undersökningsmetoderna har fungerat bra och att de bedöms kunna ligga till grund för fortsatta undersökningar av hur naturreservaten i länet används. Fördjupade studier bör dock göras av vilka som väljer att svara på enkäten vid självregistrering, och vilka som väljer att inte svara. Detta för att få ett mått på hur representativa svaren är.

Det bör betonas att denna undersökning omfattar ett begränsat antal besökare under en viss del av året och i ett fåtal reservat. Man får därför vara försiktig med att dra generella slutsatser om naturreservaten i länet utifrån denna studie, även om man kan iakttä

vissa tydliga tendenser. Till exempel tycks reservatsbesök vara en angelägenhet främst för personer över 45 år, och reservat som inte ligger i direkt anslutning till bebyggelse besöks främst av bilburna. För de enskilda reservaten ger enkäten en ögonblicksbild vilken skulle behöva kompletteras med besök vid andra tidpunkter på året. En frågeställning som är värd att reflektera över är om alla de som idag *inte* söker sig till naturreservaten skulle uppskatta mer "service"? Skulle de besöka reservaten i ökad utsträckning om de kände till att de fanns? Vad skulle de i så fall förvänta sig när de kom dit?

Av enkätsvaren framgår att många av dem som besöker reservaten inte önskar ett större besöksstryck. En vanlig kommentar vid frågan om förbättrad service av olika slag är att det kanske vore bra om man vill att fler ska besöka reservaten. Den tillfrågade själv tycker dock ofta att en av de stora tillgångarna med området är just frånvaron av alltför många besökare. Här kan en konflikt uppstå mellan att tillgodose nuvarande besökares önskemål om att få vara "ensamma" i reservaten med eventuella ambitioner att locka fler människor till områdena. En analys krävs av vilka områden som skulle tåla ökat besöksstryck med bibehållna upplevelsekvalitéer. Kanske kan man utforma stigsystem och leder på ett sådant sätt att upplevelsen av att bli störd av andra besökare minimeras. Förmodligen finns en hel del att lära från planeringen inför avsättandet av Fulufjällets nationalpark och utvärderingen av det projektet.

Exemplen på konkreta konflikter mellan olika besöksgrupper som framkommit i undersökningen från Stockholmsreservaten är relativt få. Det förefaller inte heller vara något stort problem rent generellt. Konflikter förekommer ibland mellan olika besöksgrupper, exempelvis där ridstigar korsar cykel- och gångvägar, eller mellan grillande ungdomsgång och pensionärer på kvällspromenad. Det förekommer också att de som betonar den "rena" naturupplevelsen ibland har svårt att acceptera exempelvis mountainbikecyklister och andra former av friluftsliv som bygger på aktivitet och utmaning. Vissa besökare känner också osäkerhet eller rädsla inför att använda leder och stigar som går genom hagar med frigående betesdjur.

Arbetet med att öka kunskaperna om hur naturreservaten utnyttjas bör ses ur såväl ett kortsiktigt som ett långsiktigt perspektiv, och innefatta både skötsel- och informationsfrågor. Man bör nog för tydlighetens skull hålla isär sådant som gäller den löpande utvärderingen av skötselarbetet från insatser som avser nya satsningar på information om naturreservaten. I praktiken kommer detta arbete emellertid att bedrivas parallellt. Nedan presenteras tankar kring hur fortsatta undersökningar skulle kunna bedrivas i Stockholms län. Det bör betonas att detta är rapportförfattarnas egna förslag till åtgärder.

För att kunna dra säkrare slutsatser om de fyra naturreservat som ingått i denna pilotundersökning bör ytterligare enkätundersökningar genomföras i reservaten. Enkäter och besöksintervjuer behöver genomföras även under vinter och vår/försommar, för att få ett bredare underlag när det gäller synpunkter och önskemål från besökarna. På detta sätt skapar man förutsättningar för att alla olika brukarkategorier ska få komma till tals. Metoden med *besöksenkäter* i lådor har fungerat bra och bör därför utgöra basen i informationsinsamlandet. Vissa frågor i enkäten kan utgå alternativt omformuleras, samtidigt som antalet frågor med öppna svarsalternativ begränsas något. Öppna svarsalternativ är arbetskrävande att sammanställa och analysera. Möjligheten att lämna kommentarer till exempelvis konkreta skötselfrågor bör dock behållas. Frånvaron av öppna

svarsalternativ medför dock att nyanserna minskar i den information som enkäten ger. Den information man får in via lådorna eller besöksintervjuerna kan därför behöva kompletteras med postenkäter, där man fördjupar de frågeställningar som bedöms som mest relevanta i respektive reservat.

Den information man får genom denna ”självregistrering” bör kompletteras med *besöksintervjuer* enligt den modell som prövades under 2002. Därigenom garanteras att man får kunskap om samtliga besöksgrupper i reservatet, även dem som av olika anledningar väljer att inte besvara enkäter i lådorna. Dessutom ger ett besök i reservatet vid den aktuella tidpunkten bättre möjlighet att tolka och förstå vissa enkätsvar som hänger ihop med tillståndet i reservatet. Av resursskäl bör intervjuundersökningarna genomföras främst under dagar och tider då besöksfrekvensen kan förväntas vara hög. Detta innebär helger och skollov samt under semestertider. Denna typ av undersökningar skulle även kunna användas i samband med reservatsbildning, som underlag för arbetet med framtagande av skötselplaner.

Under 2003 bör en *bortfallsstudie* utföras i ett eller flera reservat, för att få ökad kunskap om hur svarsbenägenheten skiljer sig mellan olika besöksgrupper. Det kan dock bli problem med att genomföra en sådan studie i något av de fyra ursprungliga reservaten, eftersom det finns en risk att vissa besökare redan besvarat enkäten under 2002, och därför avstår från att svara. Man bör kanske därför välja ett nytt reservat under 2003 för att denna undersökning ska ge bästa resultat.

Som komplement till dessa enkätundersökningar bör även kvantitativa mätmetoder för att mäta besökarnas antal användas. *Besöksräkning* skulle kunna genomföras i ett av ”pilotreservaten” under 2003, där olika typer av passagerräknare skulle kunna testas. Möjligheten att låna utrustning under en begränsad tidsperiod bör undersökas. Faktorer som tidsåtgång, kostnader och underhållsbehov påverkar sannolikt val av utrustning. Besöksräkning kan också genomföras med hjälp av olika indirekta metoder, som beskrivs i metoddelen i denna rapport. Genom att kombinera dessa metoder kan indirekta mätningar kalibreras mot passagerräkning, vilket ger möjlighet att uppskatta antalet besökare utifrån indirekta mätmetoder. Passagerräkning måste ske i nära samarbete med de ansvariga reservatsförvaltarna, med tanke på de tillsyns- och skötselbehov som finns för sådan typ av utrustning. Det är också viktigt att förklara *varför* dessa undersökningar görs, såväl för besökare som för ansvariga reservatsförvaltare och deras tillsynsmän. Resultaten är ju tänkta att ligga till grund för en utveckling och förbättring av reservat-skötseln. Detta fordrar att alla inblandade känner sig motiverade och delaktiga i arbetet.

Arbetet med besöksundersökningarna bör sedan utvärderas under 2004, innan man går vidare med ytterligare naturreservat i länet. En klassificering av naturreservaten i länet föreslås göras med avseende på uppskattad besöksfrekvens. Reservat med många besökare bör omfattas av kontinuerliga besöksundersökningar. För att få en kontinuitet i uppföljningen av skötselåtgärder och informationsinsatser bör en plan utarbetas som innebär att ett *rullande 5-årsschema* införs, där ett eller flera reservat undersöks varje år med hjälp av besöksenkäter.

En kompletterande metod som prövats i olika sammanhang är att skapa särskilda ”*brukarpaneler*” bestående av aktiva besökare i ett visst reservat. Dessa skulle kunna rekry-

teras genom anslag i reservaten eller då de besvarar besöksenkäter. Brukarpanelerna skulle ha en rådgivande funktion och kunna fungera som bollplank för länsstyrelsen och reservatsförvaltarna i arbetet med utvecklingen av skötseln av de enskilda reservaten, Angarngruppen utgör idag ett sådant exempel.

Som komplement till dessa besöksundersökningar som enbart vänder sig till de personer som faktiskt besöker reservaten kan andra metoder utnyttjas. På samma sätt som i exemplen från Ontario och British Columbia skulle man kunna tänka sig en brett upplagd enkätundersökning till ett *slumpmässigt urval av hushållen* i Stockholms län. Undersökningen bör omfatta i storleksordningen tusen hushåll. Frågor skulle kunna ställas om vilka naturreservat som folk besöker, hur ofta, vilka aktiviteter man ägnar sig åt etc. Då skulle man även få kunskap om dem som aldrig besöker naturreservaten, och varför de inte gör det. En sådan undersökning skulle kunna genomföras i samarbete med Regionplane- och trafikkontoret. Utlottning av friluftskartor skulle sannolikt bidra till att öka svarsfrekvensen, vilket erfarenheterna från Kanada pekar på.

Parallellt med utvärderingen av skötselarbetet bör en enklare *informationsstrategi* utarbetas för hur invånarna i Stockholms län ska få ökad kunskap om var naturreservaten ligger och vilka natur- och kulturvärden de innehåller. En bedömning bör göras av vilka reservat som tål ett ökat besöksstryck. En skrift motsvarande Skärgårdsstiftelsens "Skärgårdsnatur" bör produceras, där ett urval av länets naturreservat presenteras som utflyktsmål. Dessutom kan *guidade vandringar* arrangeras i några av reservaten. Arbetet med att producera nya reservatsskyltar och foldrar bedrivs parallellt inom ramen för den ordinarie reservatsförvaltningen.

Informationsskriften bör finnas tillgänglig som webversion på länsstyrelsens hemsida, med möjlighet att ladda ner som pdf-fil. Här utgör till exempel Väst kuststiftelsens hemsida en bra förebild (www.vastkuststiftelsen.org). För en fullständig förteckning över länets naturreservat hänvisar man lämpligen till länsstyrelsens hemsida. All denna information skulle finnas tillgänglig i samtliga reservat där det finns en informationstavla. Skriften kan spridas i naturreservaten på samma sätt som Skärgårdsstiftelsen gjort i sina reservat: genom informationslådor på reservatsskyltarna och vid sopmajor och andra fasta anläggningar för friluftslivets behov. Genom informationscentraler hos kommunerna, ideella organisationer med flera, kan skriften få en bred spridning hos länets befolkning.

Kartor är särskilt värdefulla för besökarna; enkätundersökningen visar på en stor brist på lättillgängliga kartor för användning i de enskilda reservaten. I flera fall hade besökare till och med rivit loss den karta i enkäten där man skulle markera hur man brukade röra sig i reservatet.

Rent generellt behöver *länsstyrelsens hemsida* göras mer känd bland allmänheten, många reservatsbesökare är idag inte medvetna om att mycket av den information som man efterfrågar redan finns tillgänglig via Internet. Eftersom cirka 70 procent av hushållen i Sverige idag har tillgång till dator hemma så är detta en informationskanal som skulle kunna ges ökad betydelse. Tänkbara informationskanaler i övrigt kan exempelvis vara annonsering i media samt i tunnelbana, bussar, pendeltåg och spårvagnar.

Informationsarbetet bör inriktas särskilt på att nå grupper som inte är så vanliga bland reservatsbesökarna. En sådan grupp förefaller, mot bakgrund av resultaten från enkätundersökningen 2002, vara ungdomarna. Skärgårdsstiftelsens satsning på att underlätta för funktionshindrade i vissa av skärgårdsreservaten utgör ett annat exempel på hur man kan gå tillväga. Effekten av de ökade satsningarna på information om naturreservaten i länet kan utvärderas kontinuerligt genom de regelbundna besöksundersökningar som föreslås ovan. Besöksundersökningarna kan därigenom fånga upp både förändringar i besöksströmmar till naturreservaten, som en följd av informationsinsatserna, och synpunkter på hur reservaten sköts.

Förslagen i sammanfattning

- Kompletterande enkätundersökningar bör genomföras i de fyra naturreservaten under fler årstider för att få ett bredare kunskapsunderlag.
- Metoden med besöksenkäter i lådor har fungerat bra och bör därför utgöra basen i informationsinsamlandet. Vissa frågor utgår eller omformuleras, antalet frågor med öppna svarsalternativ begränsas.
- Besöksintervjuer används som komplement till enkäter i lådor, vilket garanterar att man får kunskap om samtliga besöksgrupper i reservatet. Besöksintervjuer genomförs av resursskäl främst under dagar och tider då besöksfrekvensen kan förväntas vara hög.
- Vid användning av enkäter i lådor bör bortfallsstudier genomföras för att få kunskap om hur svarsbenägenheten skiljer sig mellan olika besöksgrupper.
- Som komplement till enkätundersökningarna bör besöksräkning med hjälp av passagerräknare genomföras i ett av ”pilotreservaten”. Besöksräkning kan också utföras med indirekta metoder.
- Naturreservat med många besökare bör omfattas av kontinuerliga besöksundersökningar. Ett rullande 5-årsschema föreslås införas, där ett eller flera reservat undersöks varje år med besöksenkäter.
- ”Brukarpaneler” bestående av aktiva reservatsbesökare skulle kunna användas som bollplank vid utvecklingen av reservatsskötseln för vissa reservat.
- En postenkätundersökning riktad till ett slumpmässigt urval av hushåll i Stockholms län skulle kunna genomföras, för att få kunskap om vilka naturreservat man brukar besöka. Den skulle även ge ökad kunskap om dem som *inte* besöker reservaten.
- En enklare informationsstrategi bör utarbetas för hur den skyddade naturen i Stockholms län ska bli mer känd bland länets invånare. Ett urval av naturreservat som bedöms tåla ett ökat besöksstryck presenteras i en särskild folder.

- Guidade vandringar arrangeras i några av dessa utvalda reservat.
- Ökad satsning på länsstyrelsens hemsida, med tydligare reservatsinformation som vänder sig till allmänheten. Informationsmaterial bör finnas som nedladdningsbara Pdf-filer, inklusive kartor.
- Utnyttja alla tänkbara informationskanaler för att sprida informationen om länets naturreservat. Annonsering inom kollektivtrafiken når många länsinvånare.

5. Referenser

Litteratur

- Ahlström, I.** 2001: *Friluftsliv i tätort – del 1. Friluftsliv i fysisk planering bakgrund – utvecklingstendenser – exempel*. Rapport 2001:18 Länsstyrelsen i Stockholms län.
- BC Parks** 2002: *Planning Future Directions for BC Parks: BC Residents Views*. Ministry of Water, Land and Air Protection, Province of British Columbia, Canada.
- Carlsson, A.** 1997: *Besöksundersökning Tyresta nationalpark och naturreservat sommaren 1997 – svensk sammanfattning*. Stiftelsen Tyrestaskogen och Queens Margaret Collage.
- Elmberg, E. & Leyman, E.** 1986: *Vem känner till Sandsjöbackareservatet? En studie kring kännedomen och attityden till naturområden/naturreservat i Göteborgsregionen*. Informationsteknik, Göteborgs universitet.
- Emmelin, L. & Vuorio, T.** 2000: *Planeringsunderlag för avvägningen bruk och värn: metodik för att beskriva ett besöksmönster i ett stort och svåröverblickbart fjällområde*. WP 2000:12. ETOUR Mitthögskolan Östersund.
- Ericson, U.** 1999: *Sätra och Skärholmens naturområde – ur närboendes perspektiv*. Stockholms utrednings- och statistikkontor (USK) & Stockholms gatue- och fastighetskontor.
- Erkkonen, J. & Sievänen, T.** 2002: Standardisation of Visitor Surveys - Experiences from Finland, I: Arnberger, Brandenburg & Muhar (Red.): *Monitoring and Management of Visitor Flows in Recreational and Protected Areas*. Institute for Landscape Architecture and Landscape Management, Bodenkultur University Vienna, Austria, 252 – 257.
- Fredman, P. & Haberlein, T. A.** 2001: *Changing recreation patterns among visitors to the Swedish mountain region 1980 – 2000*. WP 2001:3. ETOUR Mitthögskolan Östersund.
- Hultman, S. G. & Wallsten, P.** 1988: *Besöksmönstret i Rogen – Långfjället sommaren 1985*. KOMMIT rapport 1988:3, Universitetet i Trondheim.
- Hörnsten, L.** 2000: *Outdoor recreation in Swedish forests – Implications for Society and Forestry*. SLU Uppsala.
- Hörnsten, L. & Dahlin, B.** 2000: *Managing Urban Forests in Sweden – From Silvicultural Recommendations Towards a Planning Concept*. SLU Silvestria 169. SLU Uppsala.

- Hörnsten L, & Fredman, P.** 1999: *A walk to the forest – a Survey of the Distance to Recreational Forests in Sweden*. WP 1999:27. ETOUR Mitthögskolan Östersund.
- Kardell, L.** 1990: *Talltorpsmon i Åtvidaberg. Förändringar i upplevelsen av skogen mellan 1978 och 1989*. SLU, Institutionen för skoglig landskapsvård.
- Kardell, L.** 1998: *Anteckningar om friluftslivet på Norra Djurgården 1975 - 1996*. SLU, Institutionen för skoglig landskapsvård.
- Kardell, L. & Lindhagen, A.** 1995: *Förändringar i Växjöbornas friluftsliv mellan 1975 och 1992*. SLU, Institutionen för skoglig landskapsvård.
- Lundh-Nyman K. & Svebéus, L.** 2002: *I barndomens skogar... Resultat från en kvalitativ studie* (Prel. titel). Visus Market Research AB (Arbetsexemplar). Regionplane- och trafikkontoret, Stockholms läns landsting.
- Malmros, B. & Tönnerfors, E.** 2001: *Upplevelsevärden – Sociala kvaliteter i den regionala grönstrukturen*. Rapport 4:2001. Regionplane- och trafikkontoret, Stockholms läns landsting.
- Möllersten, B.** 2001: *Skogar för människor. Bevarande och skötsel av tätortsnära skogar*. Naturskyddsföreningen i Stockholms län.
- Naturvårdsverket, 2002:** *Skötselplan för Fulufjällets nationalpark*. Rapport 5246.
- Ontario Parks, 2001:** *Ontario Parks – Park User Survey. Camper and day visitor statistical summary 2000*. Ontario Ministry of Natural Resources, Planning and Research Section, Ontario Parks, Canada.
- Ontario Parks, 2001:** *Ontario Parks 2000 Program Participant Survey*. Ontario Ministry of Natural Resources, Planning and Research Section, Ontario Parks, Canada.
- Parks Canada, 2002:** *Visitor Information Program – Planning report 2002*. Canada.
- Regeringens skrivelse 2001/02:173 – En samlad naturvårdspolitik.**
- Sandberg, A. & Ståhle, A.** 2002: *Sociotopkarta för parker och andra friytor i Stockholms innerstad – om metoden, dialogen och resultatet*. Stockholms stadsbyggnadskontor samt Gatu- och fastighetskontor.
- Sannebro, M.** 1990: *Naturvård i Stockholms skärgård – en undersökning av naturreservatsbildning i Stockholms ytterskärgård 1957-1987*. Kulturgeografiska institutionen, Stockholms universitet.
- Scottish Natural Heritage, 1991:** *A survey of public attitudes to walking and access*. System Three Scotland.

- Scottish Natural Heritage**, 1995: *A survey of visitors to Arran and their activities in the countryside*. Författare: Coulter, Frizzel & MacGregor.
- Sesam i Norrbotten AB**, 1994: *Besöksundersökning av Storforsens naturreservat (Piteälven)*. Konsultutredning på uppdrag av Älvsbyns kommun.
- Skärgårdsstiftelsen**, 2002: *Skärgårdsnatur 2002*.
- Stockholms miljöförvaltning**, 2002: *Så upplever stockholmarna sin stad – Med perspektiv på hållbar utveckling i stadsdelarna*. Medborgarenkät 2001, TEMO.
- United States Department of Agriculture, Forest Service, USA**, 1995: *Techniques and Equipment for Gathering Visitor Use Data on Recreation Sites*. Författare: Yuan, S., Maiorano, B., Yuan, M., Kocis, S., Hoshide, G.
- Vuorio, T., Emmelin, L., Göransson, S. & Gudmundsson, A.** 2000a: *Besöksmönstret i Södra Jämtlandsfjällen sommaren 1999*. WP 2000:7. ETOUR Mitthögskolan, Östersund.
- Vuorio, T., Göransson, S. & Emmelin, L.** 2000b: *Vandrare i Södra Jämtlandsfjällen – underlag för översiktlig planering 1999* WP 2000:11. ETOUR Mitthögskolan, Östersund.
- Wallgren, P.** 1991: *Kungshamn-Morga naturreservat: till vad & för vem? Erfarenheter av försök med kringströvande naturguide*. Friluftsförbundet och Upplandsstiftelsen.
- Wallsten, P.** 1985: *Fritidsnatur – var och hur? Modeller och begrepp för friluftslivets planering*. SLU rapport 34, Institutionen för landskapsvård.
- Wallsten, P.** 1988: *Rekreation i Rogen – tillämpning av en planeringsmetod för friluftsliv*. Kommit-rapport 1988:2, Universitetet i Trondheim.
- Wirén, L.** 2002: *Dynamik i urbana nätverk – sociala och ekologiska perspektiv på förvaltningen av Nationalstadsparken i Stockholm*. Systemekologiska institutionen, Stockholms universitet.

Muntliga källor

Johan Ahlbom, Skärgårdsstiftelsen

Ingemar Ahlström, konsult

Sofi Aspegren, Nationalparkernas hus, Tyresta Nationalpark

Ulla Ericson, USK (Stockholms utrednings- och statistikkontor)

Johanna From, Skogsvårdsstyrelsen Mälardalen

Lars Heins, Huddinge kommun

Sven G Hultman, Upplandsstiftelsen

Lisa Hörnsten, ETOUR (European Tourism Research Institute), Mitthögskolan i Östersund

Lars Kardell, tidigare SLU, institutionen för skoglig landskapsvård

Anders Larsson, Skogssällskapet i Skåne

Anders Lindhagen, SLU Ultuna

Bette Malmros, Regionplane- och trafikkontoret, Stockholms läns landsting

Curt Matzon, Stiftelsen Tyrestaskogen

Helene Nilsson, Stockholms gatu- och fastighetskontor

Eva Odén, Naturvårdsverket

Mats Rosenberg, Örebro kommun

Anders Sandberg, Stockholms stadsbyggnadskontor

Eva Stighäll, Naturvårdsverket

Per Wallsten, Naturvårdsverket

Linda Wirén, Systemekologiska institutionen, Stockholms universitet

Gunnar Zettersten, Naturvårdsverket

Internet - weblänkar

BC Parks: www.bcparks.ca

ETOUR: www.etour.mh.se

Länsstyrelsen i Stockholms län: www.ab.lst.se

Naturskyddsföreningen i Stockholms län: www.utinaturen.nu

Naturvårdsverket: www.naturvardsverket.se

Ontario Parks: www.ontarioparks.com

Parks Canada: : www.parkscanada.pch.gc.ca/

Regionplane- och trafikkontoret: www.rtk.sll.se

Skåneleden: www.skaneleden.org

Skärgårdsstiftelsen: www.skargardsstiftelsen.se

Stockholms miljöförvaltning: www.slb.mf.stockholm.se/miljo/

Sveriges Lantbruksuniversitet: www.slu.se

Upplandsstiftelsen: www.upplandsstiftelsen.c.se

US Forest Service: www.fs.fed.us

Västkuststiftelsen: www.vastkuststiftelsen.org

6. Redovisning av resultat för respektive naturreservat

Angarnssjöängen

Björnö

Tullgarn

Västra Järvafältet

Bilaga: Besöksenkät

Angarnssjöängens naturreservat

Innehållsförteckning

BAKGRUND.....	56
INTERVJUER.....	56
LÅDOR MED ENKÄTER	56
RESULTAT	57
BAKGRUNDSINFORMATION.....	57
<i>Kön och ålder</i>	57
<i>Hemkommun</i>	58
RESERVATSBESÖK	58
<i>Resavstånd och tidsåtgång</i>	58
<i>Transportmedel</i>	59
<i>Ensam eller med familjen</i>	59
<i>Besök i andra naturreservat</i>	60
<i>Hur ofta besöks Angarnssjöängen?</i>	60
<i>Information om naturreservatet</i>	61
AKTIVITETER I ANGARNSSJÖÄNGENS NATURRESERVAT	62
<i>Vad ägnar man sig åt?</i>	62
<i>Rörelsemönster</i>	63
SYNPUNKTER PÅ SKÖTSELN AV ANGARNSSJÖÄNGENS NATURRESERVAT	63
<i>Vägvisning till naturreservatet</i>	63
<i>Parkeringsmöjligheterna</i>	63
<i>Vägvisning inom reservatet och underhåll</i>	64
<i>Skötsel av naturen</i>	65
<i>Renhållning</i>	66
<i>Förslag på åtgärder</i>	66
<i>Störningar</i>	67
UPPLEVELSER OCH ALLMÄNNA SYNPUNKTER.....	68
<i>Upplevelsevärden</i>	68
<i>Vad besökarna uppskattar mest i naturreservatet</i>	69
<i>Vad besökarna saknar eller skulle vilja förändra</i>	69
<i>Vad uppskattar respektive saknar barnen mest?</i>	70
BILAGA MED KOMMENTARER.....	71

Angarnssjöängens naturreservat

Bakgrund

Angarnssjöängen är sedan en omfattande restaurering 1992 en av Stockholms läns bästa fågellokaler. Naturreservatet ligger i Vallentuna kommun, och omfattar 575 hektar (varav 120 hektar vatten). Här finns både häckande och rastande fåglar. Reservatets huvudentré är vid Örsta, där parkering och ett Naturum finns. Öppethållandet av detta är tyvärr mycket sporadiskt, vilket flera besökare påpekat. Vid Örsta håller också Katastrofhjälp för Fåglar och Vilt (KFV) till i en separat byggnad.

Runt Angarnssjöängen finns en anlagd vandringsled som är 6-7 km lång. Denna vandringsled kan nå från flera olika parkeringsplatser runt sjön. Sjön är omgiven av ett levande jordbrukslandskap med många kulturhistoriska lämningar och skogsmarker. I sydost finns ett berg (Midsommarberget) som är populärt som observationsplats, ett fågeltorn finns också på den nordöstra sidan av sjön. Under hösten 2002 var vattenståndet mycket lågt på grund av den långvariga torkan och problem med en av regleringsdammarna.

Ändamålet med reservatet är att i första hand skydda Angarnssjöängen och dess fågelliv. De omgivande landområdena ska tjäna som en skyddande buffert för fågellivet, samtidigt som reservatets värde som friluftsområde och kulturmiljö tillvaratas.

Intervjuer

Angarnssjöängen besöktes vid två tillfällen, båda söndagar i september. Fågelskådning är den dominerande aktiviteten i reservatet och en naturlig punkt för att intervjua besökare vid det första besöket var fågelberget på sjöns östra sida. Där fanns flera personer på plats redan klockan sju på söndagsmorgonen. Inga fågelskådare påträffades i tornet. Många besökare vandrar runt sjön och flera kunde också fångas upp på grusvägen från Örsta där den leder ut mot strandängarna och stigen runt sjön.

Vid det andra besöket hade fåglarna troligen sträckt vidare på grund av det vackra vädret och en i princip torrlagd sjöäng. Inga fågelskådare var på plats på morgonen. Fram emot 11-tiden kom allt fler besökare. Många hade med sig kikare, men de flesta var på plats för att vandra runt sjön eller ha picknick med familjen. Flera av besökarna hade fyllt i enkäter efter att de hade sett lådan vid informationstavlan i Örsta.

Totalt genomfördes 30 intervjuer i Angarnssjöängens naturreservat.

Lådor med enkäter

Enkätlådorna sattes upp vid reservatsinformationstavlan vid Naturum vid Örsta - en av flera naturliga entrépunkter bland annat för de som kommer med buss från Stockholm.

Totalt lämnades 49 enkäter in via lådorna.

Resultat

Intervjuer och enkäter i Angarnssjöängens naturreservat gav sammanlagt 79 svar. Här följer en genomgång av svaren med figurer och sammanfattningar av svaren under följande huvudrubriker:

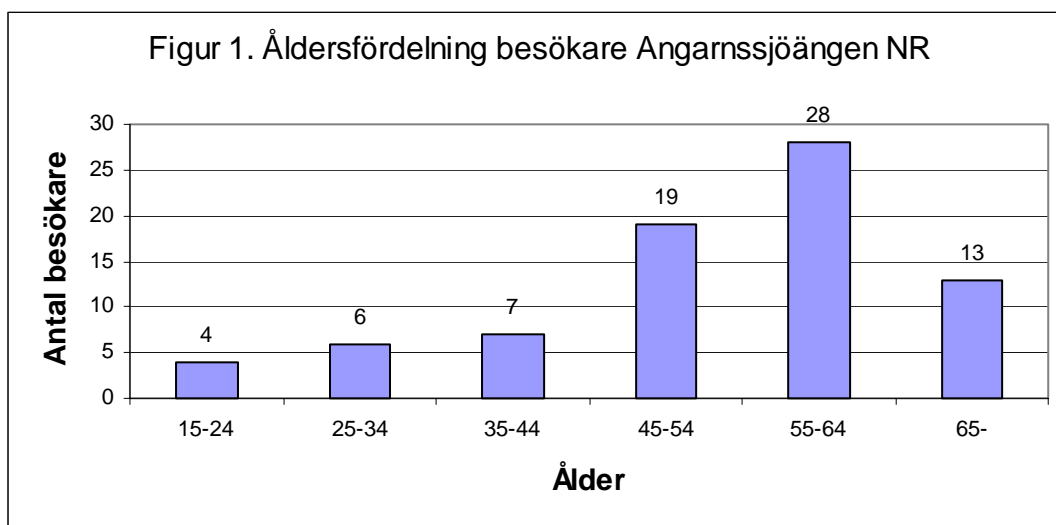
- Bakgrundsinformation
- Reservatsbesök
- Aktiviteter i Angarnssjöängens naturreservat
- Synpunkter på skötsel av Angarnssjöängens naturreservat
- Upplevelser och allmänna synpunkter

Eftersom enkätundersökningen har karaktären av förstudie får man vara försiktig med slutsatserna när man analyserar materialet. Undersökningen omfattar ett begränsat antal besökare under en del av året. Fortsatta undersökningar som omfattar årets övriga årstider skulle ge fler enkätsvar och därmed en bredare bas för analysen. Svarsviljan bland de tillfrågade var god, uppskattningsvis tackade nio av tio besökare ja till en intervju. När det gäller lådorna vet vi inte hur stor andel av besökarna som valde att besvara enkäten. Någon bortfallsstudie vad gäller lådorna gjordes inte. Det kan tänkas att vissa kategorier av besökare är underrepresenterade, på grund av att man avstått från att svara. Detta är en tänkbar förklaring till den låga andelen ungdomar bland besökarna.

Bakgrundsinformation

Kön och ålder

Andelen män som besvarat enkäten är något högre än andelen kvinnor, 61 procent var män. Möjligen skulle skillnaden utjämnas något vid en större undersökning. En iakttagelse från besökstillfällena är dock att de som besöker reservatet för fågelskådning med få undantag är just män vilket talar för att uppgiften stämmer ganska väl med verkligheten. Av åldersgrupperna dominerar 55- till 64-åringar, följda av 45- till 54-åringar och de över 65 (figur 1). Besökare i ålderskategorierna mellan 15 och 44 år är betydligt färre, bara cirka 20 procent av besökarna tillhör den kategorin, vilket innebär att 80 procent är 45 år och äldre.

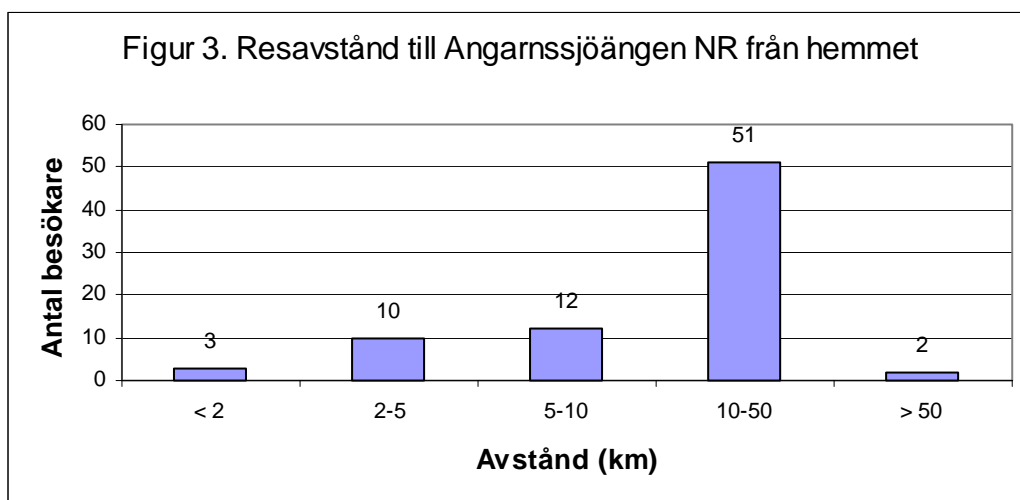
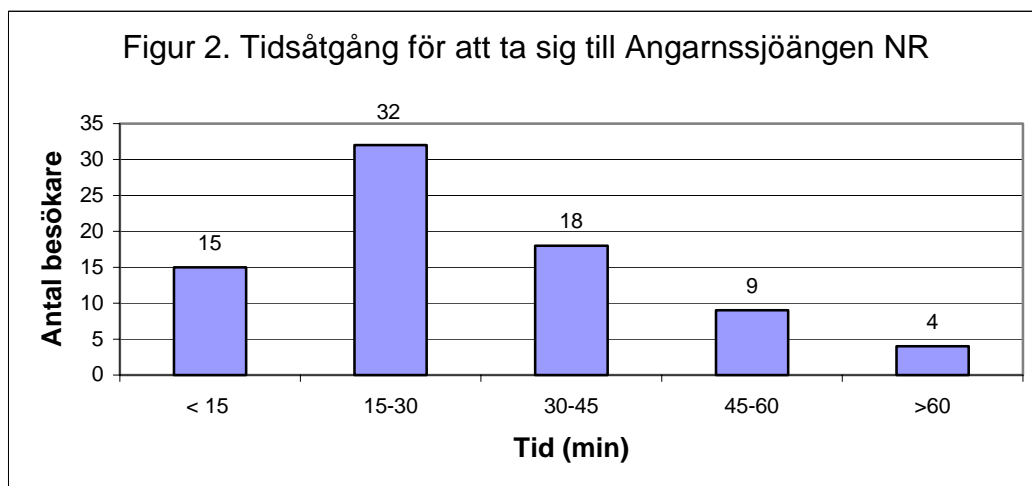
Hemkommun

Den kommun som de flesta besökare kommer ifrån är Stockholm med 23 procent av de 79 besökarna. Täbyborna kommer på andra plats med 18 procent av besökarna och Valentuna på tredje plats med 16 procent. Från Österåker kommer 8 procent. Några ensatta besökare kommer från mer avlägsna kommuner som Lidingö, Upplands Väsby, Danderyd, Solna, Ekerö, Nacka, Norrtälje och Järfälla. Inga besökare har alltså sökt sig hit från regionens sydligare kommuner. 8 procent av besökarna kom från andra län än Stockholms.

Reservatsbesök

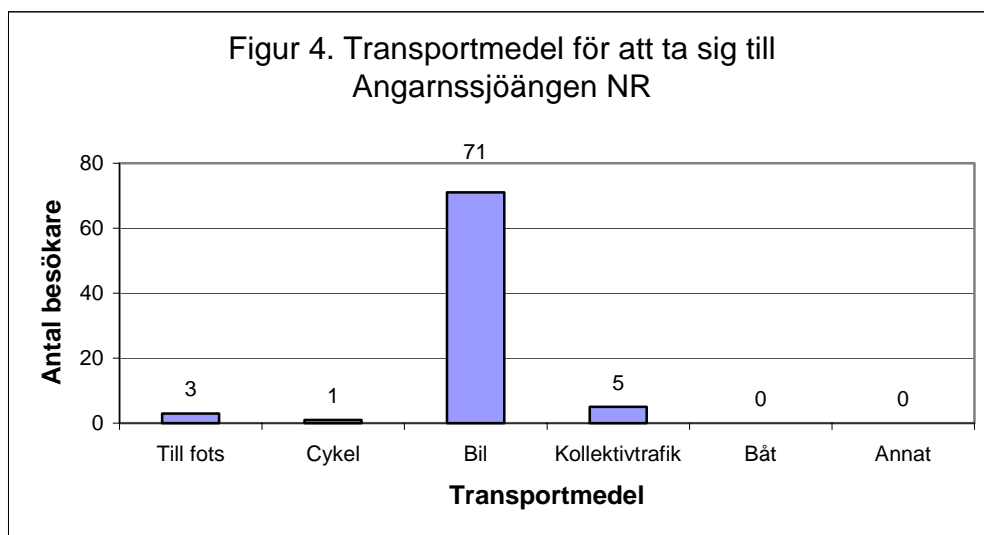
Resavstånd och tidsåtgång

41 procent av besökarna har rest i 15 - 30 minuter för att ta sig till Angarnssjöängen (figur 2). 19 % av besökarna har rest mindre än 15 minuter och 23 % har rest mellan 30 och 45 minuter. 65 procent av besökarna har haft en resväg mellan 10 och 50 km till reservatet (figur 3).

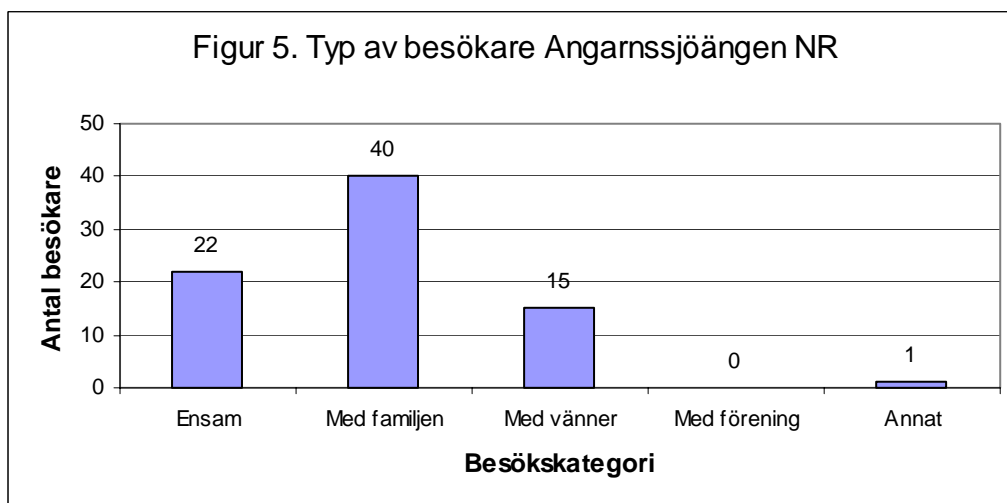
Transportmedel

Bara ett fåtal av dem som svarat har cyklat, åkt buss eller gått för att ta sig till reservatet (figur 4). Nära 90 procent åker bil – detta trots att förhållandevis goda kollektivtrafikförbindelser med buss finns till Angarnssjöängen. Eftersom samma enkät användes i fyra olika reservat fanns alternativet ”båt” med, trots att det inte är tillämpligt för Angarnssjöängen.

Ensam eller med familjen

De flesta, 51 procent, besöker reservatet tillsammans med familjen. 28 procent är ensamma under besöket i reservatet och 20 procent kommer dit med vänner (figur 5). De som beskriver sig som ensamma besökare tycks till stor del ändå ingå i en ”grupp” som kommer och går ensamma men under besöket ”umgås” och skådar tillsammans med andra fågelintresserade som liksom de själva är frekventa besökare i området.

Besök i andra naturreservat

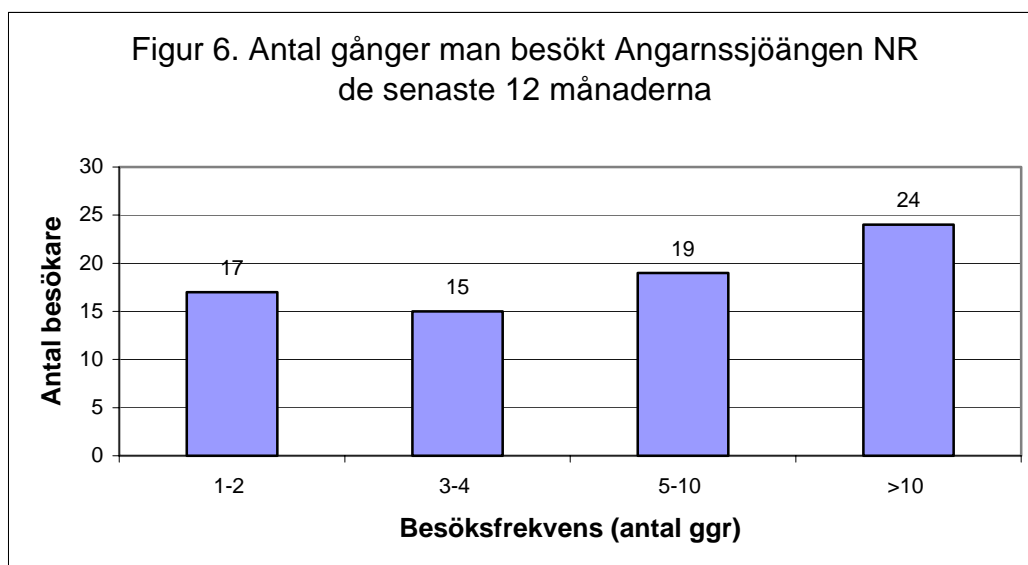
64 procent av de som svarat har besökt andra naturreservat i Stockholms län under de senaste tolv månaderna. På frågan om vilka reservat man besökt nämns ett femtiotal olika, varav många skärgårdsreservat. De reservat som flest nämner är i fallande ordning: Järvafältet (12), Hjälstaviken (i Uppsala län) (11), Tyresta (11), Sandemar (8), Nationalstadsparkens olika delar (7) och Ängsö nationalpark (5).

Nationalstadsparken är idag ej naturreservat, men uppfattas ändå av besökare som att den har likvärdigt skydd. Av de reservat som ligger i topp erbjuder flera bra möjligheter att skåda fågel vilket säkert är en anledning till att de tas upp just av besökarna vid Angarnssjöängen. Kanske är Tyrestas status som nationalpark, och den uppmärksamhet som följt av det, anledning till att så många hittat dit. Överhuvudtaget tycks besökarna vid Angarnssjöängen besöka ett stort antal andra naturreservat. Även sådana fågellokaler som ligger söder om Stockholm, såsom som Torö (6 personer) och Ågestasjön (Orlångens naturreservat) (5).

Hur ofta besöks Angarnssjöängen?

96 procent av de tillfrågade besökarna har varit i reservatet tidigare. 57 procent har besökt området mer än fem gånger den senaste 12-månadersperioden (figur 6). Undersökningen visar också att Angarnssjöängen besöks året om. Spridningen över vår, sommar och höst är ganska jämn medan besöken på vintern är något färre.

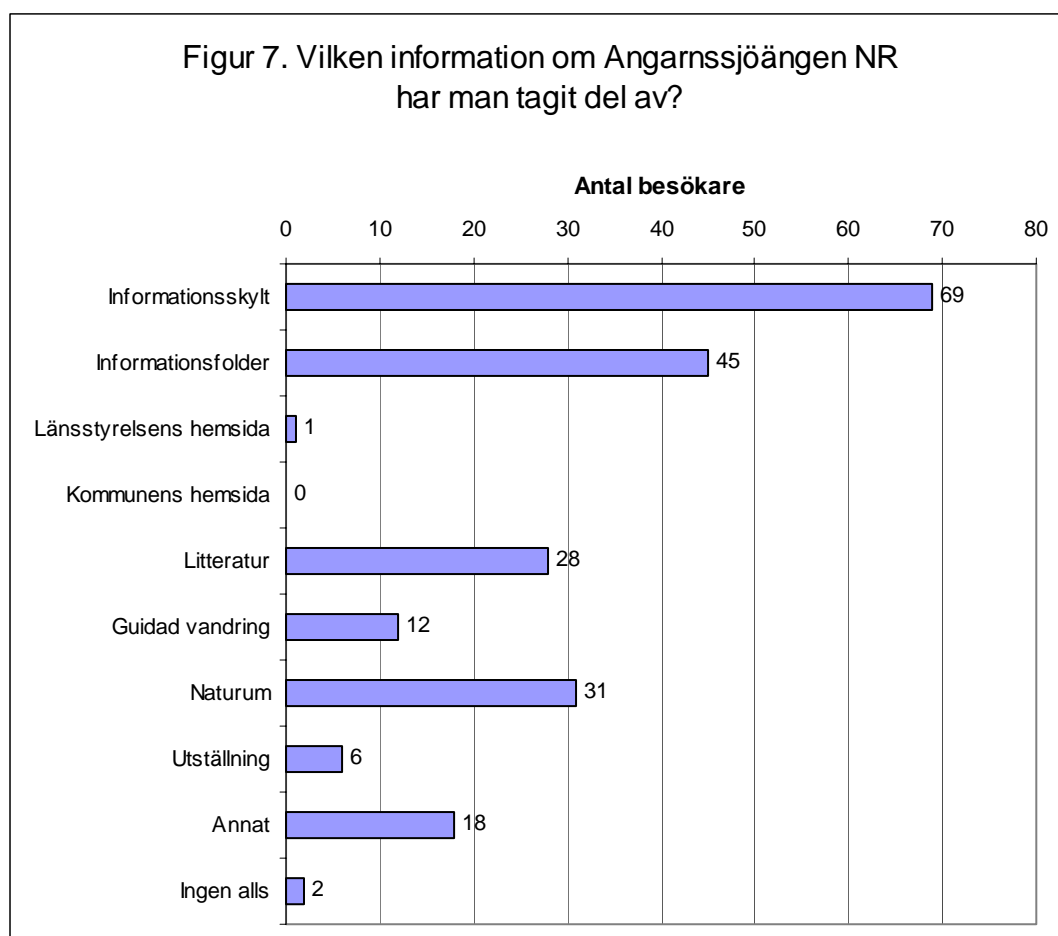
Många besöker området någon enstaka gång under höst, vår och sommar medan de som besöker det ofta (mer än 10 gånger/säsong) är där mest frekvent höst och vår – detta är troligtvis samma grupp som skådar fågel under de mest fågelintensiva perioderna. I vissa fall besöks reservatet oerhört frekvent: ett flertal personer uppgav att man besökt Angarnssjöängen mer än 100 gånger de senaste 12 månaderna. Rekordet sattes av en person som besökt reservatet cirka 250 gånger (!) den senaste tolv månadersperioden.

Information om naturreservatet

Att Angarnssjöängen är ett naturreservat har 100 procent (!) av besökarna uppfattat, och 97 procent säger sig också delvis eller i stort sett känna till vad reservatsbestämmelserna innebär. 31 procent av de besökande har fått kännedom om reservatet genom tips från släkt och vänner och 10 procent har besökt reservatet tillsammans med andra. 16 procent fick först kännedom om det genom böcker och/eller tidningar och 12 procent har känt till området sedan barndomen. 14 procent har under "Annat" angett olika föreningar som Fältbiologerna, Sveriges ornitologiska förening och inte minst Angarngruppen (en ideell samverkansorganisation som bildats runt sjöängen) som första informationskälla.

87 procent av de totalt 79 svarande har tittat på informationsskylten, och 56 procent säger sig ha läst om reservatet i en folder, som tidigare funnits i en låda vid tavlan (figur 7). 39 procent har besökt Naturum vid Örsta. 53 procent har fått information via litteratur om Angarnssjöängen och 16 procent har deltagit i guidade vandringar. 11 procent av dem som svarat under "Annat" anger "Angarngruppen" som informationskälla. 84 procent tycker att den information man fått är bra eller mycket bra. Svaren är på grund av frågans vida syftning svåra att tolka helt klart – den information man refererar till kan vara alltifrån den man fått genom en guidning till den man fått genom en tidningsartikel eller genom informationsskylten vid reservatet eller alltihop på en gång.

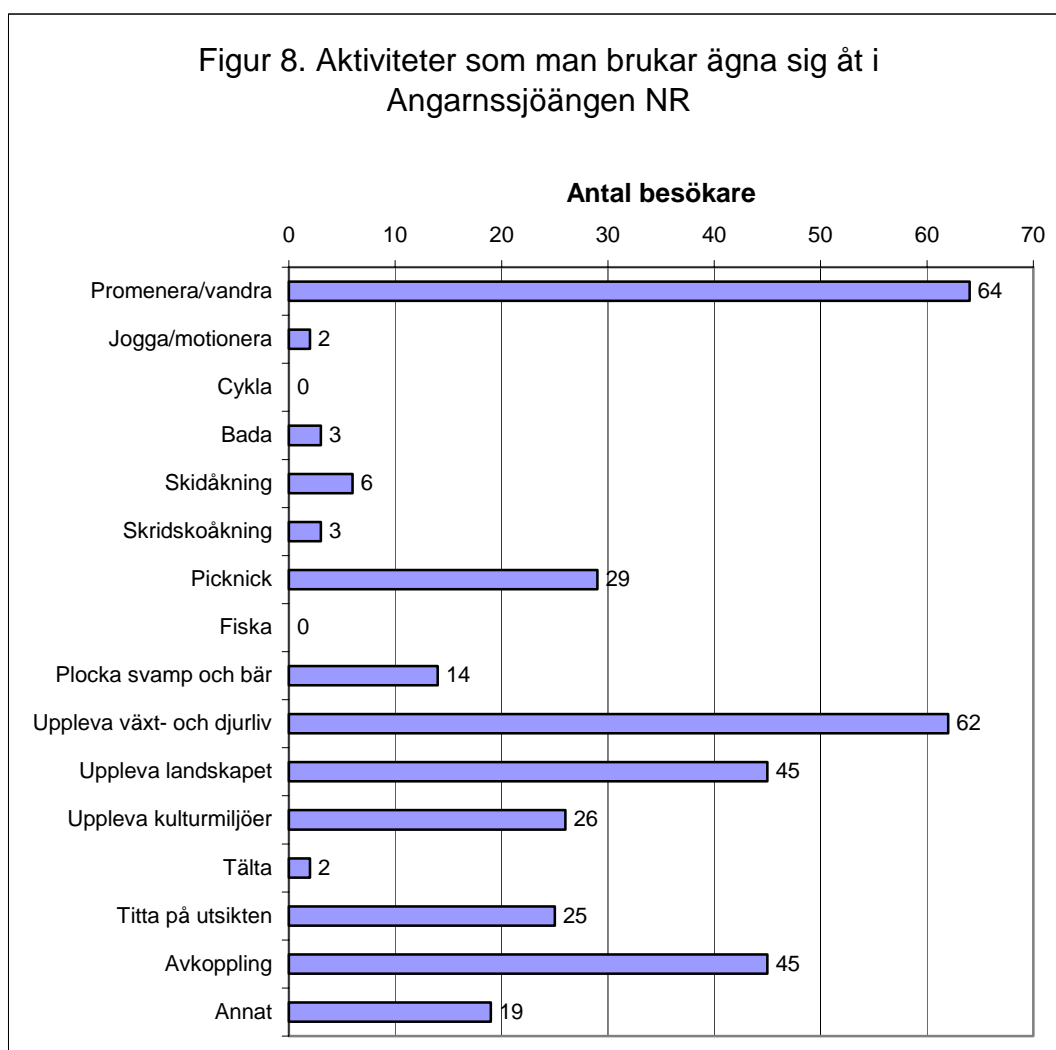

Aktiviteter i Angarnssjöängens naturreservat

Vad ägnar man sig åt?

På denna fråga kunde man svara med flera alternativ. De vanligaste aktiviteterna i reservatet är att uppleva växt- och djurliv samt att promenera, cirka 80 procent har angett dessa alternativ. 57 procent har angett att uppleva landskapet och att koppla av som aktiviteter. För 37 procent är picknicken ett viktigt inslag i besöket (figur 8).

Vid alternativet ”Annat” har hela 20 procent av de som svarat för säkerhets skull angett fågelskådning (även om det sannolikt är vad som avses för de flesta med alternativet ”Uppleva växt- och djurliv”). 17 procent anger att de använder området också för att plocka svamp och bär. Ett mindre antal besökare ägnar sig åt alla möjliga andra aktiviteter som motion, stavgång, meditation, skidor och skridskoåkning. Tre av besökarna har till och med angett att de badar i Angarnssjön – något som är lite svårt att tänka sig med tanke på de vassrika strändernas och sjöbottens beskaffenhet, men det är naturligtvis fullt möjligt.

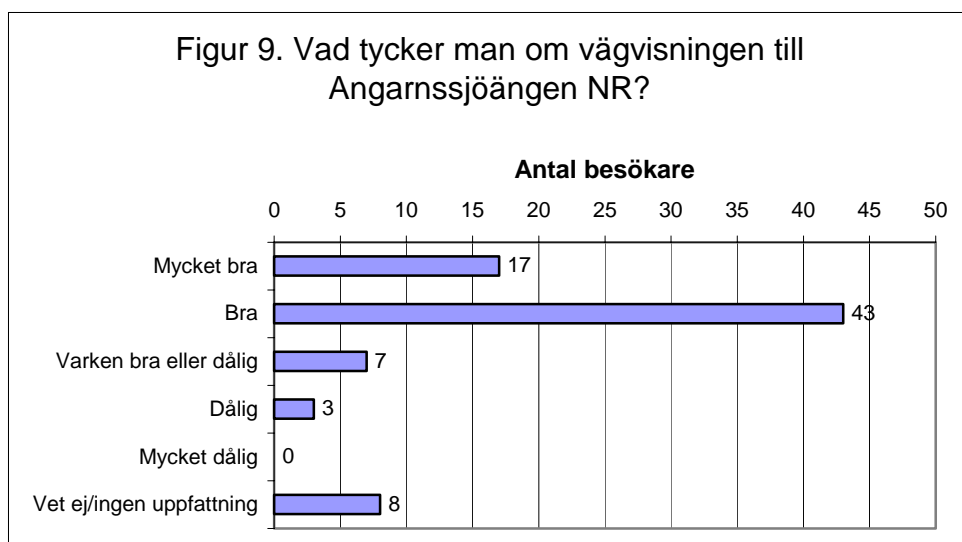
Rörelsemönster

På frågan om hur man oftast rör sig i reservatet fördelar sig svaren (totalt 64 svarade på denna fråga) i några olika grupper. 55 procent rör sig runt hela sjön längs den så kallade Sjöängsslingan. Övriga anger att de antingen bara befinner sig vid observationsberget (Midsommarberget) vid Örsta (8 %), eller att de håller sig i den sydöstra delen av sjön (17 %) och då företrädesvis i söder. 20 procent, många dem är sannolikt fågelskådare, tycks ha för vana att röra sig från Midsommarberget, över strandängarna i söder, förbi sjöns inlopp i den södra änden och till Kusta i sydväst och så samma väg tillbaka. Åtta procent anger att de bara rör sig mellan Klosterberget och Kusta. Denna sista grupp kan totalt sett vara betydligt större än vad som framkommer i denna undersökning, då lådor-na med informationsmaterial ju var uppsatta vid Örsta och en stor del av intervjuerna också utfördes där.

Synpunkter på skötseln av Angarnssjöängens naturreservat

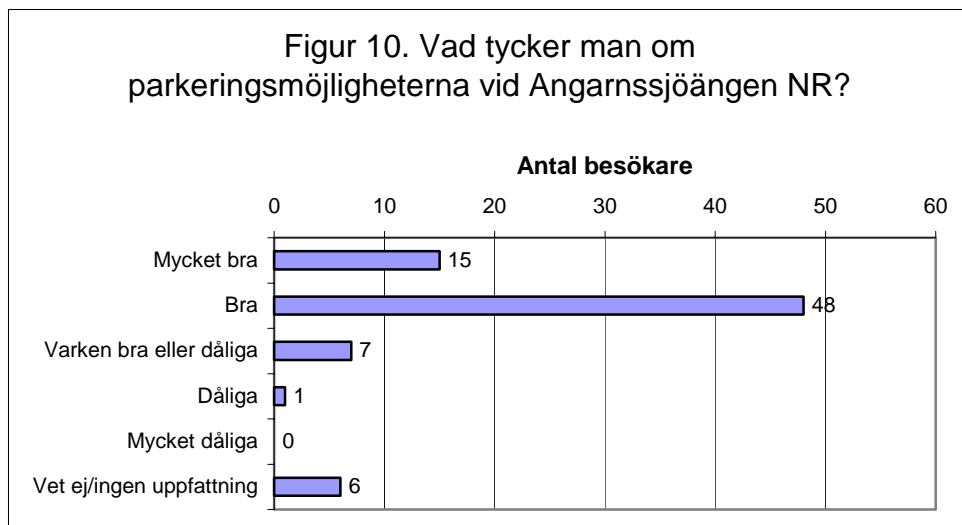
Vägvisning till naturreservatet

Den första frågan avser vägvisningen till reservatet. 76 procent av besökarna tycker att skyltningen är bra eller mycket bra (figur 9). 19 procent har ingen uppfattning eller tycker att den varken är bra eller dålig. Fem av de tillfrågade kommenterar att det nog är svårt att hitta till Angarnssjöängen om man inte redan känner till området, särskilt om man kommer norrifrån.

Parkeringsmöjligheterna

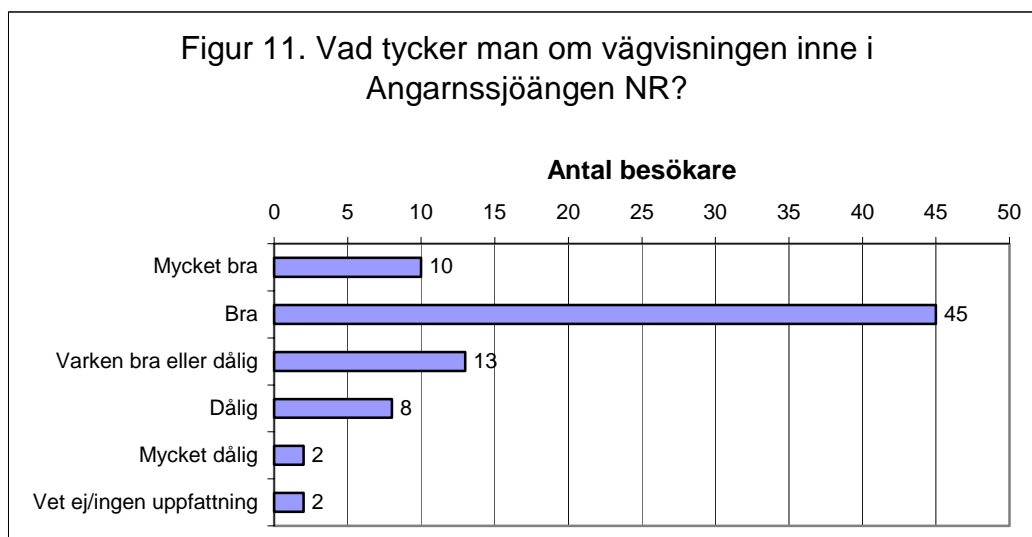
Nästan 80 procent tycker att parkeringsmöjligheterna är bra eller mycket bra trots vissa problem höst och vår (figur 10). 11 av dem som svarat har kommenterat att de tycker att det är för trångt på parkeringarna vissa dagar under vår och höst (framförallt under våren). Några önskar sig bättre parkeringsmöjligheter vid Kusta och Ådalen och en person vill ha bättre anvisningar vid parkeringen vid Örsta.

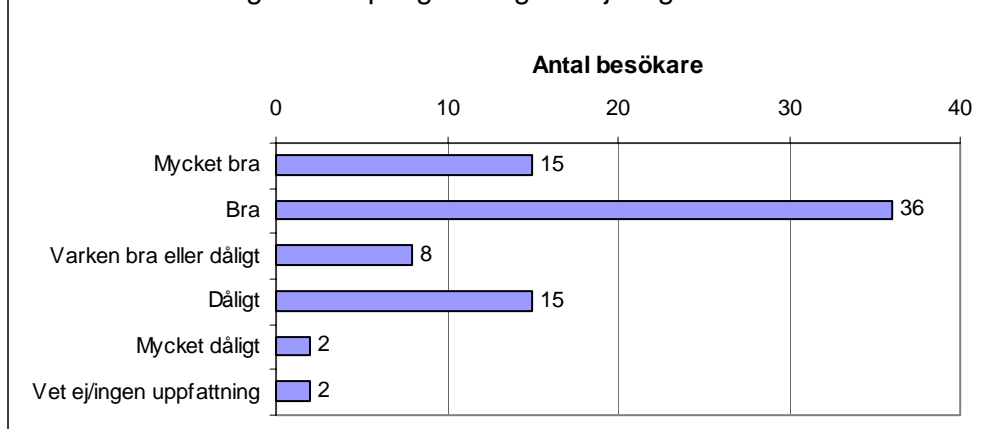
Vägvisning inom reservatet och underhåll

70 procent tycker att vägvisningen inne i reservatet är bra eller mycket bra (figur 11). 65 procent är lika positiva till underhåll och markering av stigar och spänger (figur 12). Men de kommentarer som tas upp om skyltningen bör ändå beaktas. Kanske är det många av dem som rör sig mycket i området eller är väl bekanta med det som skriver att de är nöjda? Åtta av dem som kommenterat vägvisningen är klart missnöjda, två uppger att de till och med har gått vilse på grund av brister i markeringen av stigar. Det tycks främst vara i sydväst vid Olhamra och Klosterbacken som problem uppstår.

Vidare kommenterar man att vissa gamla utmärkningar finns kvar och att gränserna för fågelskyddsområdet är otydligt utmärkt. Någon kommenterar särskilt att man är positiv till vägvisningarna till fornlämningarna medan någon annan tycker att skyltningen till hållristningen är bristfällig. Intervjuarna som rörde sig runt hela sjön vid ett tillfälle kan också bekräfta att skyltningen kan bli bättre i vissa delar av området (främst i södra änden av reservatet). 19 av dem som kommenterat underhåll av stigar och spänger har synpunkter på att spänger översvämmas vid högvatten. Flera har noterat att spångssystemet nu förbättrats ”Mycket bra att man fixat spänger i år” men flera konstaterar att problem fortfarande kvarstår, till exempel vid sjöns inlopp i sydväst.

Figur 12. Vad tycker man om underhåll och markering av stigar och spänger i Angarnssjöängens NR?

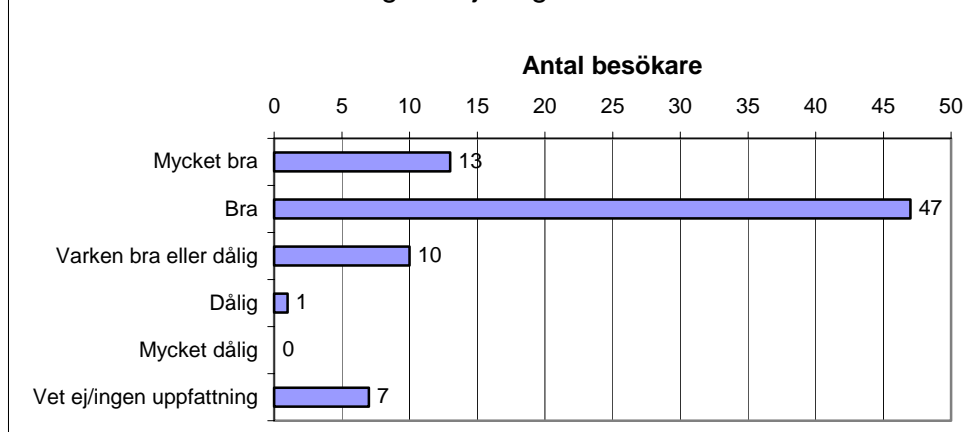

Skötsel av naturen

Skötseln av naturen bedöms som bra eller mycket bra av 77 procent (figur 13). Till skillnad från frågorna om markeringar och spänger ovan där flera anger alternativet dåligt är det bara en person som gör det på denna fråga. Däremot, lite motsägelsefullt kanske, är det hela 21 personer (27%) som kommenterat frågan och bland dessa uttrycks ett tydligt önskemål om intensifierad röjning och att en större restaurering ska genomföras: ”Mycket bra efter restaureringen 1990, sedan ej så mycket gjort. Nu har det vuxit igen en del och det kunde vara bra att satsa lite mer igen”. Röjning av sly, buskridåer och vass efterfrågas. Någon kopplar brister i skötseln till att skrattnåskolonin misslyckats med sin häckning.

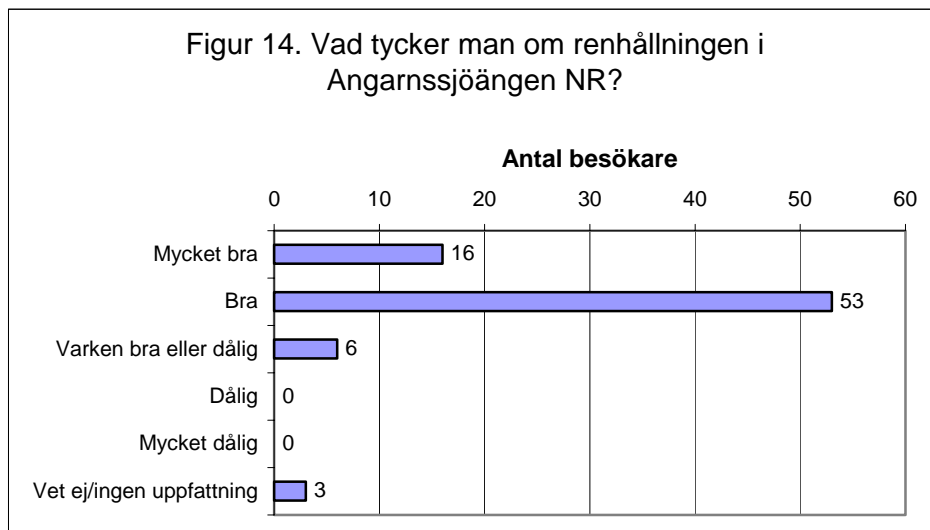
Svaret kan annars tolkas som att man i princip är nöjd med skötseln, att Angarnssjöängen överhuvudtaget ser ut som den gör idag är ju resultat av en restaurering, ängarna betas och röjning sker men man skulle nu ändå önska en period av ökade insatser igen. Flera av dem som svarat tillhör Angarngruppen och det är tydligt att de känner ett medansvar för områdets skötsel, ”samarbetet med länsstyrelsen fungerar bra” kommenterar någon. Flera kommenterar också att de är positiva till betesdjuren ”Det blir vackert när marken betas och det är störtmysigt att gå på ”savannen” bland kossorna”, säger någon.

Figur 13. Vad tycker man om skötseln av naturen i Angarnssjöängen NR?

Renhållning

Renhållningen får bra betyg, 87 procent anser att renhållningen är bra eller mycket bra (figur 14). Någon tycker att det behövs fler soptunnor och två meddelar att de själva brukar plocka med sig allt skräp de ser. ”Finns det behov? De flesta som kommer hit lämnar inget efter sig.” kommenterar en besökare.

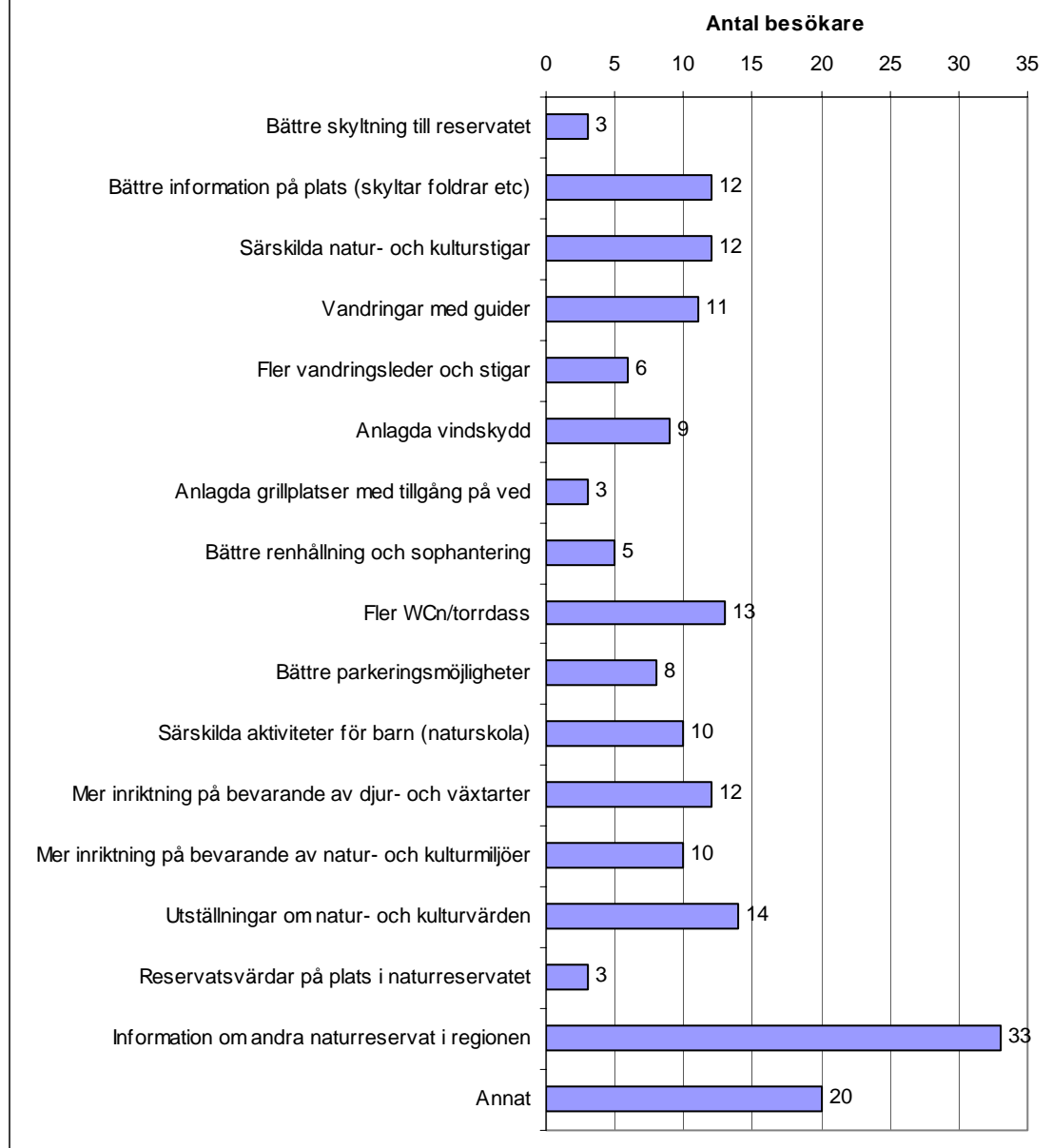

Förslag på åtgärder

På frågan om vilka åtgärder man särskilt skulle uppskatta i reservatet kan de svarande ange flera alternativ (figur 15). Här är information om andra naturreservat i regionen den enskilda åtgärd som flest anger (42%). Utställningar om natur och kultur finns det ett visst intresse för, 18 procent anger det. Nästan lika många vill ha fler WC:n och torr-dass och bättre information på plats (foldrar och skyltar) samt skulle vara intresserade av natur- och kulturstigar. Cirka 14 procent skulle följa med på vandringar med guider och särskilda aktiviteter för barn om det anordnades. Ungefär lika många anger också att de vill ha mer inriktning på bevarande av natur- och kulturmiljöer.

Bland de 34 personer som kommenterat frågan kan man urskilja tre grupper (utöver dem som åter tar upp problemet med späner och behov av förnyad restaurering). En grupp talar för att antingen flytta fågeltornet till ett läge där man är närmare fåglarna och/eller att anlägga en observationsplattform i sydväst från vilken man skulle kunna överblicka vattenytorna bakom vassen. Den andra gruppen tar upp behov av mer information till exempel om fornlämningar och växt- och djurliv. Att Naturum ska utöka sina öppettider är ett önskemål. Den tredje och största gruppen (11 personer) tycks bli något oroad av själva frågeställningen. Kommentarer som; ”för mycket får inte ordnas – då tappar man den fria känslan”, ”Ju fler anläggningar – desto mer folk, får ej bli överexploaterat” och ”Låt det vara så orört som möjligt, det är ju det som är poängen” är representativa för denna grupp.

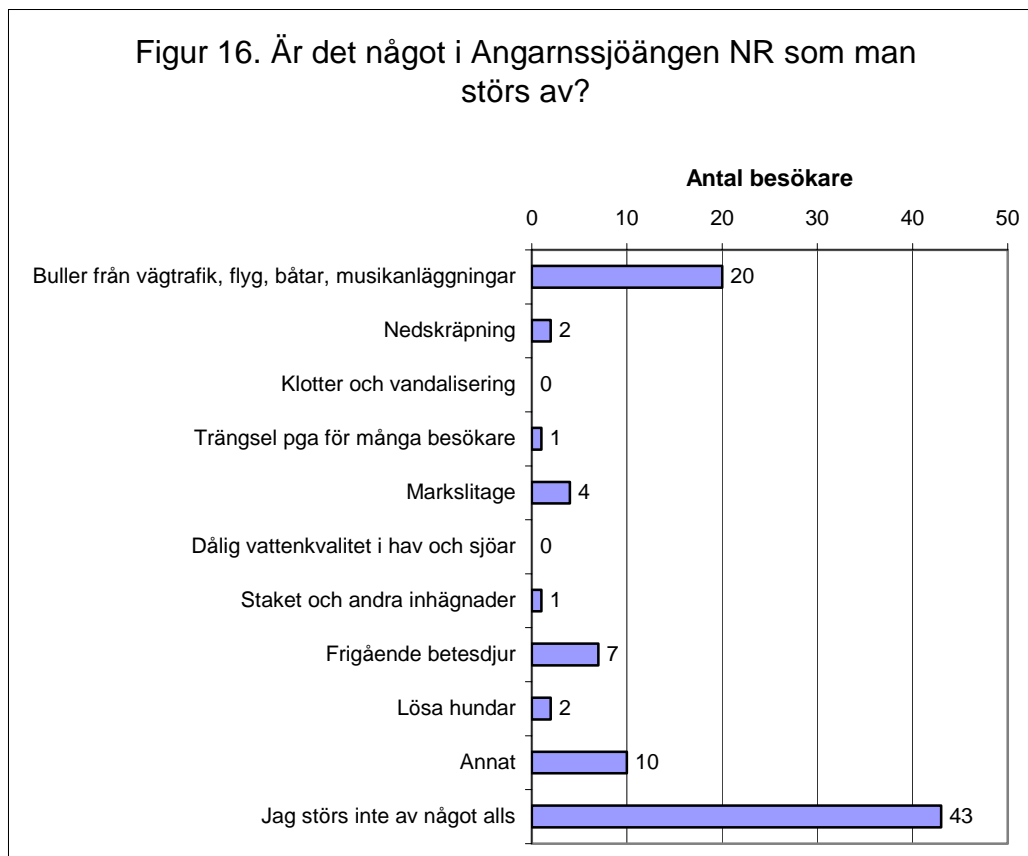
Figur 15. Vilka av följande åtgärder skulle man särskilt uppskatta i Angarnsjöängen NR?

Störningar

55 procent störs inte av något alls vid sitt besök. Av dem som känner sig störda är det vanligaste skälet buller, och då i viss mån från Vallentunavägen, men oftast från den trafik med sportflygplan som förekommer över området (figur 16). Att frigående betesdjur inte är något problem för majoriteten av besökarna vid Angarnssjöängen kan konstateras då bara 7 tar upp det som en störning, men för dessa kan det dock uppfattas som mycket störande att behöva passera en flock med djur. Störningar: "Betesdjuren, särskilt tjuren idag den 13e" skriver någon. Huggormar, att Naturum så ofta är stängt och ryttare i områden med ridförbud är exempel på annat som tas upp.

Figur 16. Är det något i Angarnssjöängen NR som man störs av?

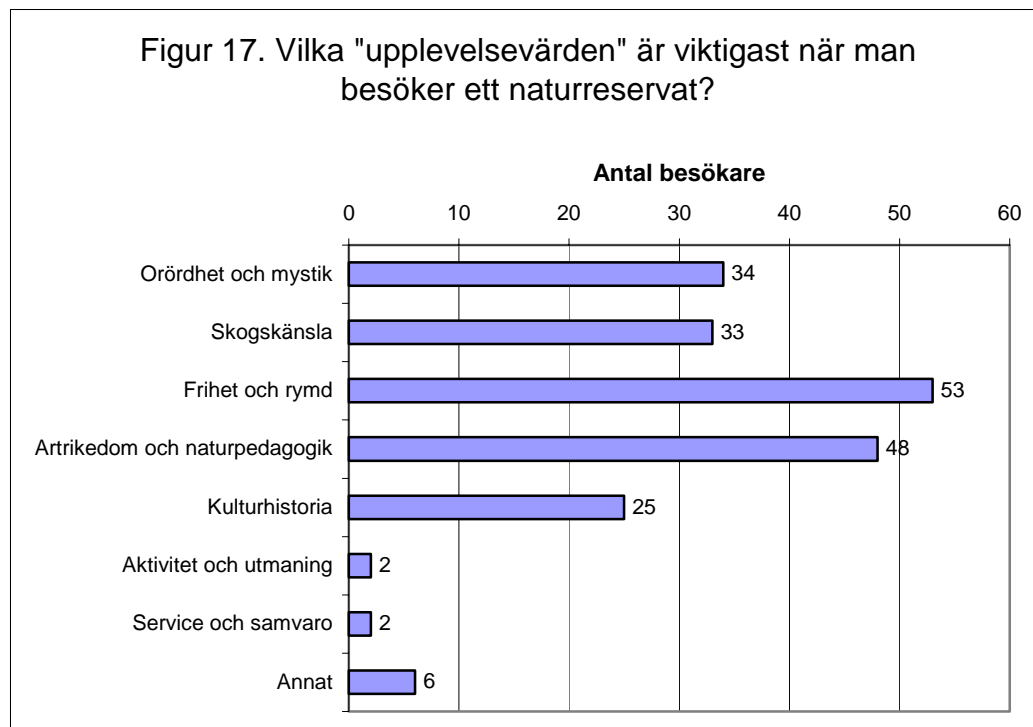

Upplevelser och allmänna synpunkter

Upplevelsevärden

Regionplane- och trafikkontoret vid Stockholms läns landsting har genom intervjuer med naturbesökare i Stockholmsområdet ringat in sju så kallade ”upplevelsevärden” som människor söker när de besöker natur (figur 17). Flera svar kunde anges enligt nedan. De tre viktigaste upplevelsevärdena vid naturbesök för Angarnssjöängens besökare är: ”Frihet och rymd” (67 % av de 79 besökarna), följt av ”Artrikedom” (61%), ”Orördhet och mystik” (43 %), ”Skogskänsla” (42 %) och ”Kulturhistoria” (32%). Några kommentarer under rubriken ”Annat” är: ”Känslan av att detta område inte kommer att exploateras” och ”Komma bort från stadsmiljön”.

En viss osäkerhet om hur de som svarat förstått denna fråga råder. Vissa besökare uppfattade frågan som generell för besök i naturreservat vilket var avsikten, men många utgick troligen istället från vilka upplevelsevärden som uppfattades som specifika för Angarnssjöängen.

Vad besökarna uppskattar mest i naturreservatet

Besökarna ombads i slutet av enkäten att beskriva med egna ord vad man uppskattade mest med Angarnssjöängen. Många talar om kontrasten mellan arbetslivet och lugnet man söker i naturupplevelsen. Flera beskriver också att de uppfattar området som tyst och att just tystnaden och avsaknaden av trafikbuller är något man upplever som positivt. ”Att stå på Midsommarberget och höra tystnaden” skriver någon, eller ”Det enda ljud som hörs är från fåglar och naturen i sig, frihets känslan när man går runt sjön är verklig avkoppling efter arbetsveckan”. Landskapets vidd, variationen i naturtyper och kulturmiljö med hällristningar och andra fornlämningar i kombination med möjligheten att se många olika fågelarter tycks vara ytterligare en förklaring till att många uppskattar Angarnssjöängen så mycket.

Många återkommer förstås till fåglarna: ”Fåglarnas möjlighet att kunna häcka och lyckas med häckningen i vårt tätbebyggda område Stockholm.” Att området är så stort och varierat är en viktig kvalitet: ”Det finns så få områden i länet där man kan gå så långt och länge i vacker öppen natur”. Samvaron med andra kan vara en viktig dimension i naturupplevelsen, att dela sin upplevelse med någon är för många lika angeläget som att få uppleva naturen själv. Svaret ”Det vackra vädret och att Ulla var med” kanske kan sägas illustrera detta. De fullständiga svaren på denna fråga finns i bilagan, som ligger sist i denna redovisning.

Vad besökarna saknar eller skulle vilja förändra

På liknande sätt som i föregående fråga ombads man att med egna ord beskriva vad man saknar mest eller skulle vilja förbättra mest i reservatet. Här är det dominerande temat för kommentarerna saker som redan framkommit ganska tydligt under avsnittet om skötsel. Dels handlar det om förbättrade möjligheter för fågelobservationer – många vill ha nytt fågeltorn alternativt att man flyttar fågeltornet, bygger upp observationsplatt-

formar eller gömslen. Man vill också röja för att få bättre sikt och någon föreslår till och med att man borde leda en spång tvärs över sjöängen.

Kommentarerna om att spängerna måste fungera även vid högvatten återkommer också. Dels handlar det om att säkra och förbättra möjligheterna för fågellivet genom att till exempel öppna fler klarvattenytor för simmande fågel samt att göra kanaler som hindrar till exempel rävar och grävlingar att ta sig till och plundra fågelbon. En och annan saknar mer information (till exempel om de fågelarter man kan se), dricksvatten, WC och fler bänkar runt sjön. De fullständiga svaren på denna fråga finns i bilagan, se nedan.

Vad uppskattar respektive saknar barnen mest?

Den sista frågan i enkäten vände sig till eventuella medföljande barn. De eller deras föräldrar ombads att med egna ord beskriva vad de uppskattar respektive saknar mest i reservatet. Två citat får representera svaren här: ”Jag har många gånger under åren haft barn med mig: korvgrillning, matsäck, tornet. Spännande att se fåglarna, jättemyror, trollslända eller att få vatten i stövlarna.”, och ”Nioåringen uppskattar att få ha en kompis med sig och diskutera Pokemon, och brukar i förbifarten rapportera att hon sett några fågelarter. Hon uppskattar när det finns något gott kaffebröd i Naturum vid P-platsen. Hon vill helst ha ett rullband runt sjöängen eventuellt med några rulltrappor över höjderna. Entusiasmen är alltså inte så stor för Angarn. Hon är dock väldigt djurintresserad och skulle nog uppskatta om det fanns skyltar med intressant text som berättar om fåglar, däggdjur och växter.” De fullständiga svaren på denna fråga finns i bilagan, se nedan.

Bilaga med kommentarer

Kommentarer

Fråga 28 Angarnssjöängen

Beskriv med egna ord vad Du uppskattar mest med naturreservatet?

- Bra ställe att skåda fågel på, lätt att ta sig hit, lätt att ta sig runt. Fridfullt.
- Nära hemifrån. Finns alltid roliga fåglar. Lagom stort, överblickbart.
- Lättillgängligt och hög artrikedom när det gäller fåglar.
- Fåglarna framförallt vår och höst. Orördheten, trevligt med bete.
- Lugnet. Lagom mycket folk. Vackert.
- Fin fågelokal, kanske bäst i Stockholmstrakten. Lättillgängligt, vackert landskap. Lättöverskådlig lokal.
- Relativt lättillgängligt. Inte tillrättalagd. Bara naturlig påverkan.
- Fågelliv, vackra naturen, lättillgängligt.
- Fågelrikedomen. Omväxlande biotop; slätt, sjö, skog, åker.
- Stort reservat – kan gå en hel förmiddag. Fågel!
- De fantastiskt fria ytorna. De betande djuren. Skesta hage. Helheten. Angarn är mycket välskött. Blommorna. Fåglarna. Allt.
- Fåglar. En av de bästa i länet.
- Lättillgänglighet när man är äldre. Brukar få se fåglar. Fantastiskt kul att känna igen. En av de första lokaler man upplevde så här. Förmån att få vara med kunniga naturguider och lära sig (på Öland t ex) Lars Imby och Pelle Holmberg. Sen dess allt roligare att upptäcka natur.
- Man kommer naturen så nära, trots närhet till Stockholm. Lugnt och fint. Hör och ser ingen trafik.
- Fåglar! Närheten, "hemmalokal". Hoppas att det ska få förbli den oas det är.
- Artrikedom, fågel. Vacker natur i kulturminnesbygd.
- Närhet, välbevakat trevliga arter.
- Att nästan varje söndag få komma ut i ett område, hyggligt ostört, artrikt på fåglar, gå en promenad på 2-3 timmar. Att få komma ifrån en stund från mitt jobb som psykiatriker – avkoppling. Har nästan blivit en nödvändighet efter arbetsveckans extrema "tillgänglighet". Området är förvånansvärt "lantligt" för att ligga så nära Stockholm. Uppskattar avskildheten. Lättpromenerat. Bra obs-platser för fåglar. Bra variation på biotop. Uppskattar att det gjorts i ordning en WC i Naturum vid Örsta.
- Årstidsvariationerna vad gäller flora och fauna inom ett naturreservat som rymmer en av nordeuropas främsta inlandslokaler (mer överblickbar än t ex Hjälstaviken) samt den "lagom" långa promenaden runt sjöängen på 6-7 km.
- Vacker natur, både skog och kulturlandskap fåglar = helheten.
- Frihetskänslan, det öppna landskapet, fågellivet. Vackert.
- Stressbefriande.
- Bra stig runt sjön, finns mycket att se. Olika typ av miljöer.
- Fågellivet, öppet landskap, vacker natur.
- Att det är så lugnt. Stort. Inget som stör: Lätt att ta sig till. Oroödhhet – lite vilt. Blandningen av fågelarter. Ska ej vara för arrangerat.
- Lugnet, naturupplevelsen, komma bort från vardagen. Känner till just detta område.. Bra och nära när man vill promenera.
- Tyst, avlägset, avkoppling, lugn och ro.
- Öppet landskap, blandad natur, variation. Sol och skugga.
- Natur! Man får en kontrast till arbetslivet på kontor. Har mysigt tillsammans (familjen). Lite skog, träsk, grillplats, variation i naturen. Spännande för barn. Klättra i bergen.
- Den ornitologiska och botaniska delen.
- Landskapet och fågellivet samt känslan av kulturbygd.
- Hjärtligt tack för de möjligheter till utevistelse som naturreservaten ger. De är ovärderliga.

- Det gamla kulturlandskapet vidmakthålls. Fågelrikt. Tillåtet att vandra. Man "stör" inte. Träffar likasinnade. Finns så få områden i länet där man kan vandra långt och länge i vacker öppen natur. Riddersholm är ett annat. Sen får man besöka Hjälstaviken.
- Vadarbiotoperna.
- Att stigar och broar har iordningställt så att naturen ej blir nedtrampad runtomkring.
- Det rika fågellivet under faktiskt hela året. Att landskaået kring Angarnreservatet är ett förhållandevis oexploaterat, intakt jordbruks, kulturlandskap fortfarande samt de många fornlämningarna i dessa marker.
- Mångfalden av fåglar och den vackra naturen.
- Skönheten i landskapet och de inte alltför preparerade stigarna.
- En trevlig fågelokal i ett vackert kulturlandskap.
- Vackra vyer, lugnet.
- Den unika naturen.
- Den öppna naturen och fågellivet.
- Alla fåglar, på våren alla blommor.
- Att få vandra i en oerhört vacker natur, höra fåglar, se kossor ströva fritt. Se andra människor man möter verka må bra av vandringen. Andas frisk luft, ett underbart lugn en fin kväll på hösten i solnedgång.
- Att det rymmer både gammalt kulturlandskap/hällristningar etc och en fin sjö.
- Omväxlingen i landskapet att jag kan finna egna ställen.
- Fågelskådning, motion.
- Tystnaden. Fågelrikedomen. Kulturbygden runt omkring.
- Ett mycket bra naturreservat för fågelskådare. Bra utsiktspunkter och möjligheter att rigga upp kikare. Fritt från störande ljud. Lättillgängligt.
- Komma ut i naturen, men ändå lätt att ta sig fram.
- Den lantliga ursprungliga naturen och kulturmiljön.
- Fågellivet. Frihet att kunna gå runt området eller kortare. Närheten till Täby.
- Naturen och friden. Jag är inte fågelintresserad men älskar fåglar och natur.
- Att stå på Midsommarberget och höra tystnaden
- Fågellivet och kulturlandskapet.
- Tillgången till fågel.
- När det inte är för många besökare samtidigt upplever man verklig frihet och öppenhet. Det enda ljud som hörs är från fåglar och naturen i sig. Frihetskänslan när man går runt sjön är verklig avkoppling efter arbetsveckan.
- Lugnet friheten.
- Lugnet, fågellivet och att följa årstiderna.
- Fågellivet.
- Det öppna vackra landskapet. Kulturhistorien, kopplingen bakåt i tiden. Artrikedomen. De vackra gårdarna runt sjön. Lättillgängligheten.
- Lättillgängligt. Bra promenad/vandringsmöjligheter. Fin miljö. Inte så tätbefolkat och ordnat! Lugnt och fridfullt. Fåglar att titta på.
- Fåglarnas möjlighet att kunna häcka och lyckas med häckningen i vårt tätbebyggda område Stockholm. Djur och blommor som finns runt sjön.
- Fåglarna, de många arterna. Rekreation, lugnet i reservatet. Att kunna vandra till och runt Angarnsjöängen.
- Det vackra vädret och att Ulla var med.
- Beroende på det egna humöret kan jag välja: vill jag komma undan folk, blåst eller regn vandrar jag inne i skogen. Solgass och vidd går jag på "prärien" och runt sjön: Perfekt. Eller bara sitta på en bergsknalle eller sten och njuta.
- Fågellivet, öppenheten, kulturlandskapet.
- Fin fågelsjö nära Stockholm med varierad natur. Att det inte är anordningar som stör naturkänslan.

Fråga 29 Angarnssjöängen.

Beskriv med egna ord skulle vad Du saknar mest, eller skulle vilja förbättra mest, i naturreservatet?

- Nytt fågeltorn vid Byksberget. Ny och bättre spångning. Ev lite mer Salixsnår på sydöstra sidan.
- Nytt fågeltorn.
- Bättre fågeltorn. Mer info om natur och kultur. Info om vilken gård som har betesdjuren.
- Ytterligare ett fågeltorn vid Södra änden. Uppfräschning och uppdatering av naturrummet.
- Önskemål om ytterligare fågeltorn, plattform och gömsle.
- Bättre underhåll av spänger och stigar vid södra änden, översvämmas hela våren (oftast). Allmänt: anlägger man spänger ska det också fungera, annars ingen idé.
- Fungerande spänger, trist när t ex äldre personer kommer hit och ej kan ta sig runt. Fungerande Naturum.
- Hålla mer öppet (våtmarken och omgivningar).
- Torrdass i viss mån. Dricksvatten.
- Vissa arter som försvunnit. Kopplat skötsel? Skrattnåskoloni – inte en enda unge i år. Råvar – för lågt vattenstånd. Mink – få bort. Korpar.
- Första besöket lite oklart vart man skulle gå.
- Anpassa spänger och broar efter högvatten.
- Klarvattenytor.
- Att spångsystemen hålls efter kontinuerligt. Att "förbuskningen (sly)" hålls efter. Fler toaletter. En uppbyggd obs-plats för fåglar på norra sidan sjöängen.
- Ur fågelsynpunkt en restaurering som bromsar tillväxten samt några extra "fågeltorn" el liknande det nuvarande placerat i periferin (några fler klarvattenytor skulle förhöja skönhetsvärdet men är nog svårt att åstadkomma.)
- Bättre stigmarkering. Veta bättre hur stigarna går. Behövs karta över reservatet att ta med.
- Inte för mycket tillrättalagt – ej som i USA.
- Bättre info om naturlivet. Fler stigar. Fler WC.
- Mer information om skyltning om kulturhistoriska objekt och värden, särskilt hållristningar.
- Vattennivån behöver åtgärdas, slyröjning, röjningar vide i mitten av sjöängen.
- Ett fågeltorn till.
- Bättre ledmarkering / skyltning.
- Folder baserad på nu befintlig skyltplansch (infotavlorna) Foldern i A4format, gärna mot betalning.
- Möjligen fler fågeltorn och gömslen i övrigt saknar jag inget.
- Att människor tar sig hit, tar sig tid att ströva i området.
- Regelbundna restaureringsåtgärder och hela spänger runt sjöängen skulle förbättra reservatet. Dessutom önskar jag att odlings-kulturlandskapet i trakten av Angarn inte exploateras i form av anläggningar, bebyggelse, t ex i form av "ekobyar". Sådana är ju som vilken bebyggelse som helst. T ex kräver ständiga långväga transporter till och från hela tiden. Ekobyar bör förläggas i nära anslutning till befintlig tätortsplanerad bebyggelse med goda allmänna kommunikationer för att minimera energikrävande transporter.
- Det är väldigt lågt vattenstånd i sjön nu på hösten.
- Höj vattennivån ytterligare och öka betestrycket väsentligt.
- Utbildande stigar för alla åldrar ex "viltse" utbildning för småbarn, fauna och djur för äldre barn och vuxna.
- Dricksvatten.
- Information om bakgrunden och tanken med förändringarna i vattennivåerna i sjön. Just nu är sjön uttorkad.
- Tycker det är bra.
- Vi saknar inte något speciellt. Lite bättre rensning av vegetation kanske.
- Några ängar utan bete (men jag har absolut ingenting emot betesdjur, men inte omkring hela sjön).
- Högre spångsystem som gör det möjligt att gå runt sjön året runt. Fler parkeringsplatser.
- Gärna mer öppethållande av naturen .

- Ett fågeltorn på östra sidan.
- Skyltning (särskilt från Olhamra) och i viss mån framkomlighet. Möjligen en enkel bänk att sitta på här och där.
- Ett eller annat gömsle (som vid Ånnsjön eller Hornborgasjön)
- Fler guidade turer med ornitologer. Att området inte förändras.
- Jag tycker det är bra. Jag är här för att det är en vacker plats.
- Låt militären ha bandvagnsövning på de igenväxande våtmarkerna, billig restaurering. Ny spång tvärs över Angarnsjöängen.
- Hoppas att sjön återtar sig, nu ser det nästan torrlagt ut. Maskiner och djur får ej förstöra området runt sjön.
- Fler behållare för sopor.
- Ytterligare förbättring för fågellivet. Röjning av vass.
- Bättre skötsel reservatsskyltarna är trasiga och saknas på vissa håll.
- Inget alls! Det kan dock vara svårt att gå runt vid vissa tidpunkter. Bron vid klosterbacken svämmas över och har varit trasig ibland.
- Ett utsiktstorn, fågeltorn vid Kusta eller grävliggholmen. Varför inte både och de behöver ju inte vara så stora.
- Fler fågeltorn och anläggningar för att bättre skåda fåglar med mera vore bra. Liksom anslagstavlor med bilder och text över de fåglar som brukar finnas där.
- Blev nöjd när jag såg den anlagda vägen för handikappade resp barnvagnsfolket och de nya fina skyltarna (vägvisare) i våras. Förnya det befintliga, låt resten vara.
- Det är svårt att komma runt sjön vid högvatten. Bron vid Klosterbacken bör höjas ovan högsta vattennivån. Nivåreglerande utrustningen har aldrig använts och bör tas bort.
- WC torrdass längs stigen runt sjön. De "broar" och spångar som finns vid sjöns in- och utlopp måste omgående renoveras (innan det händer någon olycka).

Fråga 30 Angarnssjöängen.

Om Du har barn med Dig till naturreservatet: Vad uppskattar respektive saknar dom mest i reservatet?

- Nioåringen uppskattar att få ha en kompis med sig och diskutera Pokemon, och brukar i förbifarten rapportera att hon sett några fågelarter. Hon uppskattar när det finns något gott kaffebröd i Naturum vid p-platsen. Hon vill helst ha ett rullband runt sjöängen ev med några rulltrappor över höjderna. Entusiasmen är alltså inte så stor för Angarn. Hon är dock väldigt djurintresserad och skulle nog uppskatta om det fanns skyltar med intressant text som berättar om fåglar, däggdjur och växter.
- KUL! Klättra, "alligator"träsket, lite läskigt att gå förbi tjuren. Svårt att undvika kobajs.
- Allt spännande som finns att upptäcka samt alla kor och hästar.
- Tycker om att se på fåglar.
- Har barn med mig som är helnöjd.
- Jag har många gånger under åren haft barn med mig: korvgrillning, matsäck, tornet. Spännande att se fåglarna, jättemyror, trollslända eller att få vatten i stövlarna.
- Uppskattar att springa runt och busa. Saknar att de måste ta det lugnt och inte störa naturlivet.
- Uppskattar att titta på fåglar. Att åka skridskor på vintern.

Björnö naturreservat

Innehållsförteckning

BAKGRUND.....	76
INTERVJUER.....	76
LÅDOR MED ENKÄTER	77
RESULTAT	77
BAKGRUNDSINFORMATION.....	77
<i>Kön och ålder</i>	77
<i>Hemkommun</i>	78
RESERVATSBESÖK	78
<i>Resavstånd och tid</i>	78
<i>Transportmedel</i>	79
<i>Ensam eller med familjen</i>	79
<i>Besök i andra naturreservat</i>	80
<i>Hur ofta besöks Björnö?</i>	80
<i>Information om naturreservatet</i>	81
AKTIVITETER I BJÖRNÖ NATURRESERVAT	82
<i>Vad man ägnar sig åt</i>	82
<i>Rörelsemönster</i>	82
SYNPUNKTER PÅ SKÖTSELN AV BJÖRNÖ NATURRESERVAT	83
<i>Vägvisning till naturreservatet</i>	83
<i>Parkeringsmöjligheterna</i>	83
<i>Vägvisning och underhåll i reservatet</i>	84
<i>Skötsel av naturen</i>	85
<i>Renhållning</i>	86
<i>Förslag på åtgärder</i>	86
<i>Störningar</i>	88
UPPLEVELSER OCH ALLMÄNNA SYNPUNKTER.....	88
<i>Upplevelsevärden</i>	88
<i>Vad besökarna uppskattar mest i reservatet</i>	89
<i>Vad besökarna saknar eller skulle vilja förändra</i>	89
<i>Vad uppskattar respektive saknar barnen mest?</i>	90
BILAGA MED KOMMENTARER.....	91

Björnö naturreservat

Bakgrund

Björnö naturreservat omfattar ett stort kustområde längst ut på Ingarö i Värmdö kommun. Reservatets landareal är 340 hektar (inklusive vatten 1000 hektar). Reservatet är ett utpräglat skärgårdsområde med såväl ett öppet småskaligt odlingslandskap som skogar, sandstränder och badklippor. Vackra och värdefulla naturbetesmarker finns på Näset, där det bland annat växer Adam och Eva. Här finns också ett ek- och hasselområde med praktfull lundflora. Skogarna består mest av hållmarkstallskog, men i området finns också granskog, tallmossar, lövkärr och ädellövskog. Björnö har landförbindelse och går att nå med båt, bil och buss.

Torpesand är en av Stockholms skärgårds finaste sandstränder och vetter ut mot Nämndöfjärden. I anslutning till stranden finns ett handikappanpassat klippbad. Vid parkeringen finns toalett, telefon och informationstavla. En utställning om Björnös kulturhistoria finns vid Ramsviken. I sydost finns ett torn där man har utsikt över den omgivande skärgården. Skärgårdsstiftelsen köpte marken 1981 och förvaltar området idag. Småängsgården sköter de 20 hektaren åker, ängs- och hagmarker.

Ändamålet med avsättandet av Björnö naturreservat är att bevara ett för det rörliga friluftslivet, främst det landbaserade, mycket värdefullt område med dess varierande naturförhållanden. Syftet är också att öka tillgängligheten för allmänheten.

Intervjuer

Det första besöksstillfället i Björnöreservatet ägde rum en vacker söndag i mitten av augusti med 28 graders värme. Så gott som samtliga besökare sökte sig till stränderna. Ett stort antal besökare var på plats och parkeringen var överfull. Bara ett fåtal besökare påträffades på andra platser i reservatet. De flesta intervjuerna genomfördes vid entrén till parkeringen när besökarna var på väg hem från stranden. Cirka 20 intervjuer genomfördes. Vid intervjuerna användes en standardiserad enkät med främst fasta svarsalternativ. Intervjuerna tog som regel 10 – 15 min att utföra. Enkäten utvärderades och modifierades något efter detta första besök.

Det andra tillfället var en mycket svalare men ändå solig söndag några veckor senare. Badsäsongen var över och de besökare som intervjuades besökte området för att vandra eller fiska. Intervjuerna rörde sig runt i hela reservatet och fångade upp de besökare man mötte. Vid en vägbom, där stigarna delar sig vid Småängsviken, utfördes flera intervjuer. Detta är ett exempel på en strategiskt väl belägen plats där man troligen möter många besökare under en dag. Även vid det andra besöket utfördes ca 20 intervjuer.

Totalt genomfördes 40 intervjuer i Björnö naturreservat.

Lådor med enkäter

Lådorna placerades vid den naturliga entrépunkten till reservatet vid parkeringsplatsen och fästes i nederkanten av informationstavlan. Här kunde man både ta och lämna enkäter. Enkäten som användes var densamma som vid intervjuerna. Lådorna satt uppe från slutet av augusti och under hela september månad. Lådan med enkäter var enligt Skärgårdsstiftelsens tillsynsman tom vid flera tillfällen. Någon besökare har också kommenterat att det saknas pennor i lådan (hade själv skrivit med make-up-penna...). Så även om lådan fylldes kontinuerligt med både enkäter och pennor så kan man anta att svarsfrekvensen hade blivit ännu högre om lådan alltid innehållit enkäter och pennor.

Totalt lämnades 32 enkäter in via lådorna.

Resultat

Intervjuer och enkäter i Björnö naturreservat gav sammanlagt 72 svar. Här följer en genomgång av svaren med figurer och sammanfattningar av svaren under följande huvudrubriker:

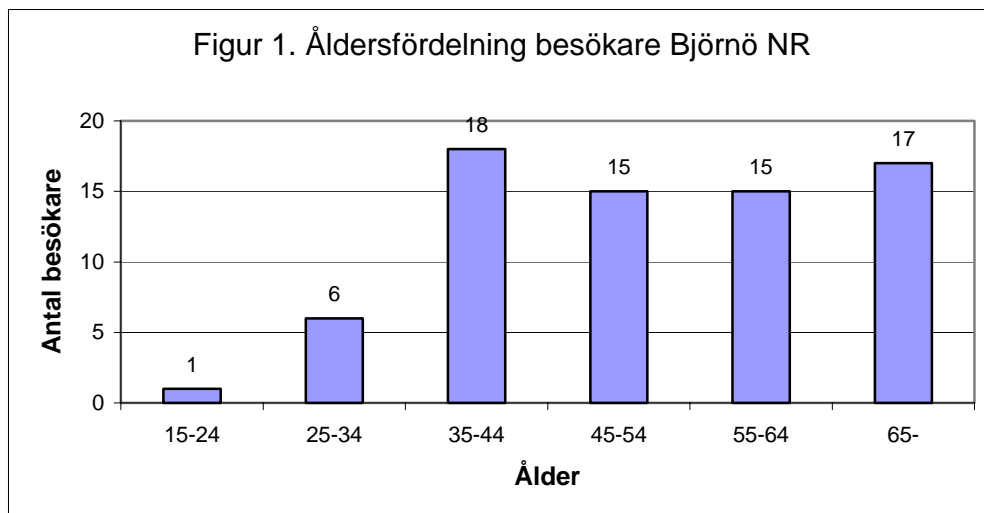
- Bakgrundsinformation
- Reservatsbesök
- Aktiviteter i Björnö naturreservat
- Synpunkter på skötsel av Björnö naturreservat
- Upplevelser och Allmänna synpunkter

Eftersom enkätundersökningen har karaktären av förstudie får man vara försiktig med slutsatserna när man analyserar materialet. Undersökningen omfattar ett begränsat antal besökare under en del av året, varav en stor del badgäster. Fortsatta undersökningar som omfattar årets övriga årstider skulle ge fler enkätsvar och därmed en bredare bas för analysen. Svarsviljan bland de tillfrågade var god, uppskattningsvis tackade nio av tio besökare ja till en intervju. När det gäller lådorna vet vi inte hur stor andel av besökarna som valde att besvara enkäten. Någon bortfallsstudie vad gäller lådorna gjordes inte. Det kan tänkas att vissa kategorier av besökare är underrepresenterade, på grund av att man avstått från att svara. Detta är en tänkbar förklaring till den låga andelen ungdomar bland besökarna.

Bakgrundsinformation

Kön och ålder

Andelen kvinnor som besvarat enkäten är något högre än andelen män, 57 procent är kvinnor. Det kan antingen tyda på att Björnö faktiskt besöks av en högre andel kvinnor eller på att kvinnor är mer benägna att fylla i enkäter än män. Vid en större undersökning skulle kanske dessa skillnader utjämnas. De besökande är främst mellan 35 och 44 år, tätt följda av ålderspensionärer, 45- till 54-åringar och 55- till 64-åringar. Besökare i åldern 25 till 34 år är markant färre, bara 6 av 72 tillhör den ålderskategorin och bara 1 person i åldern 15 till 24 år har svarat (figur 1). Alltså var knappt 10 procent av besökarna yngre än 35 år (bortsett från barn under 15 år som inte besvarat enkäten).

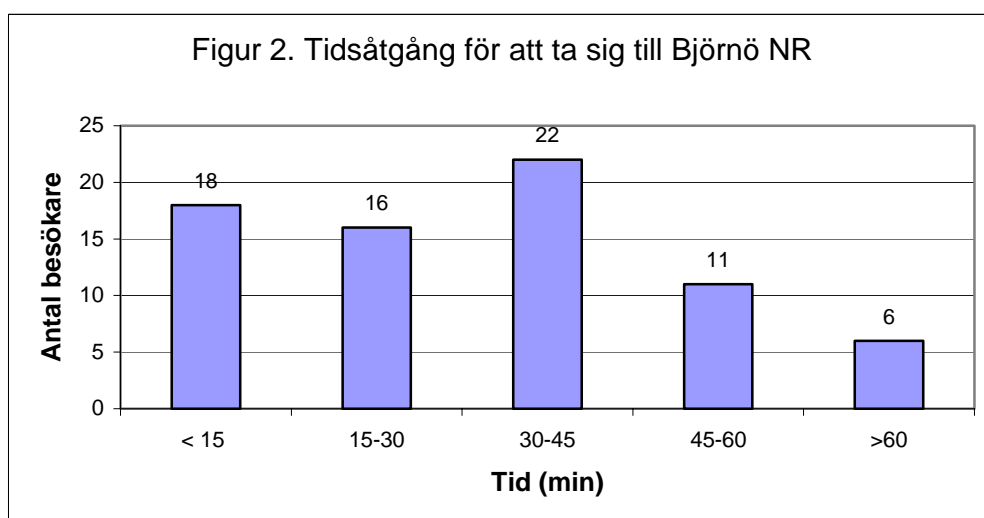
Hemkommun

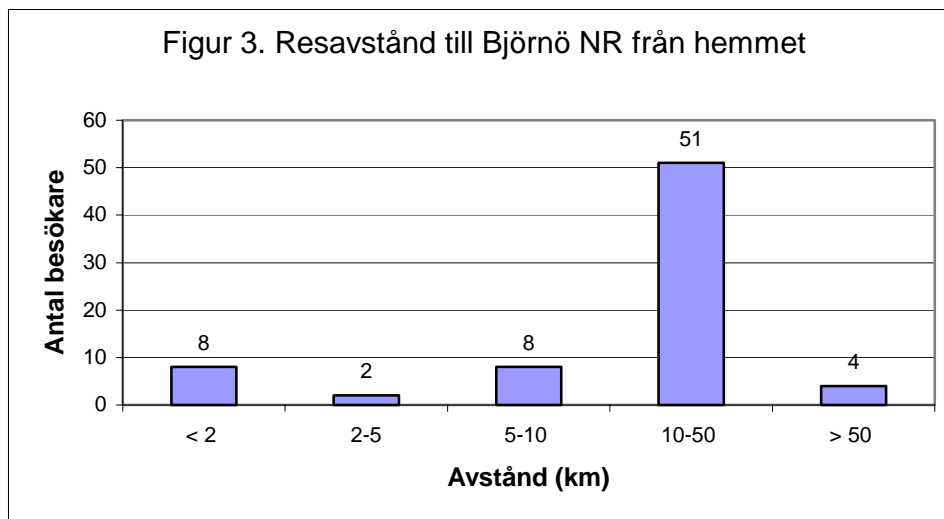
Den kommun som de flesta besökare kommer ifrån är Stockholm med 37 procent av de 72 besökarna. Värmdö kommer på andra plats med 26 procent av besökarna och Nacka på tredje med 22 procent. Några enstaka besökare kommer från mer avlägsna kommuner som Upplands-Väsby, Tyresö, Täby, Södertälje, Sundbyberg, Sollentuna, Lidingö, Järfälla och Haninge.

Reservatsbesök

Resavstånd och tid

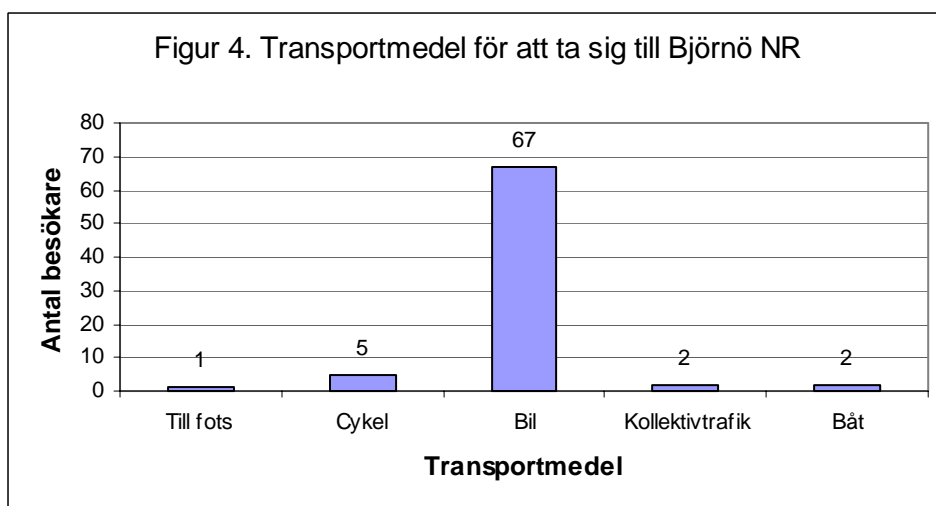
De flesta av de besökande kommer med bil (se nedan) och 30 procent har rest i 30 – 45 minuter för att ta sig till Björnö (figur 2). Nästan lika många (25 procent) har rest mindre än 15 minuter och ytterligare en nästan lika stor grupp (22 procent) har rest mellan 15 och 30 minuter. 70 procent av besökarna har haft en resväg mellan 10 och 50 km till Björnö (figur 3).

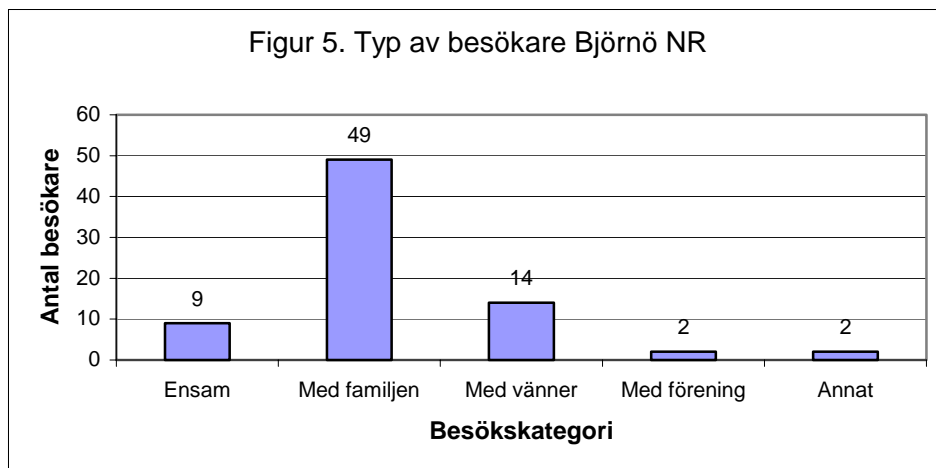
Transportmedel

Bara ett fåtal av dem som svarat har cyklat, åkt buss, båt eller gått för att ta sig till reservatet (figur 4). 93 procent av besökarna har åkt bil. Andelen som besöker reservatet per båt är troligen betydligt fler än vad som framgår av enkäterna, men de har inte fångats upp i samma utsträckning som övriga kategorier eftersom de lägger till kring hela ön och därmed inte passerar den entrépunkt där enkäterna fanns och många av intervjuerna ägde rum.

Ensam eller med familjen

De flesta - 64 procent - besöker reservatet tillsammans med familjen, 18 procent kommer dit med vänner och 12 procent är ensamma under besöket i reservatet (figur 5).

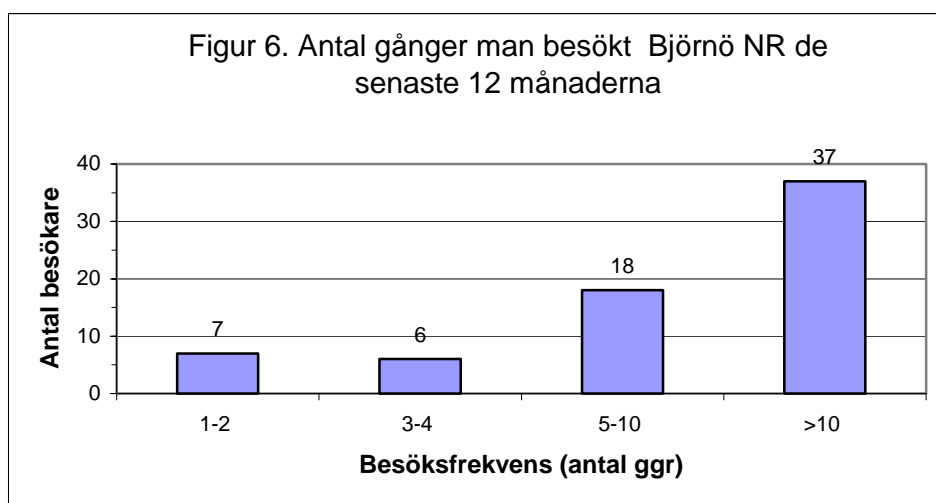

Besök i andra naturreservat

Knappt hälften av dem som svarat (34 av 72) har besökt andra naturreservat i Stockholms län under de senaste tolv månaderna. På frågan om vilka reservat man besökt nämns 25 olika skärgårdsreservat. Annars är det svar som är mest frekvent att man besökt Tyresta (14), det blivande Nackareservatet (8), Velamssund (4) och Nyckelviken (4). Att de tre sistnämnda tas upp är inte så förvånande då en ganska stor del av de besökande kommer från Nacka, Stockholm eller Värmdö kommuner och för alla dessa kategorier är "Nackareservatet", Velamssund och Nyckelviken lika, eller mer, närbelägna än Björnö. Kanske är Tyrestas status som nationalpark och den uppmärksamhet som följt av det anledning till att så många hittat dit.

Hur ofta besöks Björnö?

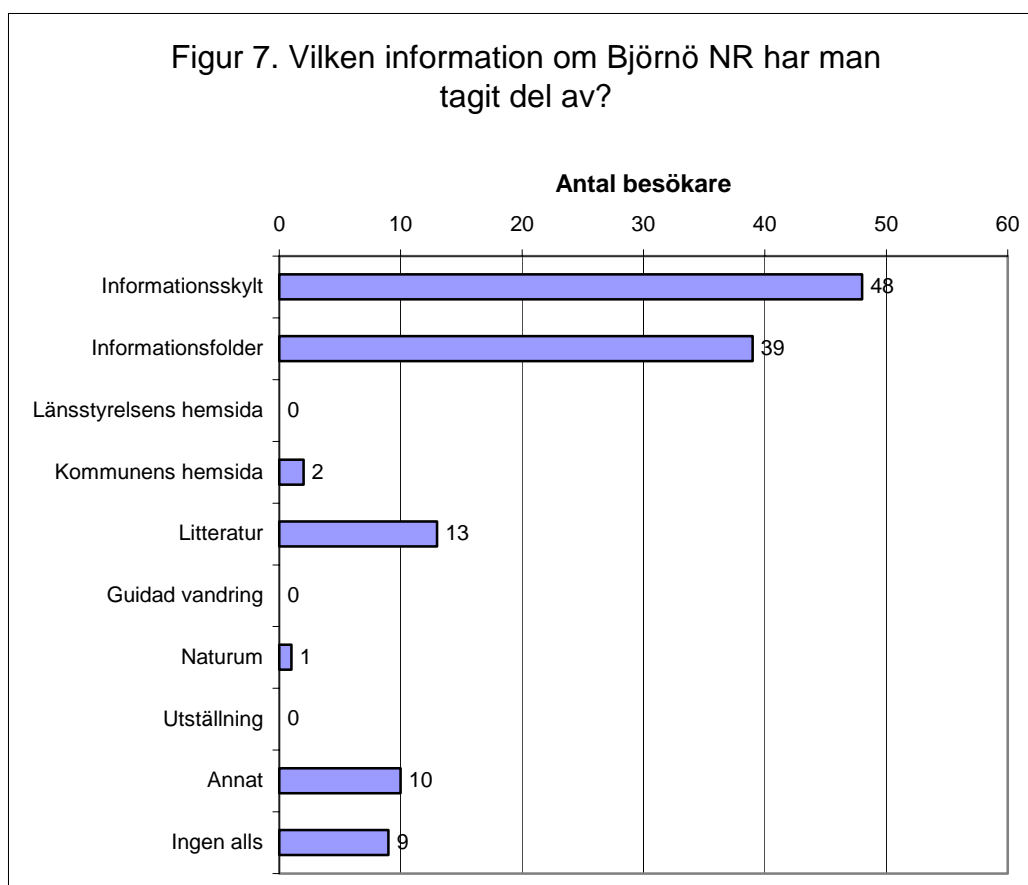
92 procent av de tillfrågade besökarna har varit i reservatet tidigare. Hälften har besökt området mer än 10 gånger den senaste 12-månadersperioden (figur 6). Björnö besöks året om. Spridningen över vår, sommar och höst är ganska jämn medan besöken på vintern är något färre. De som besöker området ganska sällan kommer främst på hösten medan de som besöker det ofta är där mest frekvent på sommaren.

Information om naturreservatet

Att Björnö är ett naturreservat har 96 procent uppfattat och 90 procent känner också delvis eller i stort sett till vad reservatsbestämmelserna innebär. Hälften av de besökande har fått kännedom om reservatet genom tips från släkt och vänner, eller besök tillsammans med andra. 65 procent av de totalt 72 svarande har tittat på informationsskylten och 53 procent har läst om reservatet i Skärgårdsstiftelsens katalog "Skärgårdsnatur", som finns i en låda vid tavlan (figur 7). Åtta av dem som svarat "Annat" på frågan om vilken information man tagit del av anger "Skärgårdsnatur", men flera som svarat "Informationsfolder" avser troligen samma material då det är den enda "folder" som vid tiden för undersökningen fanns att tillgå i reservatet. Någon nämner också den information som finns vid Ramsviken.

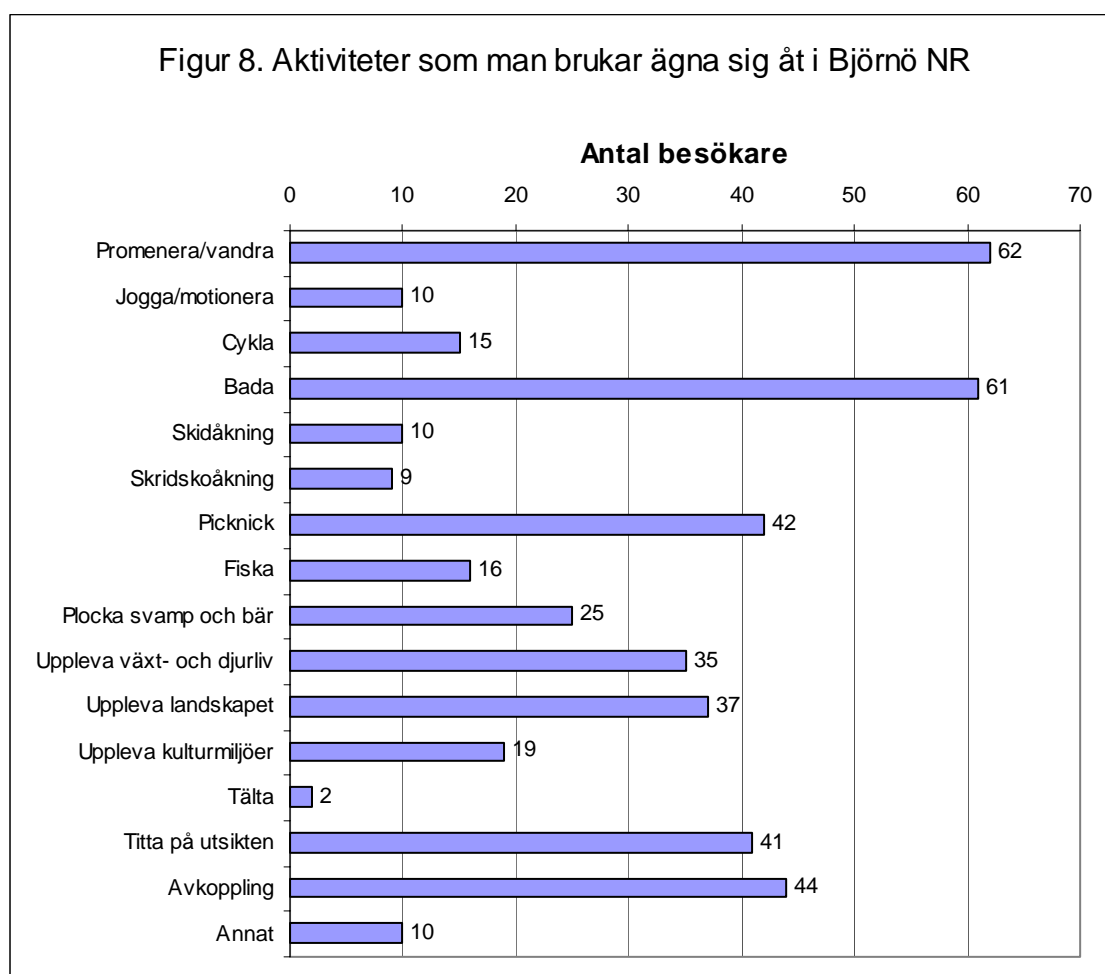
90 procent tycker att den information man fått är bra eller mycket bra. Svaren är på grund av frågans vida syftning svåra att tolka helt klart – den information man refererar till kan vara alltifrån en guidning till en tidningsartikel eller informationsskylten vid reservatet eller alltihop på en gång. De flesta avser dock just informationen på skylten när man svarar på frågan.

Aktiviteter i Björnö naturreservat

Vad man ägnar sig åt

De vanligaste aktiviteterna i reservatet är att promenera och vandra tätt följt av dem som kommer för bad och strandliv (figur 8). Att bada är så populärt är föga förvånande då undersökningsperioden sammanföll med en långvarig värmebölja. Att koppla av, äta picknick och titta på utsikten är också vanliga aktiviteter följt av att uppleva landskapet, uppleva växt- och djurliv samt att plocka svamp och bär. Vid alternativet ”Annat” har två angivit att segla och två att paddla. Tre har båtplats i Småängsviken. Någon har varit i reservatet på läger med skolbarn.

Rörelsemönster

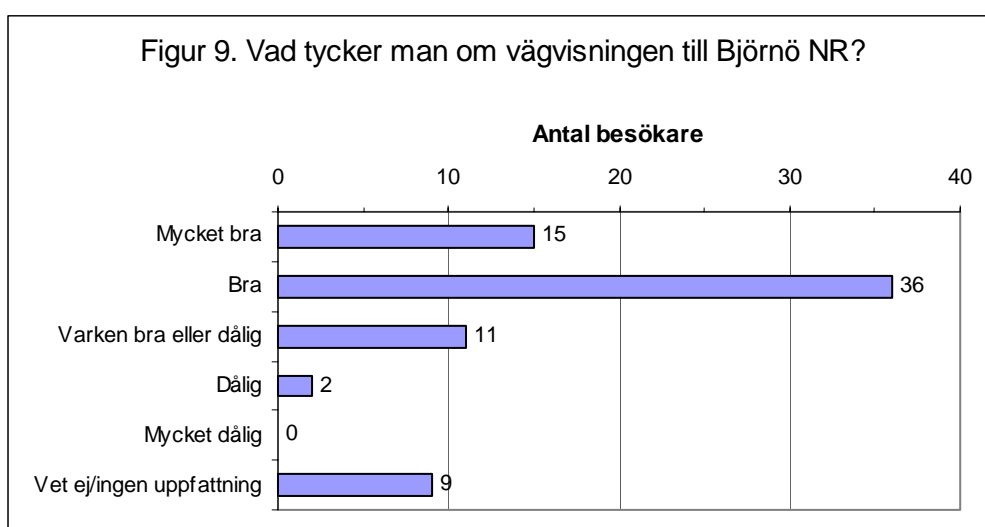
På frågan om hur man oftast rör sig i reservatet fördelar sig svaren i ungefär tre lika stora grupper. En tredjedel går vägen mot Småängsviken, stigen förbi utsiktstornet till Ramsviken och tillbaka genom skogen. En tredjedel rör sig i hela området och ytterligare en tredjedel – säkert av förklarliga skäl något överrepresenterad vid tiden för studien – rör sig enbart mellan parkeringen och Torpesandstranden. Ett fåtal anger att de enbart

beger sig till lundarna och betesmarkerna vid Näset. Några båtburna besökare uppehåller sig främst vid öarna i sydost.

Synpunkter på skötseln av Björnö naturreservat

Vägvisning till naturreservatet

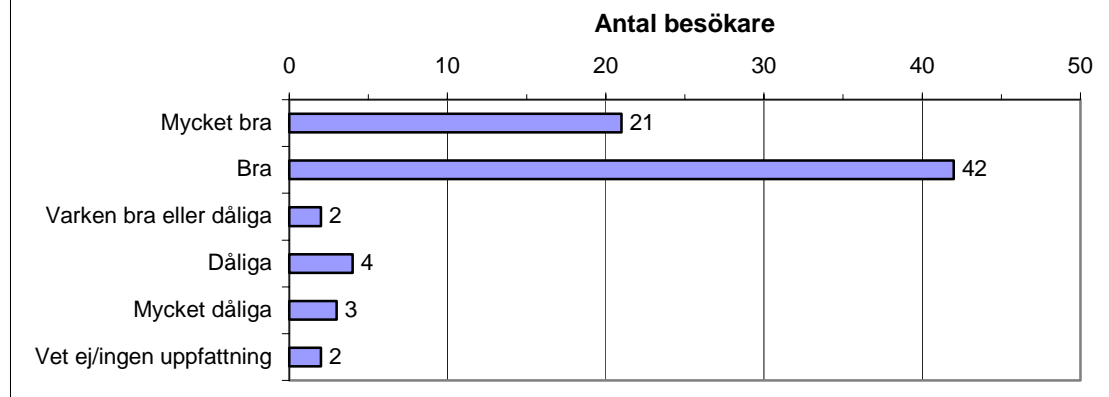
Den första frågan avser vägvisningen till reservatet; 70 procent av besökarna tycker att skyltningen är bra eller mycket bra (figur 9). 15 procent har ingen uppfattning eller har inte tänkt på om det finns någon skyltning överhuvudtaget. Ett fåtal tycker att det borde vara skyltat från motorvägsavfarten medan någon konstaterar att: ”Det är nog svårt att hitta om man ej känner till det – men det är bra att det inte kommer så mycket folk!”.

Parkeringsmöjligheterna

86 procent tycker att parkeringsmöjligheterna är bra eller mycket bra trots vissa problem under sommaren (figur 10). Några konstaterar att trängseln vissa dagar sommartid kan leda till att utryckningsfordon inte kan komma fram, att man riskerar att bli inparkerad och att cykelbanan blockeras de dagar många besöker området. Ett par av dem som svarat har reagerat negativt på att bötfullning skett av bilar som ställts längs vägen. ”Viktigt att inga bilar släpps in. Nog med de som är.” kommenterar någon med tanke på att de som har båtar i Småängsviken får köra in i reservatet. Många av dem (17 av 73) som kommenterar att det är för trångt under badsäsongen tycks dela åsikten att ”man inte kan göra parkering överallt”. Man konstaterar också att följderna av att göra parkeringen större sannolikt leder till fler besökare på stranden – med risk för ökad trängsel. Några föreslår temporära parkeringar på gräsytor som kan slås vid högsäsong, vilket man tydligen haft tidigare.

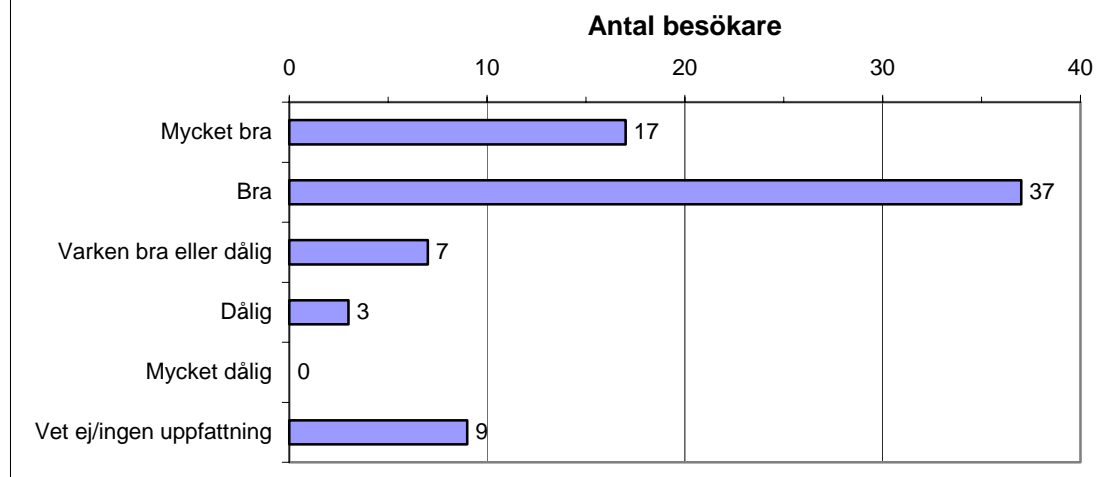
Figur 10. Vad tycker man om parkeringsmöjligheterna vid Björnö NR?

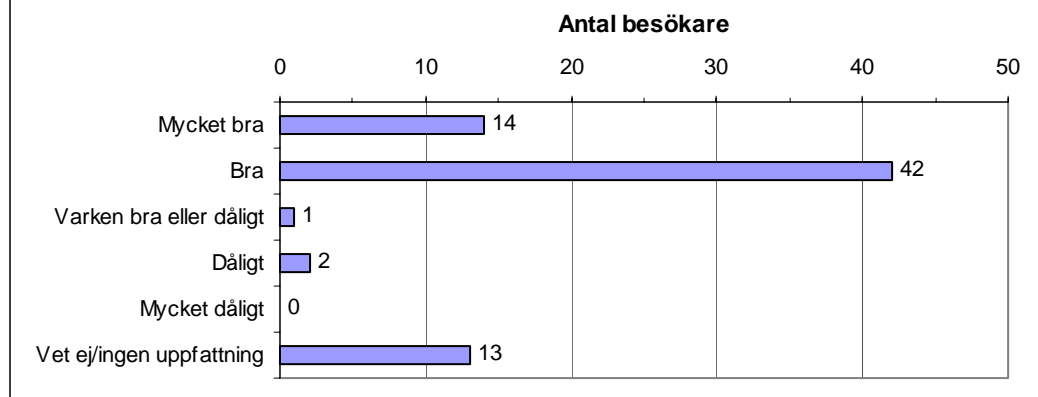
Vägvisning och underhåll i reservatet

68 procent tycker att vägvisningen inne i reservatet är bra eller mycket bra (figur 11). 77 procent är lika positiva till underhåll och markering av stigar och spänger (figur 12). Sju av dem som svarat kommenterar att markeringarna kan bli bättre, tätare och tydligare: ”inte lätt om man inte redan hittar”. Flera rör sig enbart fram och tillbaka till stranden. Några uttrycker önskemål om att få tillgång till en orienteringskarta eller folder med karta att ha med sig i handen. Någon upplever hästramp på stigar som ett problem.

Figur 11. Vad tycker man om vägvisningen inne i Björnö NR?

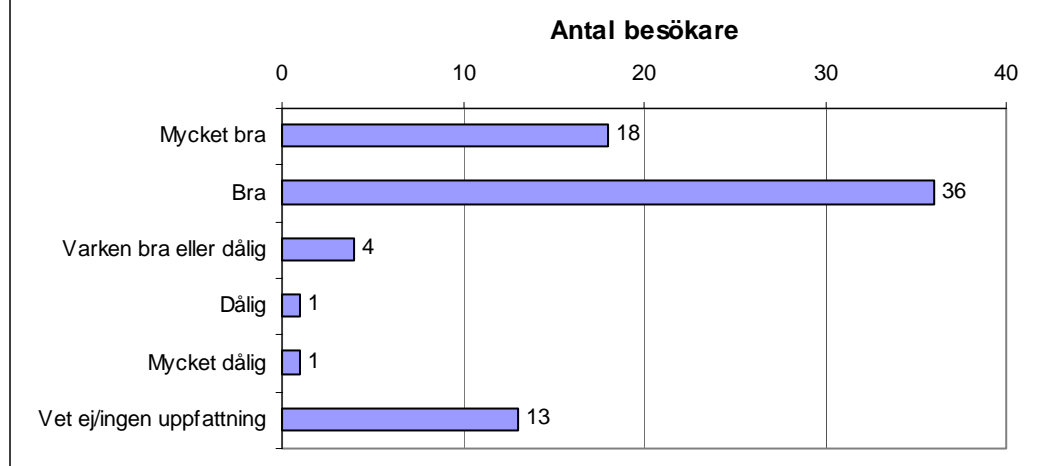
Figur 12. Vad tycker man om underhåll och markering av stigar och spänger i Björnö NR?

Skötsel av naturen

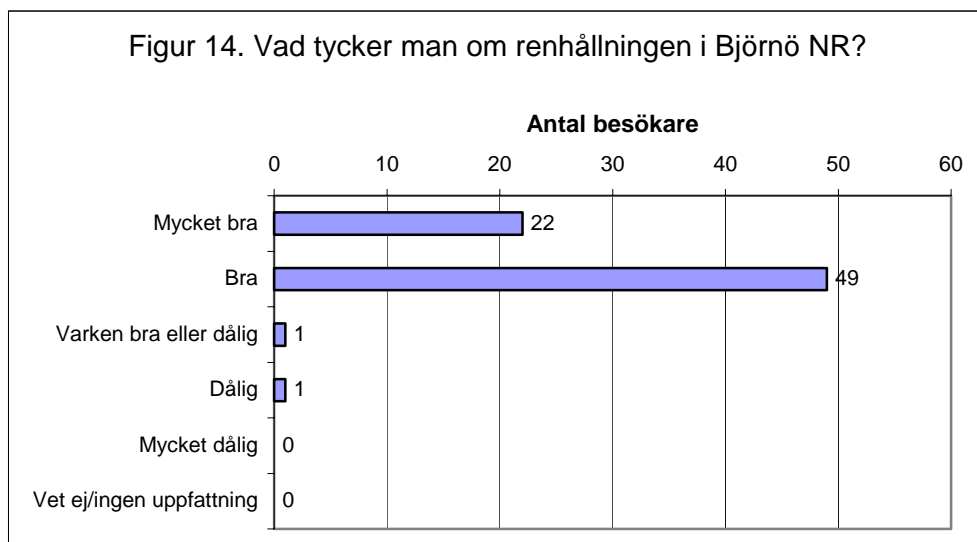
Skötseln av naturen bedöms som bra eller mycket bra av 74 % (figur 13). Någon enstaka har åsikter om att skogsbruket bedrivs för intensivt i vissa delar eller att för mycket vindfällen lämnas, "kalhyggen" har tagits upp, skogen "borde skötas med större naturhänsyn". Någon klagar på för mycket stängsel, "kor och får passar inte här". Någon saknar istället betande djur i skogsdelarna. "Naturen ska få vara som den är" och "jag gillar när det är orört" är kommentarer som kan böttna i att man inte har kunskaper om att en förutsättning för att bevara till exempel öppna marker som "de är" är just att de sköts. Den som tycker att man bör ta bort torra träd vet kanske inte varför det är värdefullt att ha dem kvar.

Figur 13. Vad tycker man om skötseln av naturen i Björnö NR?

Renhållning

Renhållningen får mycket bra betyg, 97 procent anser att renhållningen är bra eller mycket bra (figur 14). Några kommentarer om att toaletterna borde tömmas ännu oftare förekommer. Den kritik som framförs riktar sig mot andra besökare som skräpar ned, ”alla besökare måste ta sitt ansvar”.

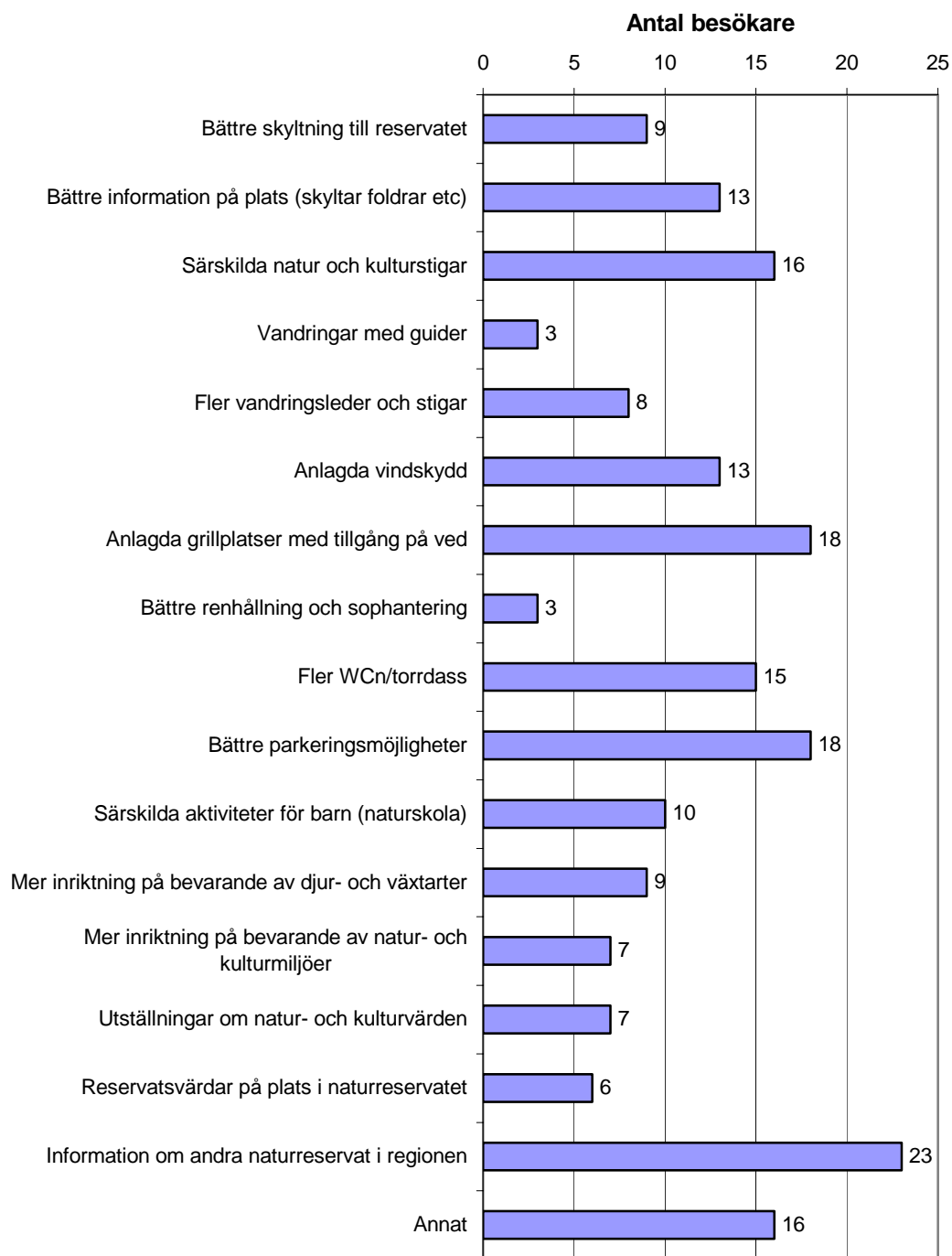

Förslag på åtgärder

På frågan om vilka åtgärder man särskilt skulle uppskatta i reservatet är följande alternativ mest intressanta för besökarna: information om andra naturreservat i regionen, bättre parkeringsmöjligheter, anlagda grillplatser med ved (många motiverar detta med tanke på risken för skogsbränder), särskilda natur- och kulturstig och fler WCn och torrdass (figur 15). Dessutom finns ett intresse för mer allmän information om reservatet på plats och fler vindskydd.

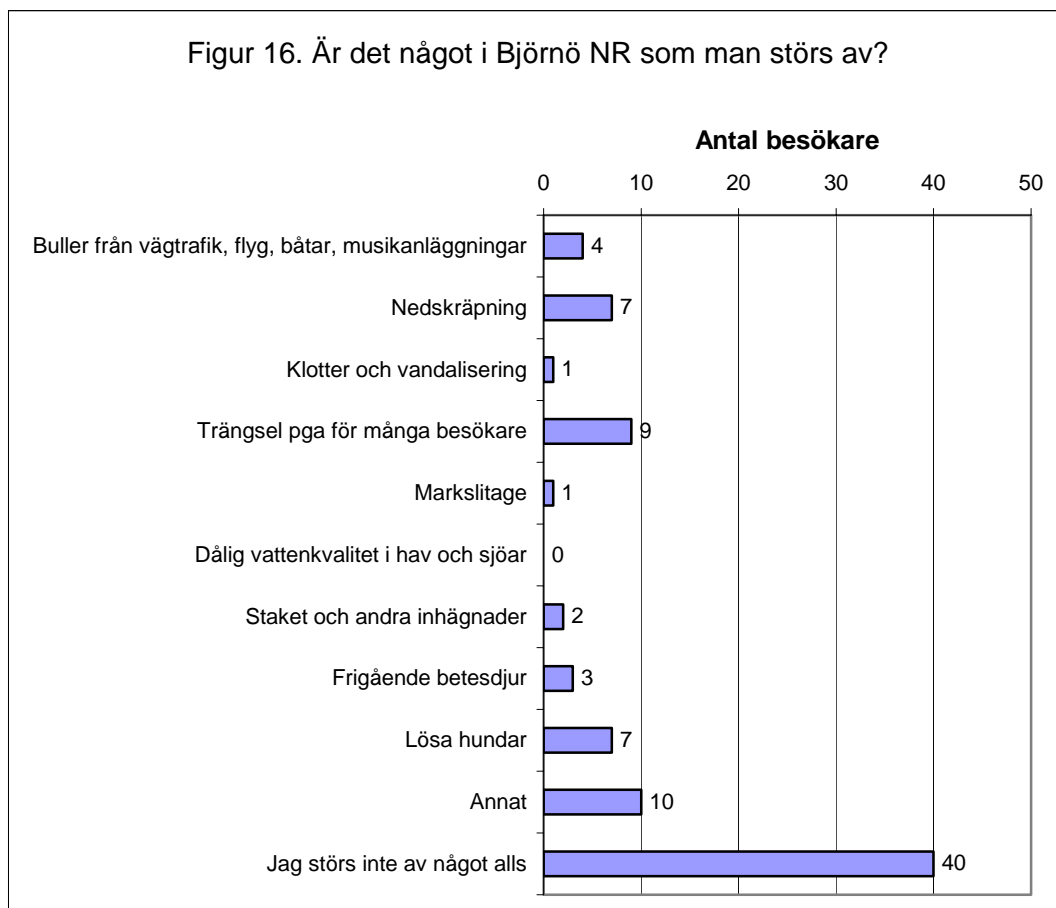
Av dem som svarat ”Annat” är det flera som har som enda synpunkt att man inte vill att det ska ordnas så mycket - ”det är bra som det är” är en vanlig kommentar. Andra varianter är: ”Vill inte ha så mycket aktiviteter - vill koppla av.” ”Inga ändringar tack!”. Några enstaka förespråkar dock vattenrutschbana, kanotuthyrning och kiosk eller liknande vid Torpesand. Annars är det ökad information som de flesta efterfrågar, fler informationstavlor ute i reservatet, info/anslag om hur man ska bete sig i hagar med boskap, information om ”sånt man ser”- botanik, geologi, naturgeografi, skärgården med mera.

Figur 15. Vilka av följande åtgärder skulle man särskilt uppskatta i Björnö NR?

Störningar

55 procent störs inte av något alls vid sitt besök. Av de som känner sig störda anges till exempel lösa hundar, nedskräpning eller för många besökare som skäl (figur 16). Att frigående betesdjur inte är att betrakta som ett stort problem i Björnö kan konstateras då bara 3 av 72 tar upp det som en störning. De tio svaren under rubriken ”Annat” handlar om alltifrån ”mobiltelefonterror” till oklarhet kring tomtgränser, störande rökare och bilkörning i reservatet.

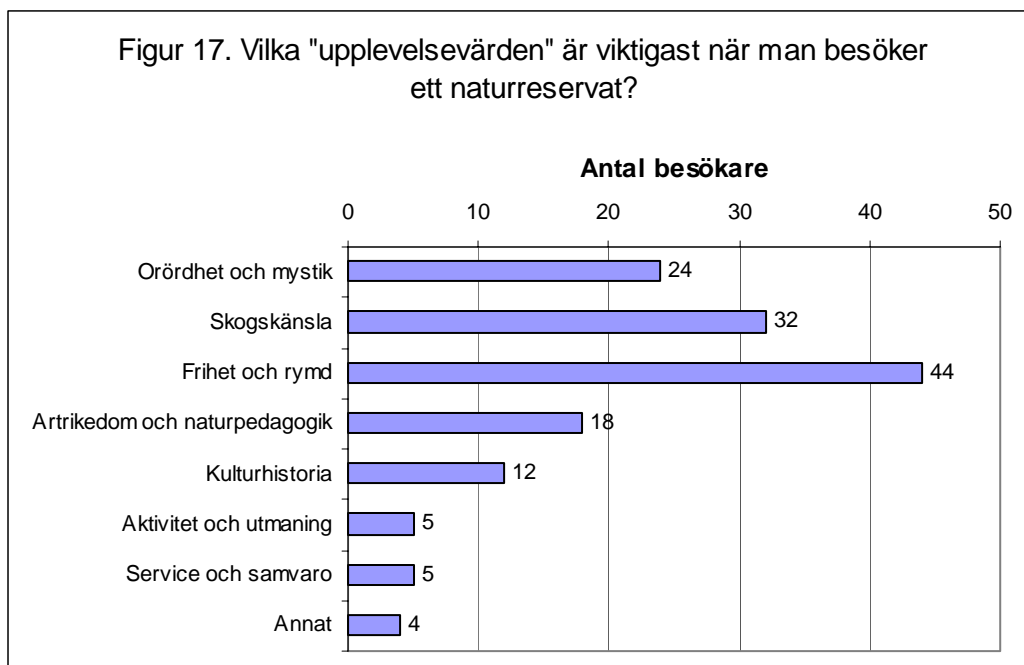
Upplevelser och allmänna synpunkter

Upplevelsevärden

Regionplane- och trafikkontoret vid Stockholms läns landsting har genom intervjuer med naturbesökare i Stockholmsområdet ringat in sju så kallade ”upplevelsevärden” som människor söker när de besöker natur (figur 17). Flera svar kunde anges enligt nedan – totalt 144 svar fördelades på de sju värdena. De tre viktigaste upplevelsevärdena är ”Frihet och rymd” (61%) följt av ”Skogskänsla” (44%) och ”Orördhet och mystik” (33%).

Under rubriken ”Annat” tas följande upp; ”Frisk luft och hav”, ”Frihet från kommersiella inslag!”, ”Bra badmöjligheter” och ”Skönt att komma ut”. En viss osäkerhet om hur

de som svarat förstått denna fråga råder. Vissa besökare uppfattade frågan som generell för besök i naturreservat vilket var avsikten men många utgick troligen istället från vilka upplevelsevärden som uppfattades som specifika för Björnö.

Vad besökarna uppskattar mest i reservatet

Besökarna ombads i slutet av enkäten att beskriva med egna ord vad man uppskattade mest med Björnöreservatet. Många beskriver havet och skärgårdsnaturen som Björnös främsta kvaliteter. Det är vackert och avkopplande att vistas här – nära naturen. Man njuter av doften av hav, barrskog och salta bad. Att naturen är varierad är ett plus. Havet och stränderna i kombination med möjlighet till skogspromenader i olika naturtyper och inte minst områdets storlek - att man "kan promenera i flera timmar utan att behöva gå i samma spår" - uppfattas också som något positivt. Att det är lättillgängligt med cykelbara stigar och möjlighet att nå havet med barnvagn och rullstol nämns också som något man uppskattar. De fullständiga svaren på denna fråga finns i bilagan, som ligger sist i denna redovisning.

Vad besökarna saknar eller skulle vilja förändra

På liknande sätt som i föregående fråga ombads man att med egna ord beskriva vad man saknar mest eller skulle vilja förbättra mest i reservatet. Fyra grupper av svar på denna fråga kan urskiljas. Den första gruppen tycker att "allt är bra som det är" och skulle uppleva de förändringar man föreställer sig som negativa eller onödiga. Den andra gruppen vill ha bättre kommunikationer, tätare turer med bussar och möjlighet att ta sig närmare reservatet - främst med buss (men även båt nämns). Att bara 2 av de 73 som svarat på enkäten vid Björnö åkt buss dit (figur 4) talar för att det sannolikt är många som inte har bil som skulle ha hållit med om detta om de hade besökt reservatet. En tredje grupp kommenterar parkeringsmöjligheterna som man anser vara otillräckliga. Detta bör ställas i relation till att det är en liten del av året som området är så välfrekventerat (jämför

med svaret på frågan om parkeringsmöjligheter). Den fjärde gruppen tar upp informationsfrågor. Till exempel efterfrågas fler informationstavlor i området för att underlätta för besökarna att orientera sig i området och gärna en karta man kan ta med sig i handen. De fullständiga svaren på denna fråga finns i bilagan, se nedan.

Vad uppskattar respektive saknar barnen mest?

Den sista frågan i enkäten vände sig till eventuella medföljande barn. De eller deras föräldrar ombads att med egna ord beskriva vad de uppskattar respektive saknar mest i reservatet. Baden och stranden hörde till de saker som uppskattades mest, samt att klättra i berg och i träd. ”Träd som fallit blir fina ej EU-anpassade klätterträd” (förälders kommentar). På frågan om vad de saknar kan de tänka sig gungor, klätterställningar, hopptorn med mera. De fullständiga svaren på denna fråga finns i bilagan, se nedan.

Bilaga med kommentarer

Kommentarer

Fråga 28 Björnö

Beskriv med egna ord vad Du uppskattar mest med Björnö naturreservat

- Frihet, frid, ensamheten.
- Uppleva naturen.
- Vågbom som gör att man måste gå. Fri utsikt. Närhet till hav. Fräsch känsla i vattnet.
- Vackert. Bra att det är en bit ut i skärgården. Ej skräpigt. Härliga bad.
- Ute i naturen. Så långt ut i skärgården.
- Friden. Tystnaden på morgonen. Första morgondoppet.
- Naturen och badmöjligheterna. Kul att det går att paddla. Det är vackert. Skärgård utan att behöva åka långt.
- Vacker natur. Saltvatten, öppet hav – doftar gott! Klippor och småöar. "Fröjd för ögat", ett smultronställe.
- Under vår och höst är det en av de få platser man kan åka till utan att bli störd av ljud eller buller.
- Det är som ens andra hem. Har haft båt här i 38 år, i Småängsviken. Man kan bo i båten, är inte alltid ute och seglar. Båten fungerar som ett fritidshus.
- Orördheten, närheten till naturen. Lagom mängd anordningar typ WC. Bra att man inte behöver egen båt.
- Rent och snyggt, bra service, ger möjlighet att komma ut nära havet. Fiskemöjligheterna. Bad. Möjlighet till friluftsliv under ordnade former.
- Havskänslan. Man kommer långt ut i skärgården, lättillgängligt. Stans bästa bad.
- Naturen, möjlighet till bad.
- Närheten till skärgården, lättillgängligt med bil.
- Naturen och miljön i stort.
- Närheten från Stockholms city till så pass äkta natur. Lagom mycket serviceanordningar. Lagom mycket folk. Viktigt för Stockholmsbarn att komma ut i naturen.
- Koppla av genom att promenera på stigar och sitta på klipporna vid vattnet.
- Blandningen av hav och land. Stillhet. Lättillgänglighet.
- Badet och stranden.
- Enkelt att ta sig ut till reservatet från stan. Välskött och känns rent. Badplatsen med sandstrand och sandbotten.
- Naturen, sandstranden, titta ut över fjärden och gå stigar i området, lyssna på vågorna.
- Att kunna röra sig fritt och njuta av natur.
- Bra med fiske.
- Lättillgängligt för alla, även handikappade. Att det ligger vid vattnet. Att det i stort sett är bilfritt. Vackert, naturskönt.
- Badet, ostört överallt, jättefint område.
- Friden, tystnaden, havet, skogen, stigarna, utsikten.
- Frisk luft, nära havet. Fridfullt. Vissa delar av reservatet fridfulla även på sommaren. Vårblomningen, svamplockningen.
- Att komma ut i naturen.
- Typ av skärgårdsmiljö, skogstyper, markslag. God kontakt med skärgården. Fint helhetsintryck. Representativt område.
- Att det är nära till havet. Relativt stort område, kan göra långpromenader i reservatet. Ingen trängsel av folk.
- Naturupplevelsen, vacker natur, närheten till havet.
- Skönhet, lugn och ro. Ingen biltrafik i reservatet. Vattenkvalitén bra.
- Närhet till havet.

- Skärgårdsnaturen, odlingslandskapet tillgängligt. Låt naturen vara natur! Låt skogen utvecklas mot naturskog.
- Det ligger så fint med både skog, sand, klippor och framförallt den vackra utsikten.
- Att komma ut tidigt en morgon till klipporna vid t ex Torpesand när allt är tyst och havet ligger spegelblankt. Att bara sitta och njuta av solblänket över fjärden och stillheten.
- Att det får vara som det är, d v s fritt från ordnade aktiviteter, men mest av allt uppskattar jag det enormt fina arbete som tillsyningsmännen utför! De är guld värda!
- Stillheten, vildmarkskänslan, närheten till havet, utsikten, luften (barrdoften).
- Ett lättillgängligt område med bra cykelstigar utefter havsvikarna med trevliga rastplatser t ex Ramsviken.
- Fiske och båtliv.
- Den orörda naturen samt möjlighet till fiske och uppfriskande bad.
- Bäst är det på hösten när det inte besöks av så mycket av badgäster. Friheten och tystnaden i samspel mellan hav och land.
- Orörd natur. Det går att ta barnvagn och rullstol ner till klipporna.
- Orörd natur – lagom anpassning för barnvagn och rullstol, naturstigar – markering km-anvisning möjlighet till bad från strand el. brygga stege.
- Naturen känns genuin och tämligen oexploaterad. Mycket vacker natur. En känsla där av frid och frihet. Det är en ren natur. Naturen känns ren och luften uppfriskande. En vistelse på Björnö ger ökad energi. Jag blir pigg och glad av att vara där. Det är avstressande. Tidpunkter med lite folk är bäst. Björnö är mitt paradiset!
- Det rena fina vattnet runt reservatet. Endast ett fåtal bilar.
- Orörd natur kombinerat med fria vattenytor. Dessutom är det bra att man fortfarande kan hitta platser vid havet utan att behöva trängas med andra.
- Med Östergötlands skärgård som bakgrund åter uppleva den vackra och vårdade skärgårdsnaturen. Att de initiala förhoppningarna så väl uppfylls, då så många värnar och vårdar och uppskattar området alla kvalitéer. Att vägbojnen skyddar området bl a från nattliga vandaler som utnyttjar bl a P-platsen som motorbana.
- En bit bevarad skärgård med fina klippbad. Härlig utsikt mot Nämndöfjärden. Rent vatten och vågor som kluckar eller slår hårt mot klipporna. Naturupplevelse!
- De välskötta stigarna i skogen. Trappan vid badklipporna.
- Härlig sandstrand, långgrunt vatten med bra botten. Härlig skogspromenad mellan strand och parkering.
- Fina bad.
- Naturvyerna, gröna ängar med djur (saknade de vilda) fantastiskt blå glittrande havsytor med romantiska öar. Synd att vattnet var för kallt för ett dopp.
- Att det finns områden dit man har tillträde med möjlighet att tälta utan att man är på någons privata mark.
- Att komma nära hav och klippor, fina promenad/skogsstigar.
- Lätt att vandra i terrängen. De vackra skärgårdsvyerna. Jättefint med kartan längs räcket i utsiktstornet – det blev mycket intressantare när man visste vad man tittade på.
- I Björnö bjuds vi på en kombination av skog, berg och hav som ger oss en möjlighet att följa naturens växlingar, skön motion och fina naturupplevelser. Björnö har blivit mitt favoritställe.
- Kombinationen av skog, berg och hav ger med fina badmöjligheter ger mig en god rekreation och avkoppling för kropp och själ, avstressande och benstärkande. Björnö är mitt favoritställe.
- Verkar vara ganska orört. Lite människor. Klippor och hav i kombination med skog, natur, djur och beteslandskap. Fina sommarbad.
- Orördheten. Stillheten.
- Ligger nära. Orört. Att det fungerar som betesmark på ett naturligt sätt.
- Det är både hav och skog. En smula riktig skärgård och vildmark fast nära stan.
- Orört. Inte så mycket folk och tillrättalagt (som t ex vid Hellasgården).
- Lättillgängligt. Bredd på upplevelsen året runt, bada, vandra med mera. Begränsad biltrafik jättebra. Inte så mycket mountainbikes och så – inget träningsområde. Utflykt på lugnare sätt.

- Rymden, storleken - kan promenera i flera timmar utan att behöva gå i samma spår. Naturupplevelsen.
- Lugnet, känslan av att vara mitt i naturen.

Fråga 29 Björnö.

Beskriv med egna ord vad Du saknar mest, eller skulle vilja förbättra mest, i naturreservatet

- Bättre telefonmottagning (mobil) vore önskvärt.
- Mottagningsförhållandena för mobiltelefon är dåliga, ny mast behövs.
- Lite mer öppet landskap (ängar). Ganska mycket skog idag.
- Jag skulle uppskatta bättre kommunikationer Stockholm – Torpesand. Den lokala buss-trafiken räcker inte, bussarna är proppfulla under högsäsong – kanske speciella badbussar ända fram till parkeringen?
- Bättre bussförbindelser, hänt att bussen ej kört ner till hållplatsen närmast reservatsentrén.
- Skulle uppskatta tätare bussförbindelser från Stockholm (speciellt på vintern; på sommaren är bussarna dock överfulla). Ni kanske kan vidarebefordra detta till SL? Mindre folk.
- Båtkommunikation Stockholm-Björkviks brygga.
- Fler parkeringsmöjligheter.
- Bättre parkeringsmöjligheter.
- Parkeringsproblemet måste förbättras. Viktigt att reservatet bibehålls som det är.
- Begränsa biltrafiken inne i reservatet, alltså bilar till Småängsviken.
- Om målet är att bereda fler badgäster till området måste antalet parkeringsplatser öka, alternativt att ta bort de onödiga skyltarna för stoppförbud och parkeringsförbud. Under årets fina sommark dagar har många fått parkeringslappar när parkeringen varit full vid Torpesandsbadet och man parkerat utefter vägen.
- Öka information och synlighet för ökad användning av säckställen – framförallt nattetid! Bevaka och håll tillbaka utbyggnaden av Småängsvikens båthamn! Redigeringsmiss i "Skärgårdsnatur 2002" om Björnö. Betr. Service: knappast restaurang.
- Båtverksamheten skulle jag inte sakna.
- Information om hur folk ska göra så att det inte syns att de varit där. Lägga toapapper under en sten, i håligheter i marken, plocka skräp med sig o s v.
- Vid infoplatserna: lösblad med karta över området – lätt att ta med.
- Tydligare info om vilken mark/tomter som är privata och vad som ingår i stiftelsens område.
- Fler infotavlor inne i reservatet. Mer naturinformation på särskilt intressanta platser.
- Bättre vägvisning av stigar, översikt över hur man kan variera sina vandringar i reservatet.
- Gärna mer tyngdpunkt till alla besökare att värna om naturen, djuren och att inte uppträda störande så att alla andra som är där får lugn och ro, meditation också får njuta. Även att något görs åt parkeringen, ex betala 10 kr/dag
- Mer frekvent tömning av toaletter under högsäsong. Info om hur man ska bemöta boskapen i hagarna för att inte råka illa ut.
- Låt allt vara som det är.
- Bevara området som det är.
- Är helt nöjd med det som det är.
- Det är så bra som det är!
- Bäst med så små ändringar som möjligt.
- Jag hoppas att restaureringsarbetena av vattnen och markerna ska fortsätta och att "industriskogen" inte får breda ut sig.
- Jag saknade inget.
- Flera vandringsleder, vi har gått de gamla flera ggr.
- En skogsstig som går runt hela Björnö så nära stranden som möjligt. Fler badtrappor på lämpliga ställen runt Björnö.
- Kanske fler iordninggjorda eldplatser.
- Dusch vid stranden. Kiosk för att kunna köpa glass, dricka, smörgåsar.

Fråga 30 Björnö.

Om Du har barn med dig till naturreservatet: Vad uppskattar respektive saknar dom mest i reservatet?

Uppskattar

- Dom tycker bäst om att bada. Stranden.
- Bad uppskattas mest.
- Baden. Orörd natur.
- Baden. Klättra på berg. Göra utflykt tillsammans.
- Solen, havet, vackert
- Sandstranden och klipporna.
- Badet
- Naturen räcker till som den är, behövs inga kiosker eller annat.
- Badet.
- Fint område.
- Badstranden vid Torpesand.
- Mitt 12-åriga barnbarn älskar Björnö.
- De (7 och 10 år) tycks inte sakna något utan älskar att fritt få röra sig i skog och i hav.
- Sandstranden, man kan gå i och bada.
- Har inga barn men tycker att det är en fin liten strand.
- De fina baden.
- Den långgrunda stranden.
- Sandstranden var härlig.
- Allt vad naturen delar med sig av, pinnar, stenar, vatten, sand blir slott, borgar, bilbanor, djurskallar. Träd som fallit blir fina ej EU-anpassade klätterträd.
- Uppskattar samma sak som jag. Bad! Plocka svamp och utkikstornet.
- Bad, klättra, uppleva.

Saknar

- Vill ha vattenrutschbana. Gillar inte tång.
- Hoptorn. Badvakter. Aktiviteter.
- Lekplats, gungor.
- Lekplats med gungor och klätterställningar.
- Renare toaletter och "luktfria".
- Mer skyltar med karta om var man är.
- Någon sorts lekpark eller naturstig med figurer att tänka till om skulle nog vara bra (i liten skala). Gärna en liten lekpark med lekställningar som associerar till naturen.
- Kilometerangivelse så att man inte går för långt.
- Inget.

Tullgarns naturreservat

Innehållsförteckning

BAKGRUND.....	96
INTERVJUER.....	96
LÅDOR MED ENKÄTER	96
RESULTAT	97
BAKGRUNDSINFORMATION.....	97
<i>Kön och ålder</i>	97
<i>Hemkommun</i>	98
RESERVATSBESÖK	98
<i>Resavstånd och tid</i>	98
<i>Transportmedel</i>	99
<i>Ensam eller med familjen</i>	100
<i>Besök i andra naturreservat</i>	100
<i>Hur ofta besöks Tullgarn?</i>	100
<i>Information om naturreservatet</i>	101
AKTIVITETER I TULLGARNNS NATURRESERVAT	102
<i>Vad man ägnar sig åt</i>	102
<i>Rörelsemönster</i>	103
SYNPUNKTER PÅ SKÖTSELN AV TULLGARNNS NATURRESERVAT	104
<i>Vägvisning till naturreservatet</i>	104
<i>Parkeringsmöjligheterna</i>	104
<i>Vägvisning i naturreservatet</i>	105
<i>Underhåll av stigar och spänger</i>	105
<i>Skötsel av naturen</i>	106
<i>Renhållning</i>	107
<i>Förslag på åtgärder</i>	107
<i>Störningar</i>	109
UPPLEVELSER OCH ALLMÄNNA SYNPUNKTER.....	109
<i>Upplevelsevärden</i>	109
<i>Vad besökarna uppskattar mest i reservatet</i>	110
<i>Vad besökarna saknar eller skulle vilja förändra</i>	111
<i>Vad uppskattar respektive saknar barnen mest?</i>	111
BILAGA MED KOMMENTARER.....	112

Tullgarns naturreservat

Bakgrund

Tullgarns naturreservat ligger på gränsen mellan Stockholms och Södermanlands län, i Södertälje och Nyköpings kommuner. Det ursprungliga naturreservatet bildades 1984. Dessutom avsattes stora angränsande områden som naturvårdsområde. Efter miljöbalkens införande ska naturvårdsområden betraktas som naturreservat. Därmed utvidgades arealen för Tullgarns naturreservat till att omfatta totalt 3 250 hektar.

Tullgarnsområdet är ett exempel på ett sörmländskt kustnära herrgårdslandskap med odlingslandskap, skogar och vattenområden. Tullgarns slott och slottspark omges av naturreservatet. Tullgarnsnäs utgör en mindre del av Tullgarns naturreservat och sträcker sig ut i Himmerfjärden. Längs näsets stränder utbreder sig vidsträckta betade strandängar. Fågellivet är rikt. På strandängarna finns flera så kallade saltbrännor, där inträngande salt havsvatten genom avdunstning har skapat speciella växtförhållanden. Uddens inre del består av ädellövskog med en stor andel grovstammiga ekar. En förvildad vildsvinsstam som finns i området lämnar spår efter sig när de bökar efter föda i marken.

Ändamålet med den del av Tullgarns naturreservat som Tullgarnsnäs är beläget i är att bevara och vårda de hävdade kulturmarkerna. Häckningsbiotoperna för den värdefulla fågelfaunan ska bevaras och områdets stora betydelse för sträckande fågel ska tillvaratas. De botaniskt värdefulla miljöerna ska bevaras och vårdas och särskild hänsyn ska tas till områdets ädellövskog. Reservatets stora betydelse för forskning och undervisning ska tillvaratas. Några större anläggningar för friluftslivet ska enligt reservatsbeslutet inte iordningställas, utan dessa ska inskränkas till rastplatser, stigar, mindre parkeringsplatser samt sanitära anläggningar.

Intervjuer

Tullgarnsnäs var den del av reservatet där enkätundersökningen genomfördes. Området besöktes den första söndagen i oktober som var en mycket kall och blåsig höstdag. Ett fåtal besökare var på plats. Under en promenad i området på tre timmar såg eller mötte intervjuarna endast cirka tio personer. Samtliga besökare som kontaktades hade redan fyllt i enkäten.

Lådor med enkäter

Lådorna fanns uppsatta på en större träplatta som fästs i ett staket på höger sida av den stig som leder mot Tullgarnsnäs när man lämnat bilen på parkeringen. En informationstavla fanns en bit bort i anslutning till Sörmlandsleden. Tillsynsmannen deltog mycket aktivt, fyllde på och kontrollerade lådorna minst en gång i veckan.

Totalt 83 ifyllda enkäter lämnades in via lådorna.

Resultat

Här följer en genomgång av enkätsvaren från Tullgarn med figurer och sammanfattningar av svaren under följande huvudrubriker:

- Bakgrundsinformation
- Reservatsbesök
- Aktiviteter i Tullgarns naturreservat
- Synpunkter på skötseln av Tullgarns naturreservat
- Upplevelser och allmänna synpunkter

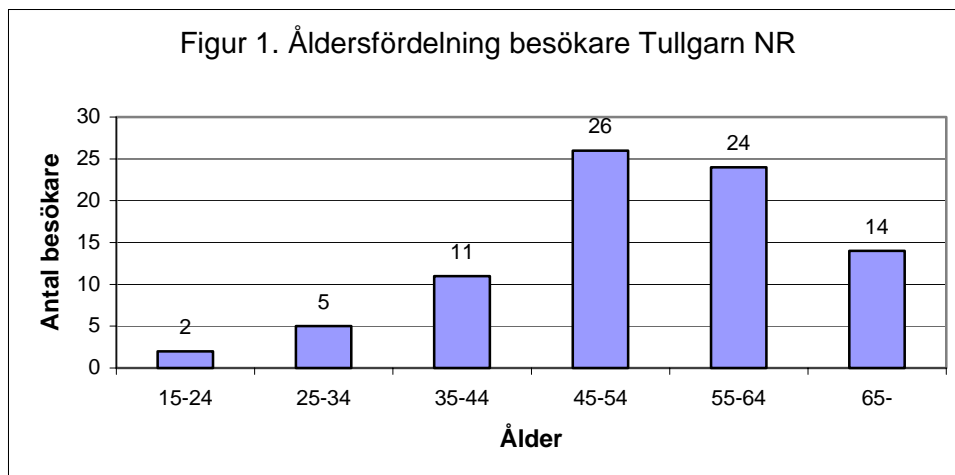
Eftersom enkätundersökningen har karaktären av förstudie får man vara försiktig med slutsatserna när man analyserar materialet. Undersökningen omfattar ett begränsat antal besökare under en del av året. Fortsatta undersökningar som omfattar årets övriga årstider skulle ge fler enkätvar och därmed en bredare bas för analysen. När det gäller lådorna vet vi inte hur stor andel av besökarna som valde att besvara enkäten. Någon bortfallsstudie vad gäller lådorna gjordes inte. Det kan tänkas att vissa kategorier av besökare är underrepresenterade, på grund av att man avstått från att svara. Detta är en tänkbar förklaring till den låga andelen ungdomar bland besökarna.

Det bör också noteras att lådans placering medför att endast en viss besökskategori fångas upp, nämligen de som besöker Tullgarnsnäs. Tullgarn är ett stort naturreservat, med många olika besökskategorier. Om en låda med enkäter hade funnits uppsatt även vid Tullgarns slott hade man sannolikt fått annorlunda svar där jämfört med Tullgarnsnäs.

Bakgrundsinformation

Kön och ålder

Könsfördelningen vid Tullgarnsnäs är jämn med någon liten övervikt för män (52 % av besökarna). Besökande mellan 45 och 54 år utgör den största gruppen, tätt följda av 55- till 64-åringar (figur 1). 78 procent av besökarna är 45 år och äldre, medan bara 22 procent är mellan 15 och 44 år. Besökarna under 45 blir allt färre med sjunkande ålder: 13 procent tillhör ålderskategorin 35- till 44-åringar, sex procent är mellan 25 och 34 år medan bara två procent är mellan 15 och 24 år. Detta skulle kunna förklaras med att yngre är mindre benägna att fylla i enkäter. Tendensen överensstämmer dock med de andra reservaten i denna undersökning, där man vid intervjuerna tillfrågade alla ålderskategorier.

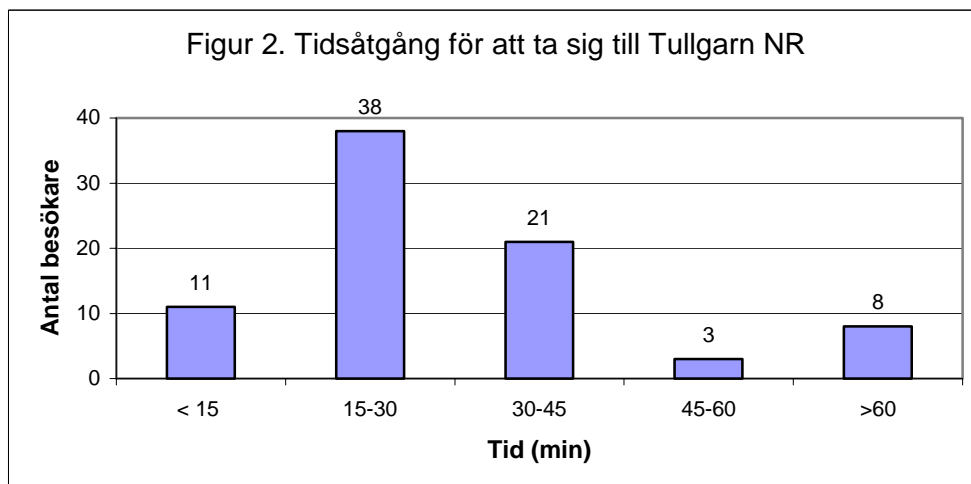
Hemkommun

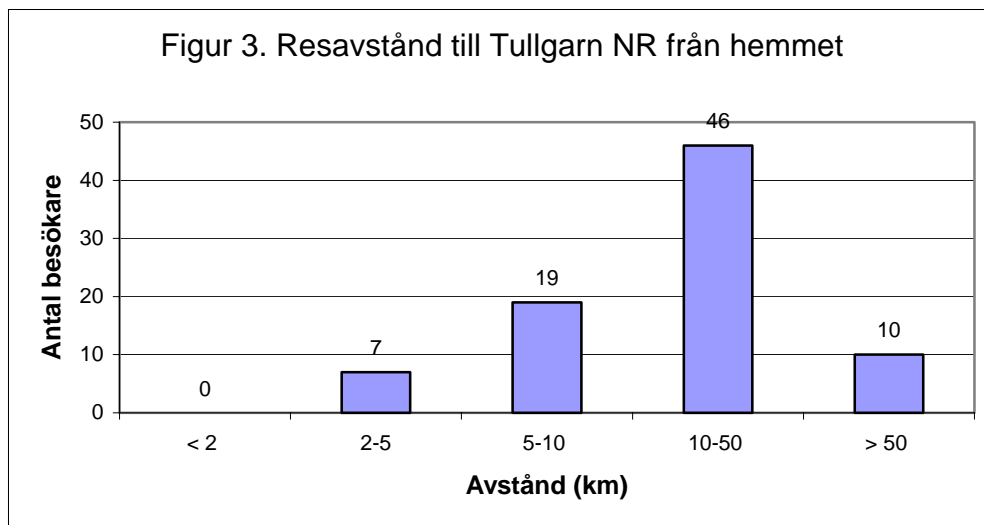
Den kommun som de flesta besökare kommer ifrån är Södertälje, med 46 procent av de 83 besökarna. På andra plats kommer kommuner utanför Stockholms län, med 32 procent av besökarna, följt av Stockholms kommun på tredje plats med 12 procent. Att så många kommer från kommuner utanför Stockholms län är föga förvånande då reservatet gränsar till Södermanlands län. Några enstaka besökare kommer från mer avlägsna kommuner som Ekerö, Huddinge, Lidingö, Nacka, Sundbyberg och Tyresö.

Reservatsbesök

Resavstånd och tid

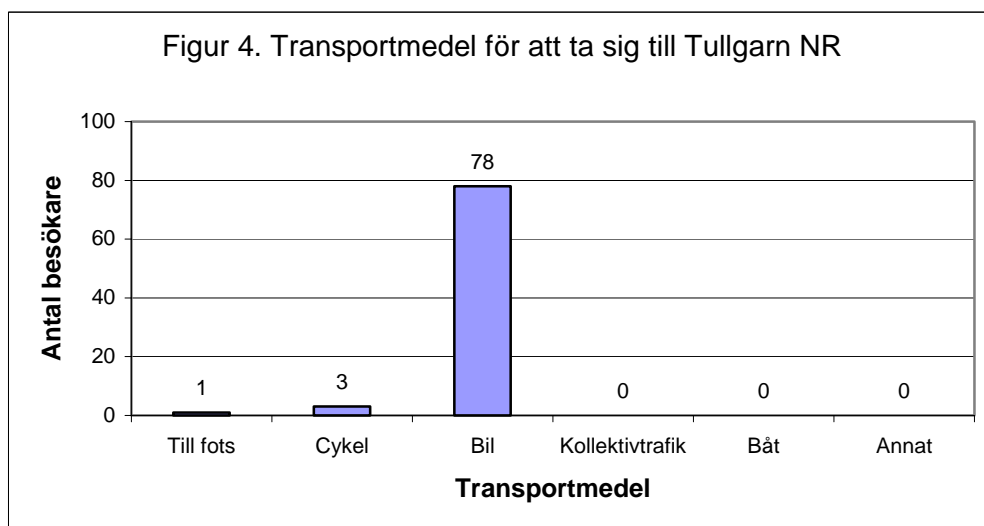
De flesta av de besökande kommer med bil (se nedan) och 46 procent har rest mellan 15 och 30 minuter för att ta sig till Tullgarn. 26 procent har rest mellan 30 och 45 minuter och 13 procent har rest mindre än 15 minuter (figur 2). 56 procent av besökarna har haft en resväg mellan 10 och 50 km till Tullgarn (figur 3).

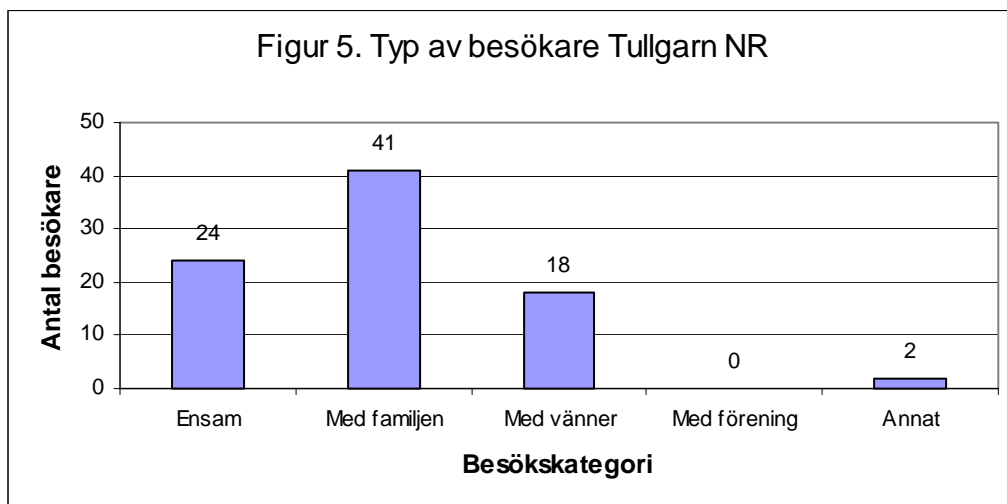
Transportmedel

Bara ett fåtal av dem som svarat har cyklat eller gått för att ta sig till reservatet (figur 4). Övriga, 95 procent, har åkt bil. Andelen som besöker reservatet per båt är troligen fler än vad som framgår av enkäten (0 %), men båtbesökare har inte fångats upp då de inte passerar den entrépunkt där enkäterna fanns. Att ingen åkt kollektivt till Tullgarnsnäs är dock inte så förvånande. Det finns visserligen bussförbindelse både från Stockholms central och från Södertälje till Tullgarns slott. Men ska man ta sig till Tullgarnsnäs innebär det en promenad om cirka fem kilometer i varje riktning utöver själva besöket i reservatet, vilket kan vara svårt att kombinera med möjligheter att passa busstider.

Ensam eller med familjen

De flesta, 50 procent, besöker reservatet tillsammans med familjen. 22 procent kommer dit med vänner och nära 30 procent är ensamma under besöket (figur 5). Ingen uppgav att man besökte reservatet tillsammans med en förening, vilket var lite oväntat med tanke på att Tullgarnsnäs är en välfrekventerad exkursionslokal.

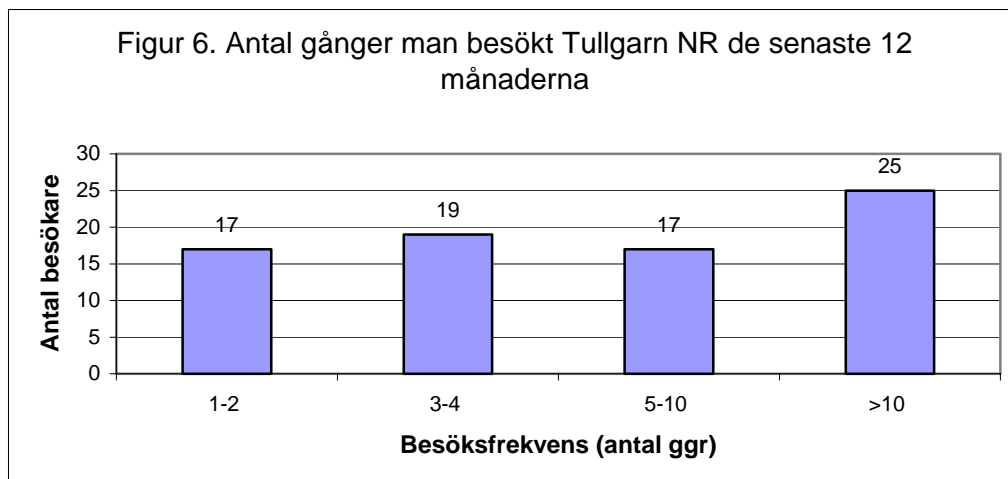

Besök i andra naturreservat

63 procent av dem som svarat anger att de besökt andra naturreservat i Stockholms län under de senaste tolv månaderna. På frågan om vilka reservat man besökt nämns 47 olika reservat – varav ganska många utanför länet. De som nämns oftast är: Tyresta (7), Stendörren i Södermanlands län (6), Sandemar (5) och Stora Envättern (4). Spridningen är stor och många reservat nämns två eller tre gånger: Utö, Ormlången (med Ågestasjön), Mörkö (med naturreservaten Eriksö, Kålsö, Slessberget), Björnö, Angarnssjöängen, Pilskogen, Furholmen och Bornsjön hör till dem. Några nämnde också Nationalstadsparken (Ekoparken), trots att denna inte är naturreservat.

Hur ofta besöks Tullgarn?

92 procent av de tillfrågade besökarna har varit i reservatet tidigare. 30 procent har besökt området mer än tio gånger den senaste 12-månadersperioden. Cirka 20 procent vardera av besökarna kommer en till två gånger, tre till fyra gånger eller mellan fem och tio gånger per år (figur 6). Tullgarnsnäs besöks året om. De besökare som endast besökt reservatet 1-2 gånger under det senaste året verkar fördela sig jämnt över alla fyra årstiderna. De som kommer oftare förlägger sina besök i området främst under vår, sommar och höst.

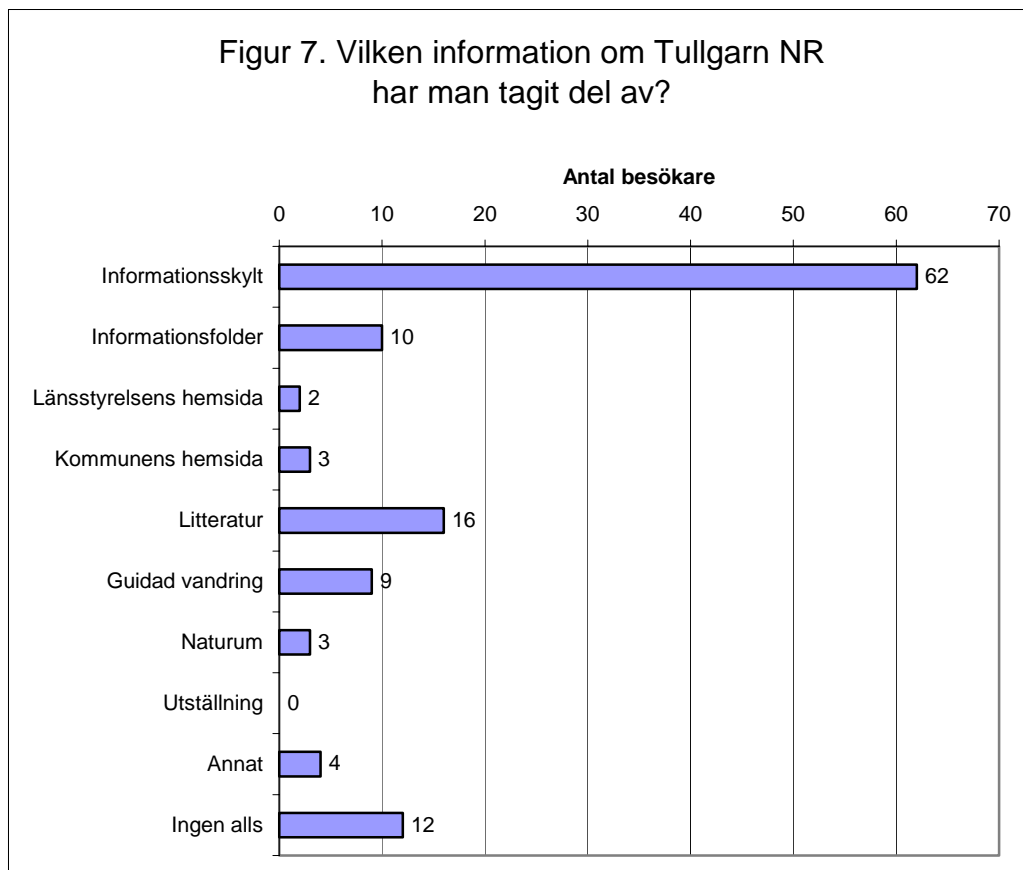

Information om naturreservatet

Att Tullgarn är ett naturreservat har 96 procent uppfattat, och 91 procent känner också delvis eller i stort sett till vad reservatsbestämmelserna innebär. Hälften av de besökande har fått kännedom om reservatet genom tips från släkt och vänner eller genom besök tillsammans med andra. Flera nämner exkursioner med Fältbiologerna, Naturskyddsföreningen (SNF) och kurser på Tullgarn som Stockholms universitet (SU) ordnar, som anledning till den första kontakten med området.

75 procent av de svarande har tittat på informationsskylten, 20 procent har fått information om området genom att söka i litteratur och 12 procent har läst om reservatet i en informationsfolder (figur 7). Några har sökt på kommunens och Länsstyrelsens hemsidor och några anger att de fått information genom SNF, Friluftsrämjandet, studier (SU) och genom personalen på Tullgarns slott.

72 procent tycker att den information man fått är bra eller mycket bra och 21 procent att den är varken bra eller dålig. Svaren är på grund av frågans vida syftning svåra att tolka helt klart – den information man refererar till kan vara alltifrån en guidning till en tidningsartikel eller informationsskylten vid reservatet eller alltihop på en gång. De flesta avser dock just informationen på skylten när man svarar på frågan.

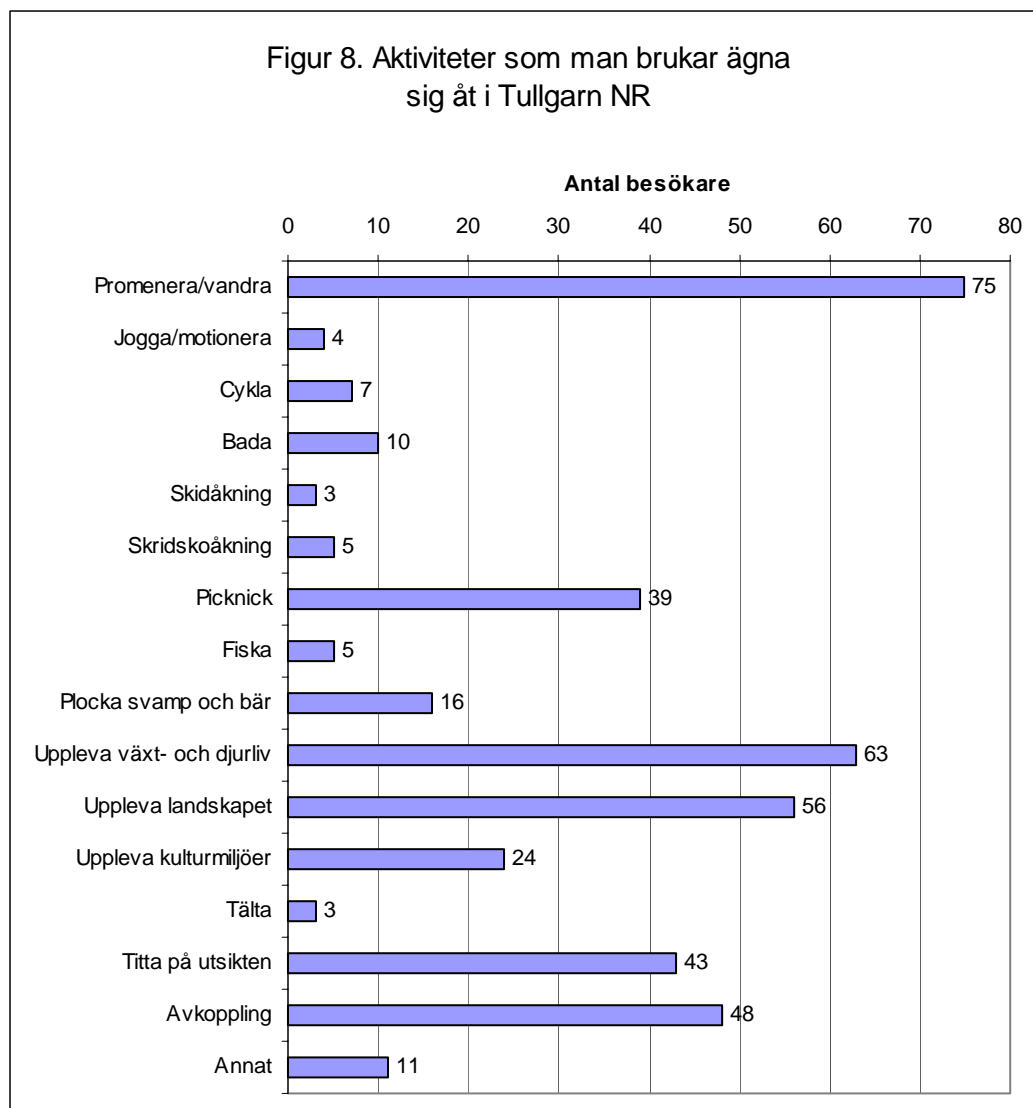
Aktiviteter i Tullgarns naturreservat

Vad man ägnar sig åt

De vanligaste aktiviteterna i reservatet, enligt figur 8, är att promenera och vandra (90 %) tätt följt av att uppleva växt- och djurliv (77 %) och att uppleva landskapet (68 %). Att koppla av, äta picknick och titta på utsikten är också vanliga aktiviteter (vardera kring 50 % av besökarna) följt av att uppleva kulturmiljöer (30 %) och att plocka svamp och bär (19 %). Tolv procent badar och några cyklar, motionerar, åker skridskor, skidor och tältar.

Vid alternativet ”Annat” har åtta för säkerhets skull angett fågelskådning (även om det sannolikt också är vad många avser under alternativet ”Uppleva växt- och djurliv”). Hundträning, forskning och grillning har också angetts under ”Annat”.

Figur 8. Aktiviteter som man brukar ägna sig åt i Tullgarn NR

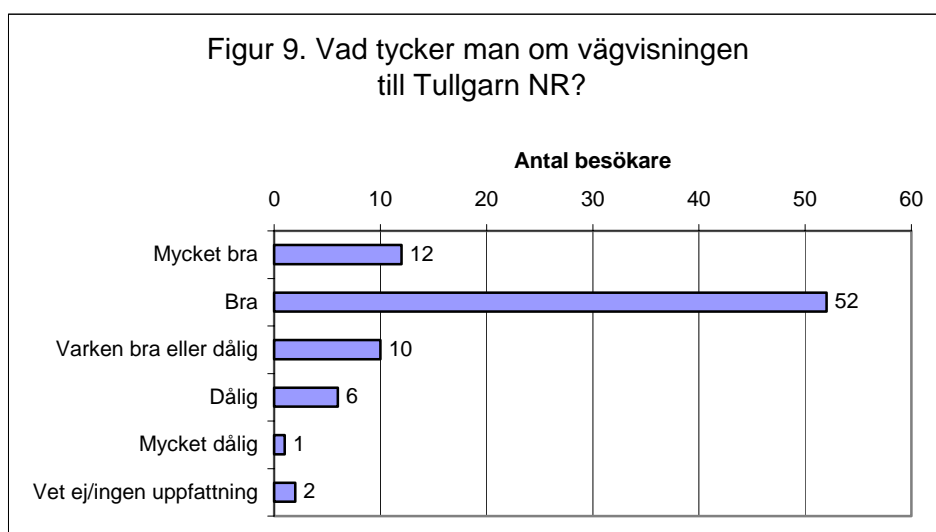
Rörelsemönster

På frågan om hur man oftast rör sig i reservatet svarar 94 procent av de 54 personer som svarat på frågan att de går runt eller ut på östra sidan av Tullgarnsnäs. 22 procent passar också på att besöka Tullgarns slottspark, 26 procent går utöver besöket på Tullgarnsnäs till Kasberget och 17 procent besöker Hägnäsviken. Elva procent kombinerar besöket med att vandra på Sörmlandsleden (eller kombinerar kanske vandring på leden med ett besök på Tullgarnsnäs).

Synpunkter på skötseln av Tullgarns naturreservat

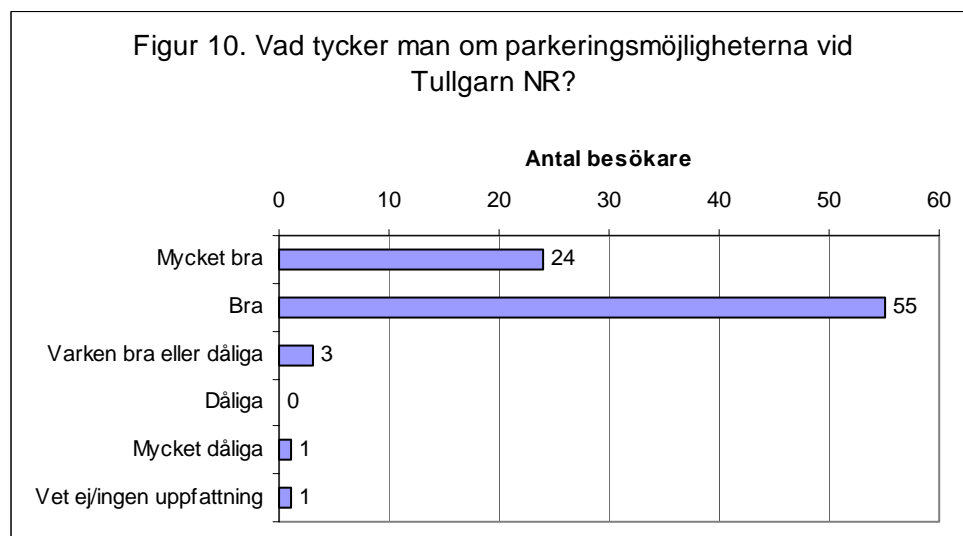
Vägvisning till naturreservatet

Den första frågan avser vägvisningen till reservatet, 78 procent av besökarna tycker att skyltningen är bra eller mycket bra (figur 9). Tolv procent tycker att skyltningen varken är bra eller dålig. Sju procent tycker att skyltningen är dålig: "En vän visade oss vägen". Även om vissa tycker att skyltningen är dålig finns det de som tar det med jämnmod: "Har man intresse av naturen så hittar man till olika ställen". Det kan konstateras att det idag faktiskt inte finns någon vägvisning till reservatet, utan endast en skylt som anger "Näset".

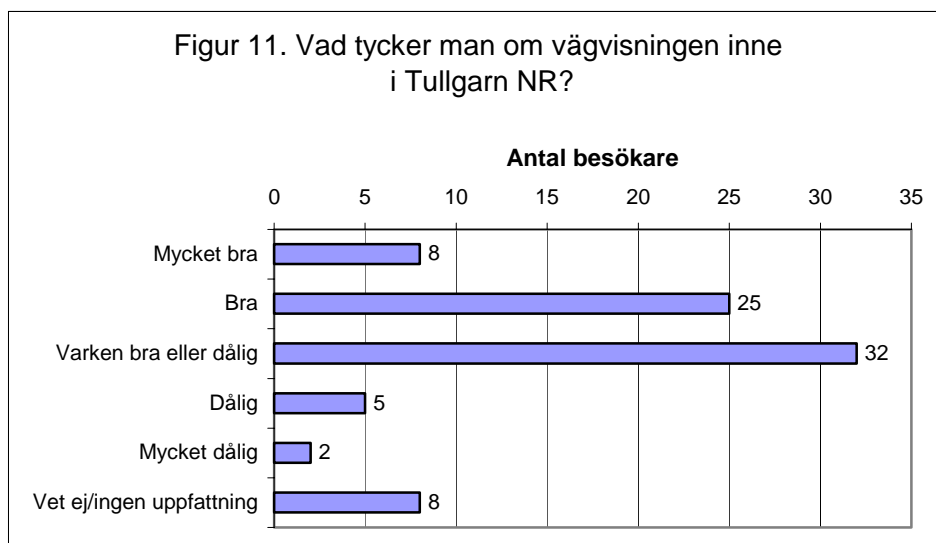
Parkeringsmöjligheterna

96 procent tycker att parkeringsmöjligheterna är bra eller mycket bra (figur 10). Några kommenterar att det förekommer att det blir trångt under våren och någon har råkat ut för inbrott i bilen: "Tyvärr upplevt stölder och förstörelse av bil".

Vägvisning i naturreservatet

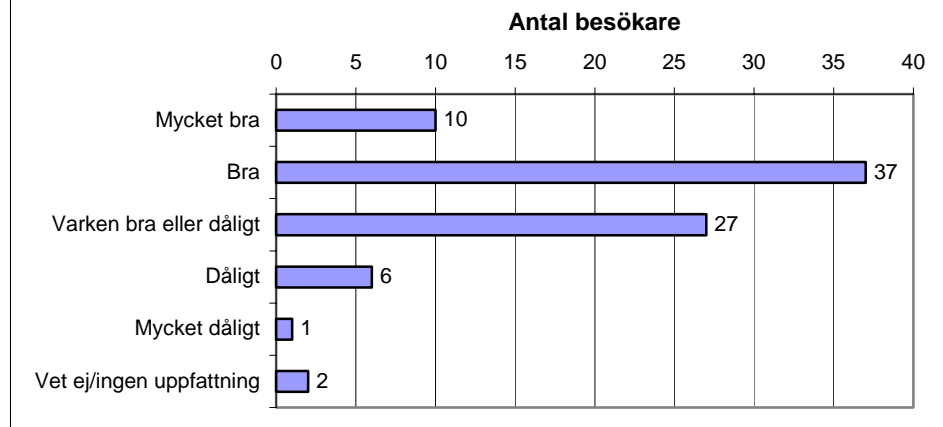
40 procent tycker att vägvisningen inne i reservatet är bra eller mycket bra (figur 11). Lika många tycker att vägvisningen varken är bra eller dålig. Många av dessa tycks att döma av kommentarerna mena att vägvisningen visserligen inte är så bra, men att de är nöjda ändå. ”Dåligt men behöver ingen vägvisning”, ”Finns det någon?” och ”Tillräckligt för mig” är några illustrativa svar. Nio procent tycker att vägvisningen är dålig eller mycket dålig.

Underhåll av stigar och spänger

57 procent tycker att underhåll och markering av stigar och spänger fungerar bra eller mycket bra (figur 12). 33 procent svarar ”varken bra eller dåligt” på frågan och elva procent tycker att underhåll och markering av stigar sköts dåligt. I kommentarerna förekommer ord som ”förödelse” och ”bedrövligt”. Ofta tycks dock dessa kommentarer avse en period när betesdjurens slitage på marken av någon anledning ledde till att stigar blev ovanligt leriga och svårframkomliga. Någon säger att ”det är bra nu sedan det återställts efter kor och traktorförödelsen för några år sedan”.

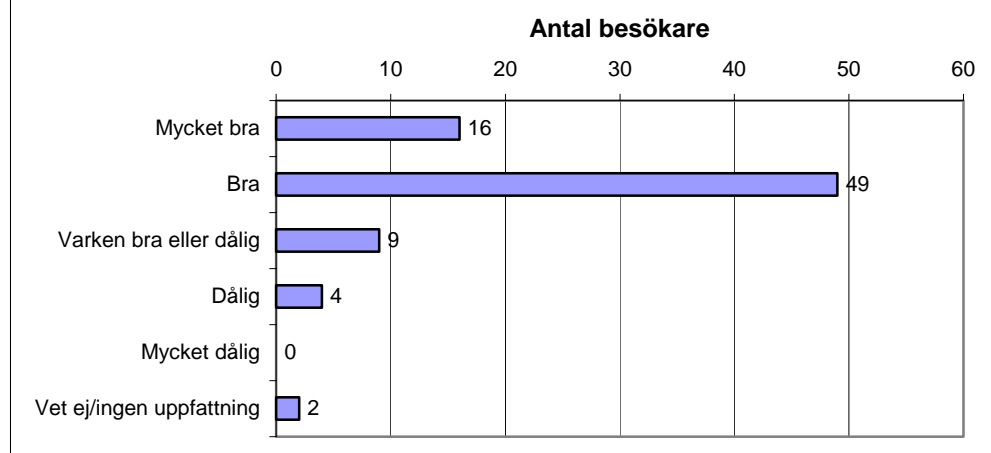
Figur 12. Vad tycker man om underhåll och markering av stigar och spänger i Tullgarn NR?

Skötsel av naturen

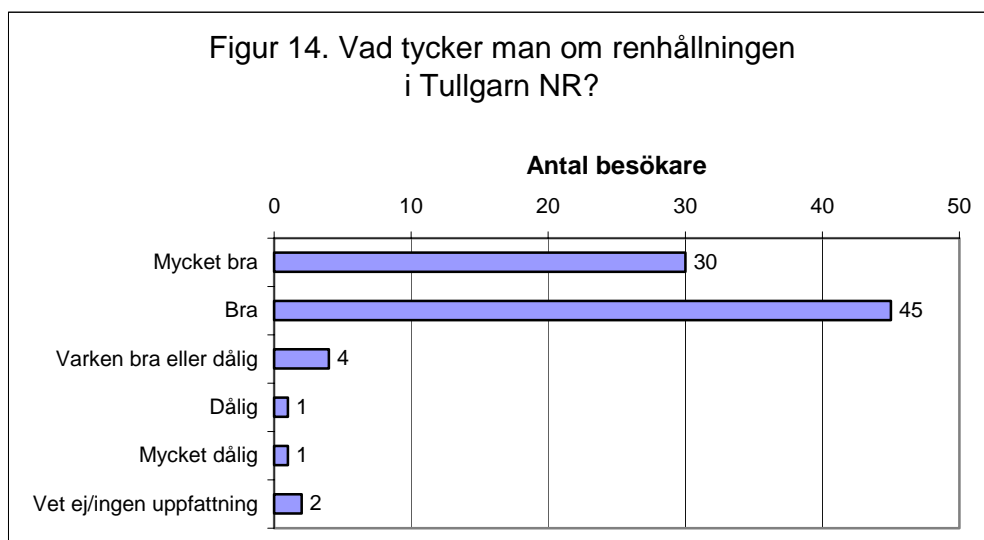
Skötseln av naturen bedöms som bra eller mycket bra av 79 % (figur 13). Kommentarna är ibland motsägelsefulla; någon tycker att det är ”för mycket ris och nedfallna träd”, någon annan tycker att det förekommit för ”kraftig städning/röjning på senare år, det ska väl inte vara en park?”. Tre tycker att korna inte ska få vara där människorna vandrar: ”inga kor i skogen tycker jag”. Vilket kan tänkas hänga samman med de problem som nämnts tidigare med söndertrampade stigar.

Figur 13. Vad tycker man om skötseln av naturen i Tullgarn NR?

Renhållning

Renhållningen får mycket bra betyg: 91 procent anser att renhållningen är bra eller mycket bra (figur 14). Någon enstaka kommentar om att man saknar soptunnor förekommer. ”Har aldrig upplevt någon nedskräpning” svarar någon.

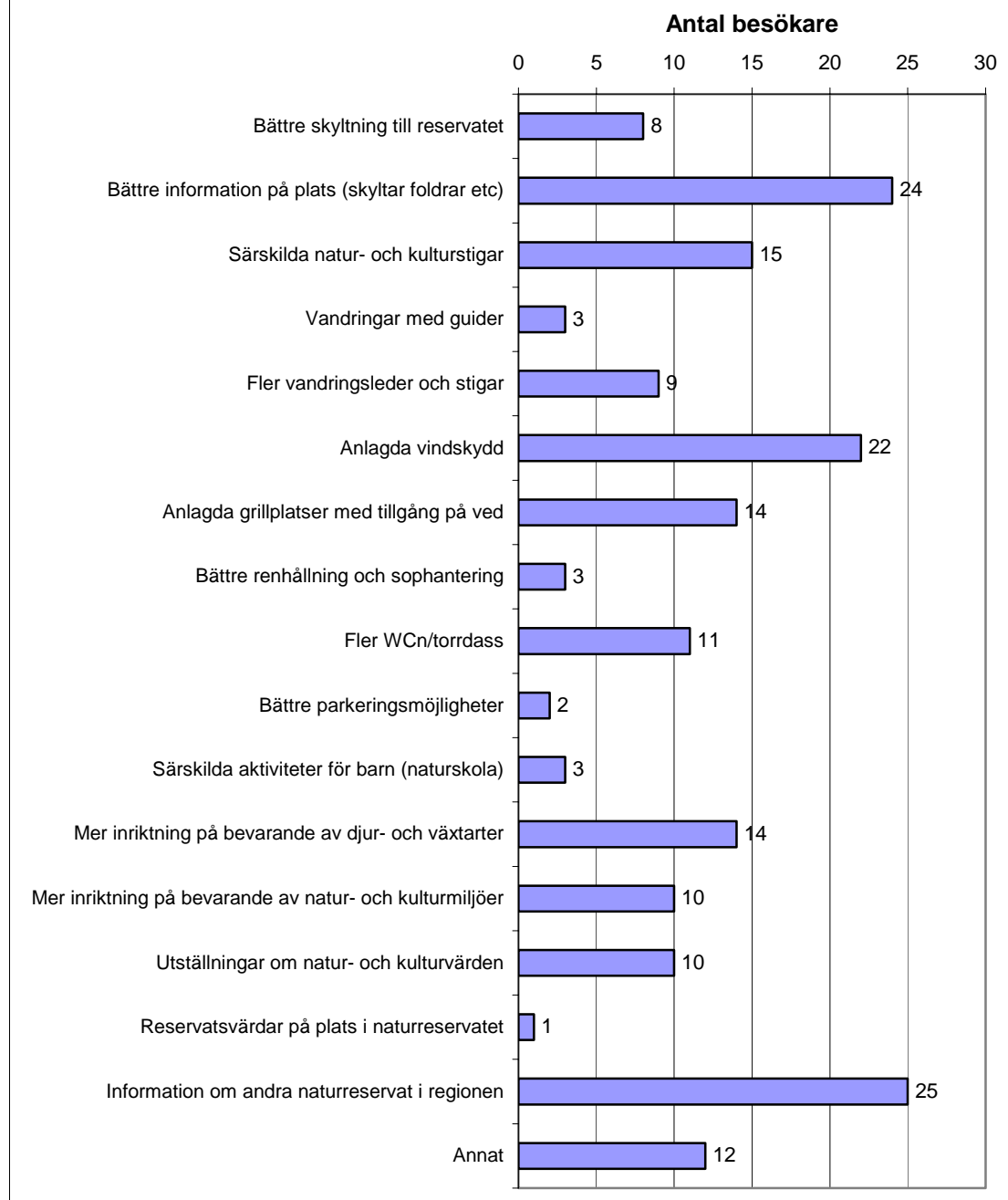

Förslag på åtgärder

På frågan om vilka åtgärder man särskilt skulle uppskatta i reservatet är information om andra naturreservat i regionen det som de flesta markerat, bättre allmän information i reservatet och anlagda vindskydd är andra åtgärder som många efterfrågar (figur 15). Dessutom finns ett intresse för särskilda natur- och kulturstigar, mer inriktning på bevarande av växt- och djurarter samt anlagda grillplatser med ved. Även fler torrdass samt utställningar om kultur- och naturvärden efterfrågas.

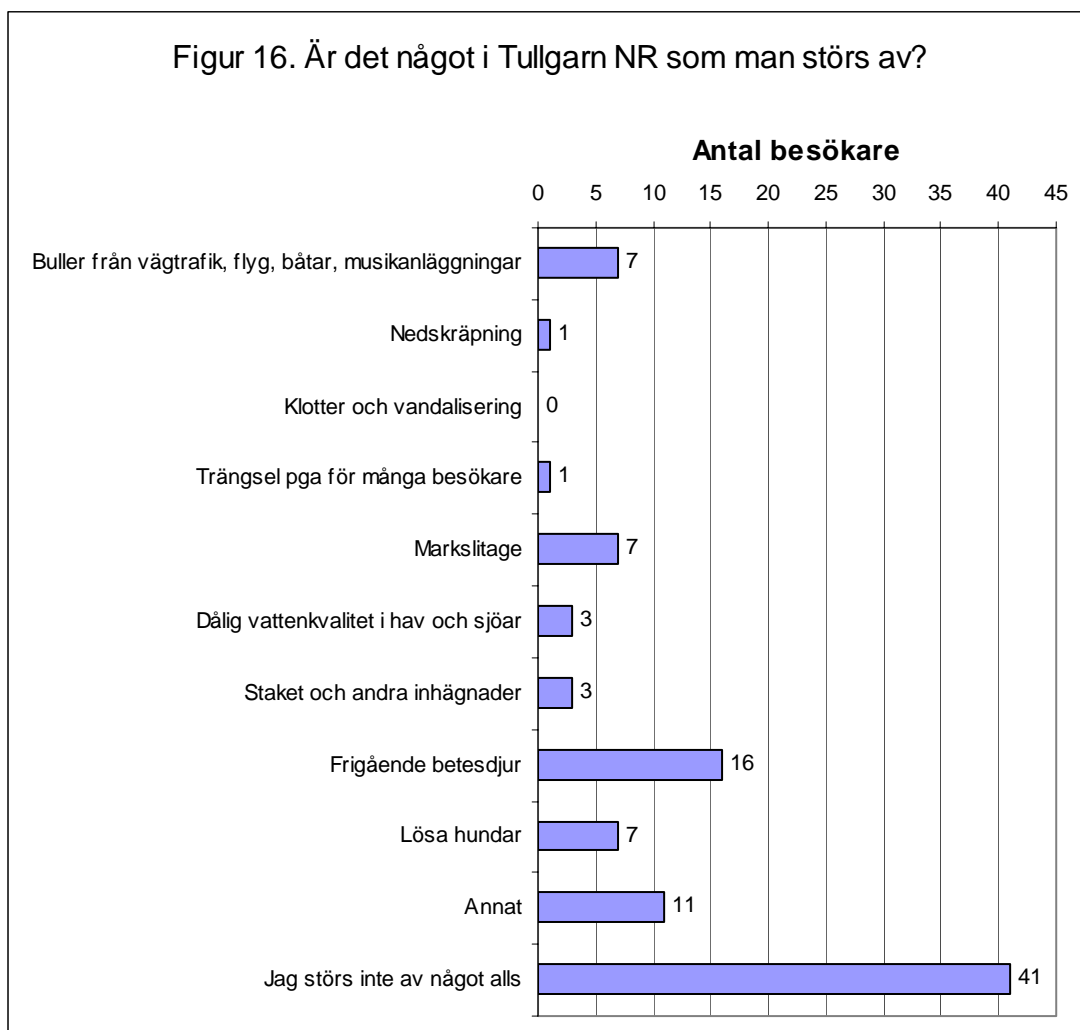
Av dem som svarat ”Annat” är det flera (åtta) som önskar ett fågeltorn i området och informationsskyltar om fågellivet. Någon föreslår att man ska rensa bort en del vass för att förbättra möjligheten för vadare att rasta. ”Jag vill inte ha för mycket tillrättalagt” säger någon.

Figur 15. Vilka av följande åtgärder skulle man särskilt uppskatta i Tullgarn NR?

Störningar

Hälften av besökarna störs inte av något alls vid sitt besök. Av dem som känner sig störda anges frigående betesdjur (20 %), markslitage, lösa hundar och buller som skäl (figur 16). Kommentarer till denna fråga handlar ofta om just betesdjuren eller frågor som hör samman med dem: ”Ibland är marken för upptrampad av kor och det blir svårt att gå”, ”För mycket koskit på Näsudden” eller ”Taggtråd hör inte hemma på en sån här plats”. Det buller man störs av eller som man uppfattar att sjöfåglarna störs av kommer nästan uteslutande från båtar (någon har också markerat flyg). Vildsvinens ”destruktiva” framfart kommenteras, så också avverkning i skogen.

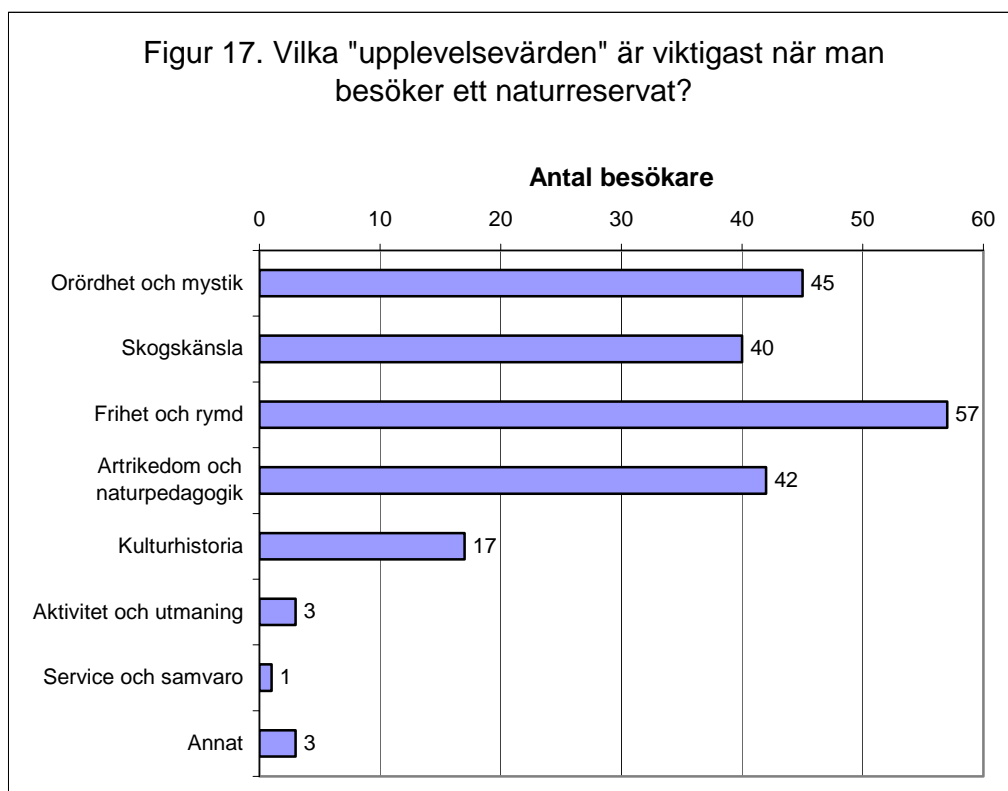
Upplevelser och allmänna synpunkter

Upplevelsevärden

Regionplane- och trafikkontoret vid Stockholms läns landsting har genom intervjuer med naturbesökare i Stockholmsområdet ringat in sju så kallade ”upplevelsevärden” som människor söker när de besöker natur (figur 17). Flera svar kunde anges enligt ned-

an – totalt 208 svar fördelades på de sju värdena. De viktigaste upplevelsevärdena är ”Frihet och rymd” (69 %) följt av ”Orördhet och mystik” (54 %), ”Artrikedom och naturpedagogik” (51 %) och ”Skogskänsla” (49 %). Under rubriken ”Annat” tas bland annat följande upp; ”Fridsamhet”, ”Tystnad” och ”att röra mig på ett trevligt ställe”.

Av svar som: ”Definitivt INTE mystik” och ”Puh – värdeklassificering för disponering av pengar för yrkesmän och forskare” kan man uppfatta en viss skepsis mot frågan i sig. En viss osäkerhet om hur de som svarat förstått denna fråga råder (vilket framkom vid intervjuerna i de andra reservaten). Vissa besökare uppfattade frågan som generell för besök i naturreservat vilket var avsikten, men många utgick troligen istället från vilka upplevelsevärden som uppfattades som specifika för Tullgarnsnäs.

Vad besökarna uppskattar mest i reservatet

Besökarna ombads i slutet av enkäten att beskriva med egna ord vad man uppskattade mest med Tullgarns naturreservat. Vyerna mot havet, strandängarna och det rika fågelliv man kan uppleva återkommer många av besökarna till. Vårens blomsterprakt, hassel-lundar, ekdungar och mångfalden i växtlighet uppskattas också. Många beskriver reservatet som en stilla och rogivande plats där man kan koppla av, ”hämta kraft” och njuta av årstidernas växlingar. ”Den perfekta avkopplingen för en naturälskare” skriver någon. Avsaknad av buller och trafik bidrar till detta. ”Här finns en samverkan mellan hav, sjöängar, lövskog, litet berg. En unik miljö. Södermanland som bäst. Stillhet och tillgänglighet” kan få sammanfatta mycket av det som besökarna skriver.

Som kommentar till att betesdjuren uppfattas som störande - ”Utan de friga korna skulle det vara ett paradiset” - kan nämnas att någon besökare som enda kommentar om

vad man uppskattar svarat just "Korna". Uppenbarligen finns ett informationsbehov omkring betydelsen av betesdjur för landskapets hävd. Av övriga synpunkter kan konstateras att några tycker att det just är avsaknaden av alltför mycket grillplatser, skyltar och dylikt som gör att "naturkänslan" är så stark. De fullständiga svaren på denna fråga finns i bilagan som ligger sist i denna redovisning.

Vad besökarna saknar eller skulle vilja förändra

På liknande sätt som i föregående fråga ombads man att med egna ord beskriva vad man saknar mest eller skulle vilja förbättra mest i reservatet. Många kommenterar att "det är bra som det är". Men minst lika många vill till exempel ha ett fågeltorn i området, mer information om fågelliv och bättre vadarstränder. En större grupp vill också ha spänger eller andra åtgärder där marken blir blöt och lerig under vissa perioder. Enstaka besökare nämner en stor mängd olika saker man skulle uppskatta: sitt- och grillplatser, tältmöjligheter, bättre slyröjning, avskjutning av vildsvin samt fler soptunnor och torrdass. Någon vill att man ska förbättra badmöjligheterna i området. De fullständiga svaren på denna fråga finns i bilagan, se nedan.

Vad uppskattar respektive saknar barnen mest?

Den sista frågan i enkäten vände sig till eventuella medföljande barn. De eller deras föräldrar ombads att med egna ord beskriva vad de uppskattar respektive saknar mest i reservatet. Att klättra i träd samt att titta på djur och blommor tycks vara uppskattat. Några saknar en grillplats. De fullständiga svaren på denna fråga finns i bilagan, se nedan.

Bilaga med kommentarer

Kommentarer

Fråga 28 Tullgarn

Beskriv med egna ord vad Du uppskattar mest med Tullgarns naturreservat.

- Strandängarna fåglarna och vårblommorna och även kossorna som vårdar området.
- Avskildhet, att få vandra ostört och lyssna till naturens ljud.
- Mycket stor variation på miljöer. Bra miljö för fältforskning.
- Korna.
- Orörd, fågelvärlden, fina viltplatser (?) mångfald.
- Naturreservatet är ett smultronställe för naturupplevelser året om, fast mest vår och höst. Bör inte exploateras mer med en massa skyltar, grillplatser o dyl. Då försvinner naturkänslan.
- En skön plats att ta med elever ut på. Rogivande.
- Kulturhistoria på Tullgarn generellt. Fågelliv och havskänsla och välskötta betesmarker.
- Det pastorala kulturlandskapet som utgör övergången mellan skog och hav. Stillheten och möjligheten att studera flora och fauna. Den perfekta avkopplingen för en naturälskare.
- Lugn naturskönhet, avkoppling, krafthämtning.
- Det finns inget att uppskatta.
- Växtligheten, hasselsnår, ekdungar m m. Fantastisk blomsterrikedom speciellt på våren. Strandängarna med fågellivet och närheten till havet.
- Blomsterprakt på våren. Fågellivet. Strandängarna. Lövskog med gamla ekar.
- Fågellivet.
- Hög biodiversitet både växter och djur. Vacker miljö.
- Naturens storslagenhet. På våren alla arter av växter. Alla fåglar stora som små.
- Fågelskådare. Bästa platsen Näset, Hägnäsviken.
- Att det saknas vindskydd grillplatser med mera som bara drar till sig nedskräpning, slitage och människor som ej är där för naturupplevelser. Bra att det bara finns vid p-platsen.
- Det egna, det särskilda, det karakteristiska för just den platsen det gäller.
- Rastlokal för fåglar, ädellövskogen och betade strandängar. Botaniska värden.
- Som fågellokal.
- Lugnet.
- Möjlighet till avkoppling samtidigt som plötsliga naturupplevelser kanske ger sig till känna, örn, vildsvin t ex. Att sen kunna sitta ner och fika vid en härlig havsvik.
- Utblickar, välvårdat kulturlandskap, solglitter, sittplatser.
- Rogivande, upplivande naturupplevelse.
- Lugn och ro, gamla träd, fina stigar, fin utsikt, fåglar
- Mångfalden i växtligheten, betande djur, fjärdens vatten och stillheten.
- Naturen, landskapet, växter och djur/fåglar. Lugn och ro, "Tystnad" naturljuden, Närhet till staden.
- Vandra i fridfull miljö. Fri från bilar och buller. Lyssna på tystnaden ibland samt naturens ljud.
- Undras om jag såg en havsörn.
- Lugnet, fågellivet, växterna, ja hela naturen. Aktiviteterna som ordnas i Tullgarns slottspark.
- Det jag uppskattar mest är landskapet och fågellivet.
- Orördheten, naturskogen.
- Skönheten, fridfullheten.

- Hassellundarna med all växtlighet. Fågellivet. Varierande områden med avbetade och igenväxta områden. Bra att det avverkas!
- Fåglar, artrik flora.
- Friheten avsaknaden av buller och trafik.
- Havet, vyer (Tullgarns slott etc) fågelliv. Helheten. Närheten till slottsparken Tullgarn där vi ofta vandrar.
- Avkoppling, fågelintresserad.
- Vackra naturen, rikt fågelliv, tystnaden, rent och städat.
- Tystnaden, lugnet.
- Här finns en samverkan mellan hav, sjöängar, lövskog, litet berg, en unik miljö. Södermanland som bäst. Stillhet och tillgänglighet.
- Blommor, fåglar och öppna vida ängar mot havet.
- Strandängarna – de öppna partierna. Fågellivet vid stränderna.
- Utseendet på kultur och natur i samklang. Närheten till vattnet.
- Artrikedom i flora och fauna på ett och samma ställe. Fin kombination av natur- och kulturlandskapet. Ett bra exempel på Sörmländsk innerskärgård med historiska anor.
- Jag uppskattar öppenheten och vidden. Fågel- och blomsterrikedomen.
- Fauna och flora.
- Själva naturen, inget annat.
- Här kan jag ensam med min hund eller med vänner vandra i lugn och ro. Alla årstider här är lika härliga på sitt sätt. Att följa naturens alla växlingar och se denna artrikedom här är ojämförbar. Alla dessa arter av vilda djur vi har sett här har vi inte sett någonstans inom ett så begränsat område. Underbart helt enkelt.
- Stilla ro i orörd natur. Växtliv och fågelliv.
- Lugnet.
- Det är vår plats i det stressade samhället.
- Moraviken? De rara växterna, vild skog och fåglarnas ljudkuliss.
- På våren med all artrikedom (förstörs mycket av alla kor som åxå ska vara där man måste ta sig fram). Utan de frigående korna skulle det vara ett paradiset. Annars får man åka ner till stendörren.
- Att det oftast är så tyst. Att man på våren kan se de första blåsipporna här. Att det är en lagom tur för en mindre söndagspromenad/picknick att gå runt Näset. Att det är relativt få personer här.
- Naturskydd.
- Fågelliv
- Orördheten, friden – ro.
- Lugnt och rogivande.
- Orördhet, mystik, artrikedom, jordnära känsla.
- Närhet till boende, lagom stort, närhet till vatten.
- Naturen.

Fråga 29 Tullgarn

Beskriv med egna ord vad Du saknar mest, eller skulle vilja förbättra mest i naturreservatet

- Jag saknar ingenting utan uppskattar varje besök sedan många år.
- Bra som det är.
- Fågeltorn vid Hägnäsviken där mycket flyttfåglar rastar. Vi har sett ovanliga arter som skedstork där.
- Bättre sly och buskborttagning. Borttagning av vindfällan i beteshage (se karta).
- Grillplatser. Kanske en toa. Soptunnor.
- Mer info om områdets jordbruks- och kulturhistoria.
- En brygga vid bänkarna ute vid Näset eftersom botten är lerig och vass, detta försvårar bad för både barn och vuxna.

- Det är väldigt bra som det är på Näset. Vid Hägnäsviken skulle en bättre obsplats (torn?) vid avloppsanläggningen vara bra. Ta åtminstone bort det Salixbuskage som skymmer sikten från den lilla kullen.
- Jag är i stort sett nöjd.
- Det finns inget som går att förbättra det är för sent. Vi kan gå tillbaka 50 år i tiden – då var det ett fint reservat. Då menar jag Näset. Flera andra reservat är för skogsrika. Många växter får ej den sol som behövs.
- Möjligheten att vandra på strandängarna runt Hägnäsviken.
- Fågeltorn vid Hägnäsviken.
- Fågeltorn. Viktigt att anpassa besöksstrycket till säsong och väder för att undvika markskador.
- På våren vore det bra om det var spångat längst ut på Näset.
- Fågeltorn x 3
- Det är just bra som det är.
- Vid de platser man oftast står och tittar på fåglar skulle det kunna stå tavlor med fågelbilder och beskrivningar. Gärna med siluett och "flygsätt".
- Tältmöjlighet.
- Naturvård arbetande människor.
- Behöver ej vara så välordnat. Ev sittplatser. Rödja stigar. Ev skyltar, vägvisare.
- Det räcker med denna grad av "iordningsställande"
- Spångar över de värst våta partierna ex nere vid Näset där man får gå över sjöbotten. Den är lite si och så för tillfället. Varför ska det avverkas överhuvudtaget?
- Fågeltorn och gömslen.
- Bättre skyltar (röda markeringar) efter leden.
- Fler soptunnor för att folk orkar inte ta med "skräpet" hem! Gallra ännu mer på vissa ställen och avverka på andra områden.
- Spångar vid lerigaste sträckorna.
- Inget f n.
- OK som det är.
- Det är bra.
- Jag kan inte komma på just någonting.
- Ta bort vildsvinen som utrotat t ex orkidéer.
- Mer fåglar, bättre vadarstränder.
- En brygga för angöring från sjön.
- Lite bättre rensning av stigarna i "skogen".
- Toaletter och papperskorgar.
- Det jag saknar mest är iordningställda eldningsplatser. Många gånger under våra besök har vi velat grilla någonting men ej velat förstöra naturen. Det skulle jag uppskatta väldigt mycket. Jag saknar också någon bra plats att bada på, det skulle vara trevligt.
- Markytan på sina ställen där det är upp trampat och gyttjigt.
- Det kunde vara trevligt med info om t ex vilka träd- och fågelarter och fauna man kan tänkas hitta längs leden.
- Mer viltvård.
- Riset efter avverkning/gallring gör det svårt att nå kärnområdet då det ligger kvar.
- Bort med de lösa korna (bör få egna hagar). Det är bra om man inte alltid måste ha stövlar på sig. Stigarna nere vid udden är alltför leriga och söndertrampade av korna (och alltför mycket koskit).
- Stigar märkas ut och skötas om så att det ej är lera att gå in.
- Bort med det fria fisket åtminstone enbit utanför Janshällarna och in till stranden samt Hägnäsviken (förslag ligger redan hos länsstyrelsen i Stockholm)
- Ett fågeltorn på lämplig plats.
- Fågeltorn samt rensa bort all vass på ostsidan av Ängsnäset.
- Lite mer naturpedagogik.

Fråga 30 Tullgarn

Om Du har barn med dig till naturreservatet: Vad uppskattar respektive saknar dom mest i reservatet?

Uppskattar

- Den björkens gren. *Ritad bild på sittvänlig böjd björkgren.*
- De uppskattar att se alla växter, småkryp – fåglar med mera. Barn, de minsta lever i efterhärming och ser upp till de vuxna och vill vad de vill. Såsom barn blir uppfostrade och medtagna att de kan följa med de vuxna, där ligger grunden till hur de upplever visstelsen i naturreservat, senare när de blir skolbarn o s v.
- 1. Att det går djur är bra. 2. Att det är natur som är orörd utan anläggningar. Vatten, att se och bada och fiska i. 3. Parkeringen stör inte djuren. 4. Tack för att vi får ha vår hund med (i koppel).
- Allt bra.
- Vad skall dom sakna? Gungor o dyl har dom hemma. Uppskattar väl naturen!
- Uppskattar växtlivet
- Uppskattar mest alla blommor, alla de stora ytorna, fågellivet och havet.
- De uppskattar träden som de kan gunga i och de stora ytorna.
- Dom tycker allt är spännande. Men dom vuxna måste föregå med gott exempel att vara rädd och aktsam om naturen. Visa på och väcka intresse och mystik. Allt är inte så självklart för alla. Kanske en skylt här vad dom vuxna kan delge och visa barnen. Allt för fortsatt aktsamhet och intresse för vidare vandring i livet. Det skall börjas i tid.
- Barnen bör lära sig uppskatta naturen som den är om inte nu så sen.
- Klätterträd, hemliga stigar, närhet till havet, fikaplatser.

Saknar

- Informationstavlor med bilder på växter, fåglar, träd och djur i området.
- Mulleaktiviteter.
- Saknar att vi inte kan grilla korv.
- Gärna att det finns någon grillplats lite pinnar de kan tälja.
- Saknar grillplats
- Papperskorgar att lägga hundpåsar i. Bättre skyltning på lederna.
- Spännande lekmöjligheter, men inte lekredskap.

Västra Järvafältets naturreservat

Innehållsförteckning

BAKGRUND.....	118
INTERVJUER.....	118
LÅDOR MED ENKÄTER	118
RESULTAT	119
BAKGRUNDSINFORMATION.....	119
<i>Kön och ålder</i>	119
<i>Hemkommun</i>	120
RESERVATSBESÖK	120
<i>Resavstånd och tid</i>	120
<i>Transportmedel</i>	121
<i>Ensam eller med familjen</i>	121
<i>Besök i andra naturreservat</i>	122
<i>Hur ofta besöks Västra Järvafältet?</i>	122
<i>Information om naturreservatet</i>	123
AKTIVITETER I VÄSTRA JÄRVAFÄLTETS NATURRESERVAT	124
<i>Vad man ägnar sig åt</i>	124
<i>Rörelsemönster</i>	125
SYNPUNKTER PÅ SKÖTSELN AV VÄSTRA JÄRVAFÄLTETS NATURRESERVAT.....	126
<i>Vägvisning till naturreservatet</i>	126
<i>Parkeringsmöjligheterna</i>	126
<i>Vägvisning inom reservatet och underhåll</i>	127
<i>Skötsel av naturen</i>	127
<i>Renhållning</i>	128
<i>Förslag på åtgärder</i>	128
<i>Störningar</i>	130
UPPLEVELSER OCH ALLMÄNNA SYNPUNKTER.....	131
<i>Upplevelsevärden</i>	131
<i>Vad besökarna uppskattar mest i reservatet</i>	131
<i>Vad besökarna saknar eller skulle vilja förändra</i>	132
<i>Vad uppskattar respektive saknar barnen mest?</i>	132
BILAGA MED KOMMENTARER.....	133

Västra Järvafältets naturreservat

Bakgrund

Järvafältet är ett naturområde där fyra olika naturreservat gränsar till varandra och bildar ett stort sammanhängande reservatsområde. De fyra reservaten är: Östra Järvafältets naturreservat i Sollentuna kommun, Hansta naturreservat i Stockholms kommun, Västra Järvafältets naturreservat i Järfälla kommun och Molnsättra naturreservat som också ligger i Järfälla. Västra Järvafältets naturreservat omfattar 704 hektar (varav 97 hektar vatten). Naturvårdsförvaltare för Västra Järvafältets naturreservat är Järfälla kommun.

Västra Järvafältet är liksom reservatsområdet som helhet mycket varierande med olika naturtyper: ädellövskog, ängs- hagmarker, åkermark samt stora områden med barrskog. Både växt- och djurliv är rikt. I området finns också flera sjöar, både av karaktären slätt-sjö med omgivande strandängar och våtmarker samt skogssjöar med badmöjligheter. I reservatet bedrivs ett aktivt jordbruk i syfte att bevara de kulturskapade naturvärdena. Reservatet är också rikt på kulturhistoriska lämningar. Vid Säbysjön finns två fågeltorn och flera utsiktsplatser, 170 fågelarter har observerats här.

Målet för skötseln i Västra Järvafältets naturreservat är att vidmakthålla områdets mångfald och variation. Vissa skogsområden är helt undantagna från skogsbruk och flera våtmarksområden har restaurerats eller återskapats. Jordbruket sätter sin prägel på stora delar av området. Bete sker med framförallt nötkreatur men också med hästar och får. Några mindre ängar slås varje sommar med lie. Området är rikt på bär och svamp under sommar och höst. Många boende i Järfälla har gångavstånd till reservatet. Vid Säby gård finns en ridanläggning och kaffeservering.

Ändamålet med reservatet, som avsattes 1987, är att bevara ett stort tätortsnära naturområde och kulturlandskap av mycket stort värde för allmänhetens friluftsliv samt att skydda och vårda områdets vetenskapliga och kulturella värden. De naturgivna förutsättningarna för friluftslivet ska vara styrande för områdets utnyttjande, inga större anläggningar för friluftslivet ska iordningställas.

Intervjuer

Västra Järvafältet besöktes den andra lördagen i september – en av de första dagarna med lite höstkyla i luften efter en lång och varm sensommar. Intervjuerna rörde sig i området väster om Säbysjön. Fågelskådare vid Säbysjön, vandrande och cyklande besökare på stigarna väster om Säbysjön samt ett antal personer som passerade anslagstavlan vid Säby gård intervjuades (nära café och stall). Vid ett vägskäl inne i reservatet där många passerade utfördes flera av intervjuerna.

Totalt genomfördes 20 intervjuer i reservatet.

Lådor med enkäter

Enkätlådorna sattes upp vid reservatsinformationstavlan vid Säby gård, en av flera naturliga entrépunkter som många passerar på väg från bebyggelsen i Järfälla in i reservatet. Lådorna tömdes och fylldes på kontinuerligt av kommunekologen i Järfälla kom-

mun. Farhågan att lådorna skulle utsättas för vandalisering kom på skam, en av informationstexterna föll bort i ett tidigt skede, vilket dock inte tycks ha påverkat benägenheten att fylla i enkäter.

Totalt 52 enkäter samlades in genom lådorna.

Resultat

Intervjuer och enkäter i Västra Järvafältets naturreservat gav sammanlagt 72 svar. Här följer en genomgång av svaren med figurer och sammanfattningar under följande huvudrubriker:

- Bakgrundsinformation
- Reservatsbesök
- Aktiviteter i Västra Järvafältets naturreservat
- Synpunkter på skötseln av Västra Järvafältets naturreservat
- Upplevelser och allmänna synpunkter

Eftersom enkätundersökningen har karaktären av förstudie får man vara försiktig med slutsatserna när man analyserar materialet. Undersökningen omfattar ett begränsat antal besökare under en del av året. Fortsatta undersökningar som omfattar årets övriga årstider skulle ge fler enkätsvar och därmed en bredare bas för analysen. Svarsviljan bland de tillfrågade var god, uppskattningsvis tackade nio av tio besökare ja till en intervju. När det gäller lådorna vet vi inte hur stor andel av besökarna som valde att besvara enkäten. Någon bortfallsstudie vad gäller lådorna gjordes inte. Det kan tänkas att vissa kategorier av besökare är underrepresenterade, på grund av att man avstått från att svara. Detta är en tänkbar förklaring till den låga andelen ungdomar bland besökarna.

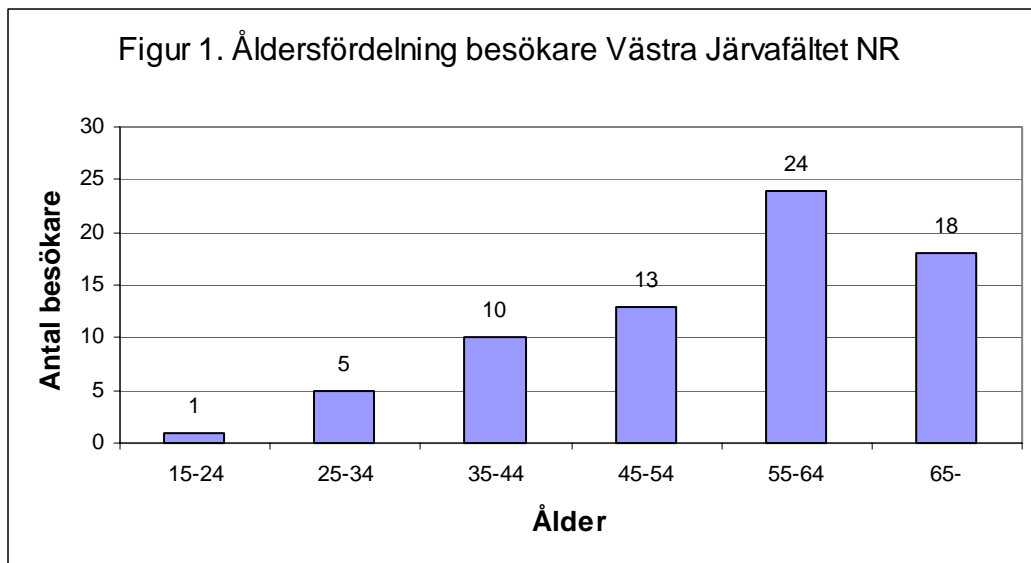
Vid intervjutillfället kunde en god spridning i besökskategorier ändå konstateras – fågelskådare, vandrare och personer med anknytning till stallet intervjuades. De som motionerade eller passerade snabbt på cykel hejdades inte. Familjer och andra som satt och åt lunch tillfrågades inte heller.

Bakgrundsinformation

Kön och ålder

Andelen män som besvarat enkäten är högre än andelen kvinnor, 62 procent är män. Det kan antingen tyda på att Västra Järvafältet besöks av en högre andel män eller på att män här skulle vara mer benägna att fylla i enkäter - generellt sett brukar det motsatta förhållandet gälla. Vid en större undersökning skulle kanske skillnaden utjämnas.

Den åldersgrupp som främst är representerad bland de besökande är den mellan 55 och 64 år (33 %) följd av gruppen ålderspensionärer (25 %) (figur 1). Mindre än hälften av besökarna (40 %) är mellan 15 och 54 år. Endast 22 procent är mellan 15 och 44 år. Det kan inte uteslutas att äldre är mer benägna att fylla i enkäter än yngre, vilket därmed skulle påverka resultatet.

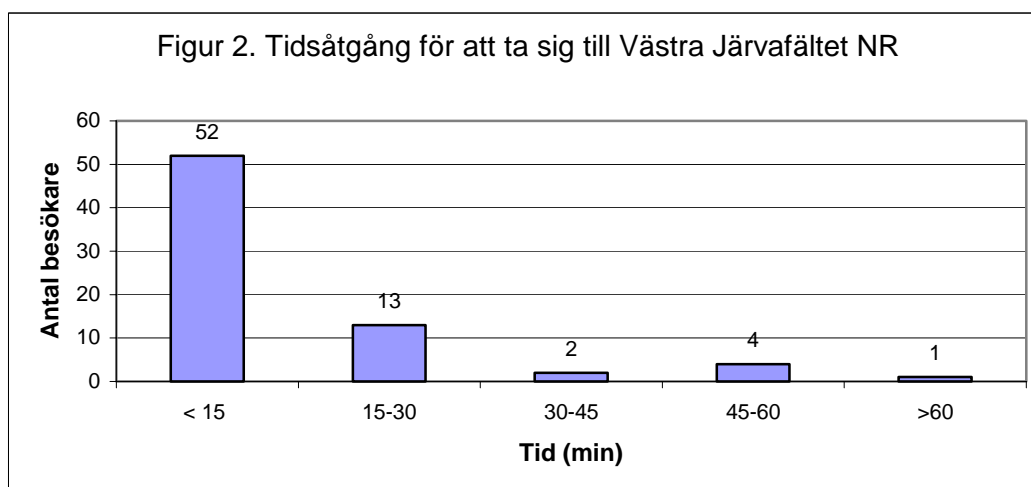
Hemkommun

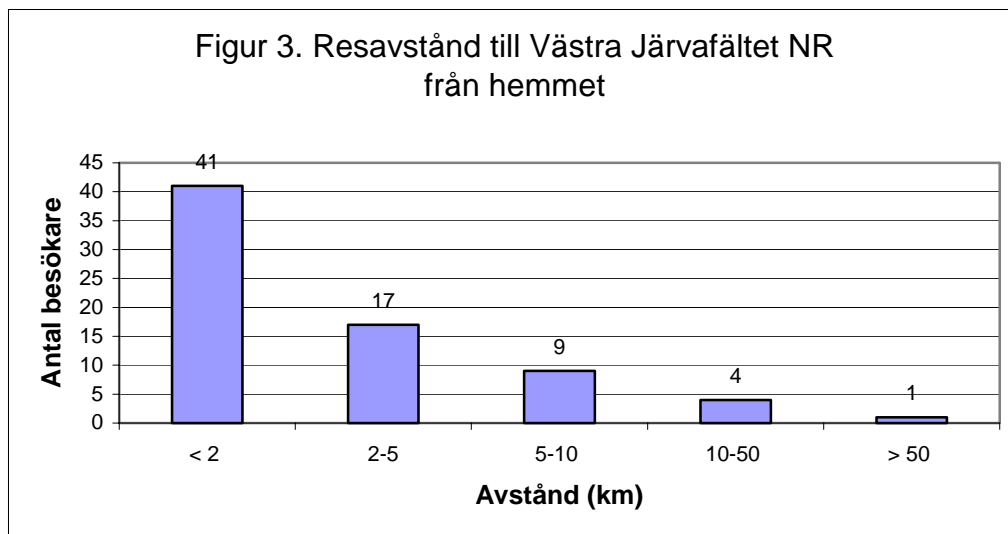
Den kommun som de flesta besökare kommer ifrån är Järfälla med 70 procent av besökarna. 20 procent kommer från Stockholm. Några enstaka besökare kommer också från Upplands Väsby, Sollentuna, Solna och Haninge (den enda kommunen söder om Stockholm, som representeras av två besökare).

Reservatsbesök

Resavstånd och tid

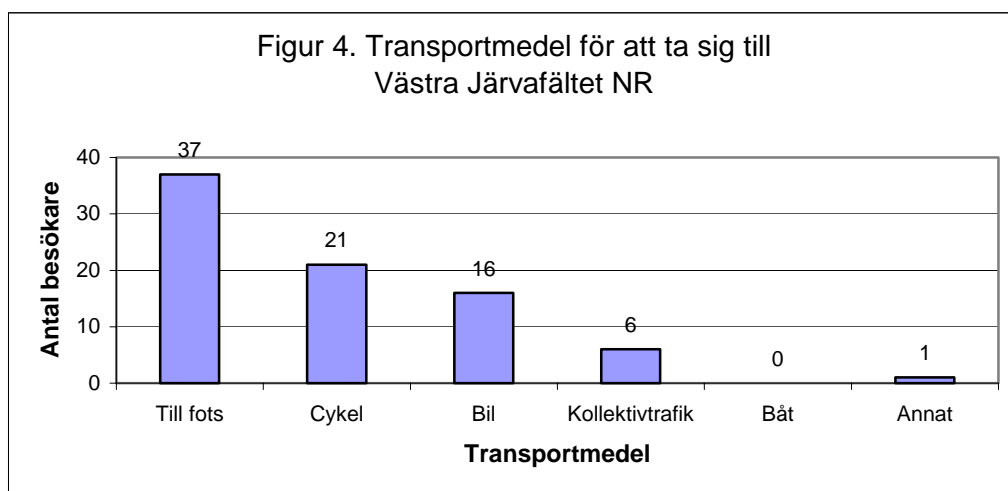
Västra Järvafältet ligger nära bebyggelsen i Järfälla. De flesta av de besökande kommer dit till fots eller per cykel (se nedan) och 72 procent har "rest" i mindre än 15 minuter för att ta sig till reservatet. 18 procent har haft en restid mellan 15 och 30 minuter (figur 2). 57 procent har färdats mindre än två kilometer för att ta sig till Västra Järvafältet och 24 procent har en färdväg mellan två och fem kilometer (figur 3).

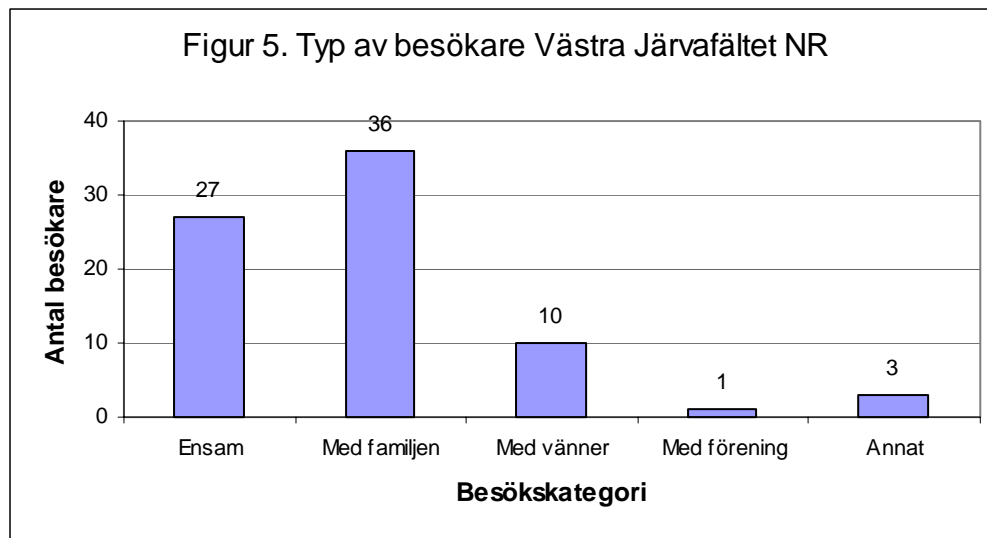
Transportmedel

46 procent har gått till reservatet och 26 procent har cyklat (figur 4). 20 procent åker bil och åtta procent buss eller pendeltåg. Vissa har använt en kombination av olika transportmedel. Eftersom samma enkät användes i fyra olika reservat fanns alternativet ”båt” med, trots att det inte är tillämpligt för Västra Järvafältet.

Ensam eller med familjen

47 procent besöker reservatet tillsammans med familjen, 35 procent vistas ensamma i reservatet och 13 procent kommer dit tillsammans med vänner (figur 5).

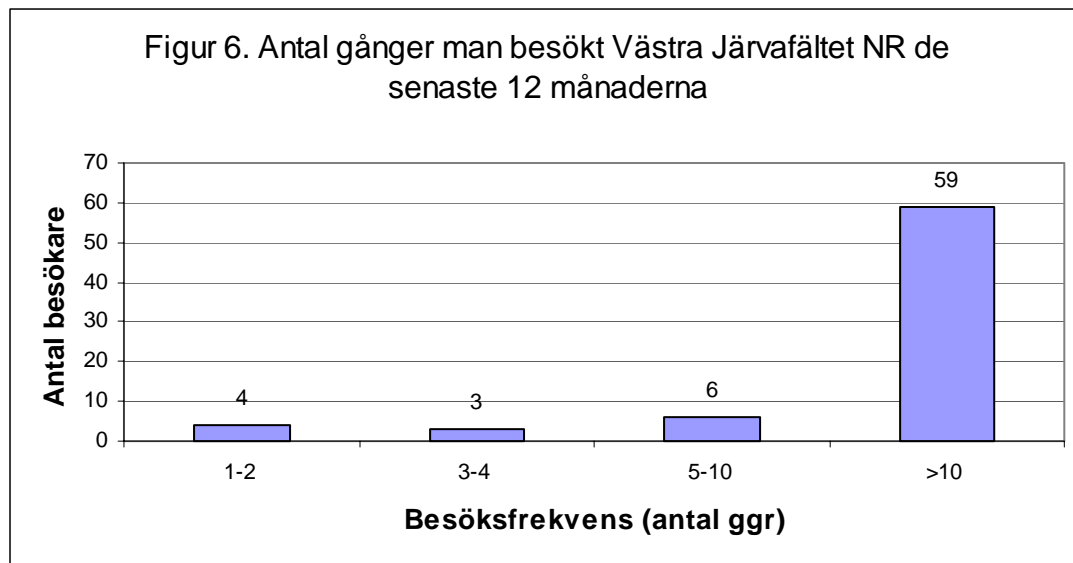

Besök i andra naturreservat

Drygt hälften av dem som svarat, 54 procent av de 72 som fyllt i enkäten, har besökt andra naturreservat i Stockholms län under de senaste tolv månaderna. På frågan om vilka man besökt nämns 17 olika reservat samt dessutom några områden som Årsta och Vitbergsparken som inte är reservat. Det svar som är mest frekvent är att man besökt Görvälns naturreservat (9 personer), som också ligger i Järfälla, och Nationalstadsparken (4) som ju egentligen inte är ett reservat men där folk uppfattar Nationalstadsparkens statusen som liktydigt med reservat. Tyresta (3), Angarnssjöängen (3) och Ågesta (Orlängen) (2) är de reservat som flera nämner. I övrigt nämns några närbelägna reservat såsom Östra Järvafältet, Judarnskogen och Råstasjön. Någon nämner Härke-Hammersta, Utö och Ängsö nationalpark.

Hur ofta besöks Västra Järvafältet?

Samtliga tillfrågade besökare har varit i reservatet tidigare och 82 procent har besökt området mer än tio gånger den senaste 12-månadersperioden (figur 6). Undersökningen visar också att Västra Järvafältet besöks året om, men att besöken på vintern är något färre än vid övriga årstider. Mer än hälften av dem som besöker området vår, sommar och höst är där mer än tio gånger per säsong. Flera av dem som intervjuades besöker området i stort sett dagligen.

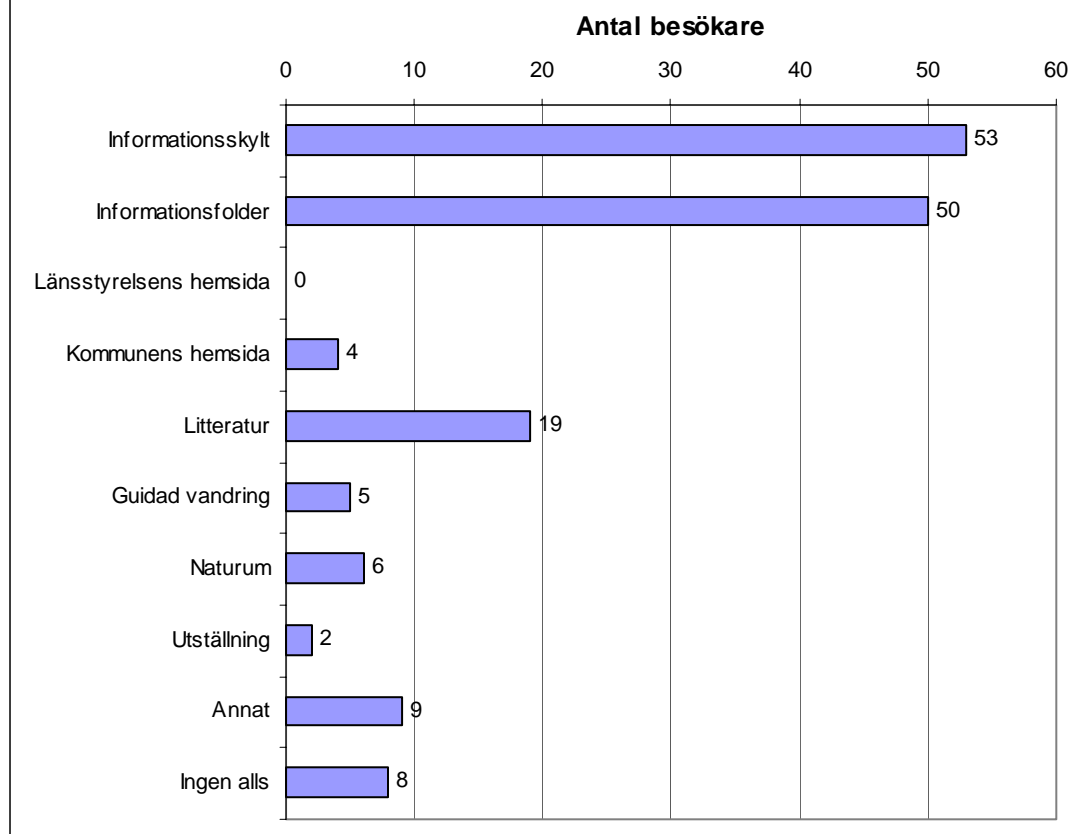
Information om naturreservatet

Att Västra Järvafältet är ett naturreservat har 99 procent uppfattat, och 95 procent säger sig delvis eller i stort sett känna till vad reservatsbestämmelserna innebär. 25 procent känner till området sedan "länge" eller sedan barndomen, 20 procent av de besökande har fått kännedom om reservatet genom besök tillsammans med andra, 16 procent har upptäckt reservatet själva, 14 procent har blivit tipsade av släkt och vänner, och tio procent har hittat till området med hjälp av kartor.

På frågan om informationskällor kunde man ange flera svarsalternativ. 74 procent av de svarande har tittat på informationsskyltarna och 70 procent har läst om reservatet i informationsfoldern (som funnits i en låda vid tavlan) (figur 7). 26 procent har använt litteratur som informationskälla.

Några av dem som svarat "Annat" anger Pensionärernas riksorganisation (PRO) som informationskälla, eller olika ornitologiska föreningar som ordnar aktiviteter i området. Några hänvisar också till olika hemsidor. 91 procent tycker att den information man fått är bra eller mycket bra. Svaren är på grund av frågans vida syftning svåra att tolka helt klart – den information man refererar till kan vara alltifrån en guidning till en tidningsartikel eller informationsskylten vid reservatet eller alltihop på en gång.

Figur 7. Vilken information om Västra Järvafältet NR har man tagit del av?

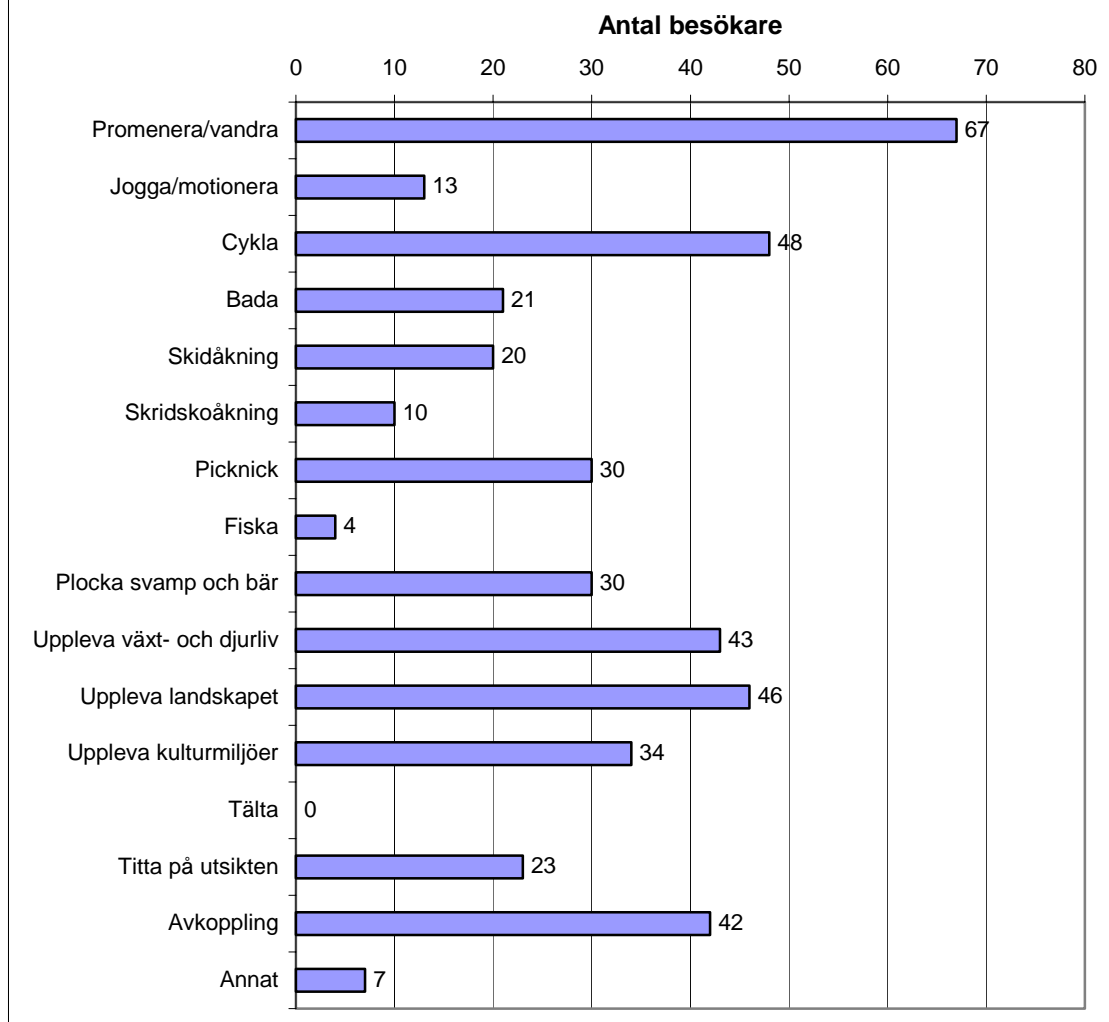

Aktiviteter i Västra Järvafältets naturreservat

Vad man ägnar sig åt

På frågan om aktiviteter i reservatet kunde man svara med flera alternativ. Den vanligaste aktiviteten i reservatet är att promenera och vandra (93 %) (figur 8). Många kommer också för att cykla, uppleva växt- och djurliv, uppleva landskapet och koppla av. Cirka 60 procent av de tillfrågade angav samtliga dessa alternativ. Bad som aktivitet tar nära 30 procent upp, något som är föga förvånande då undersökningsperioden sammanföll med en långvarig värmebölja. Samtliga alternativ nedan, utom att tälta, tas upp. Under kommentarer till ”Annat” anges också aktiviteter som slätter, rehabilitering och meditation, några anger också fågelskådning särskilt.

Figur 8. Aktiviteter som man brukar ägna sig åt i Västra Järvafältet NR

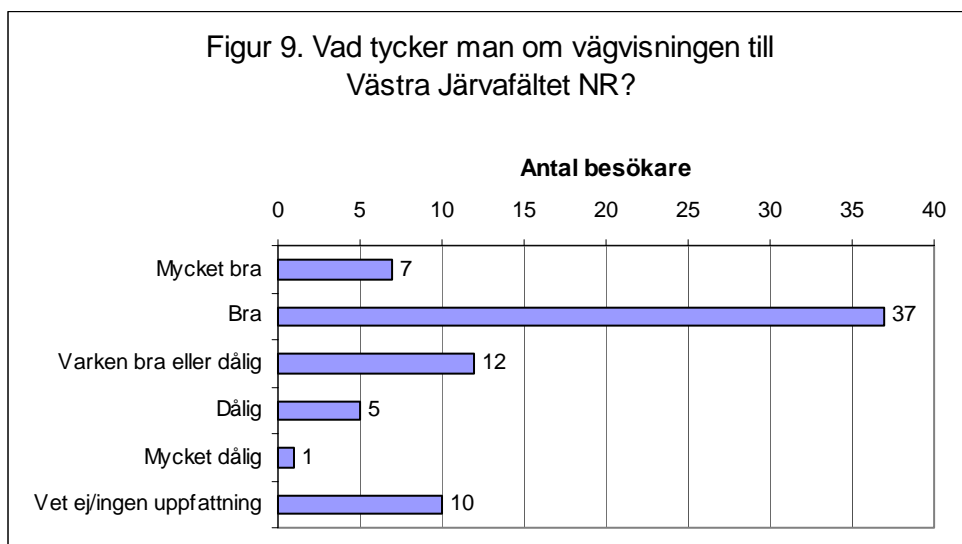
Rörelsemönster

56 personer har svarat på frågan om hur man oftast rör sig i reservatet. De som befinner sig i västra delen av reservatet tycks ofta röra sig antingen runt Säbysjön (14), väster om Säbysjön (8) eller runt eller i omgivningarna av både Översjön och Säbysjön (15). I hela södra området av Järvafältet med avstickare mot Väsby gård, Häggvik och Hägerstalund rör sig nio av de som svarat och i hela det stora reservatet 10 personer.

Synpunkter på skötseln av Västra Järvafältets naturreservat

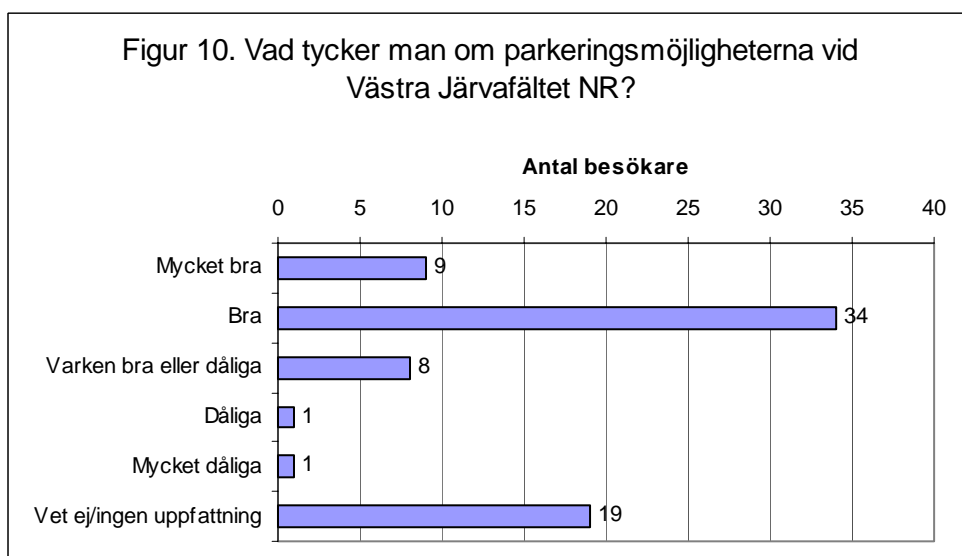
Vägvisning till naturreservatet

Den första frågan avser vägvisningen *till* reservatet; 61 procent av besökarna tycker att skyltningen är bra eller mycket bra (figur 9). 17 procent tycker att den varken är bra eller dålig, nästan lika många har ingen uppfattning. Ett fåtal tycker att den är dålig eller mycket dålig. Några kommenterar att de inte sett någon skylt alls.

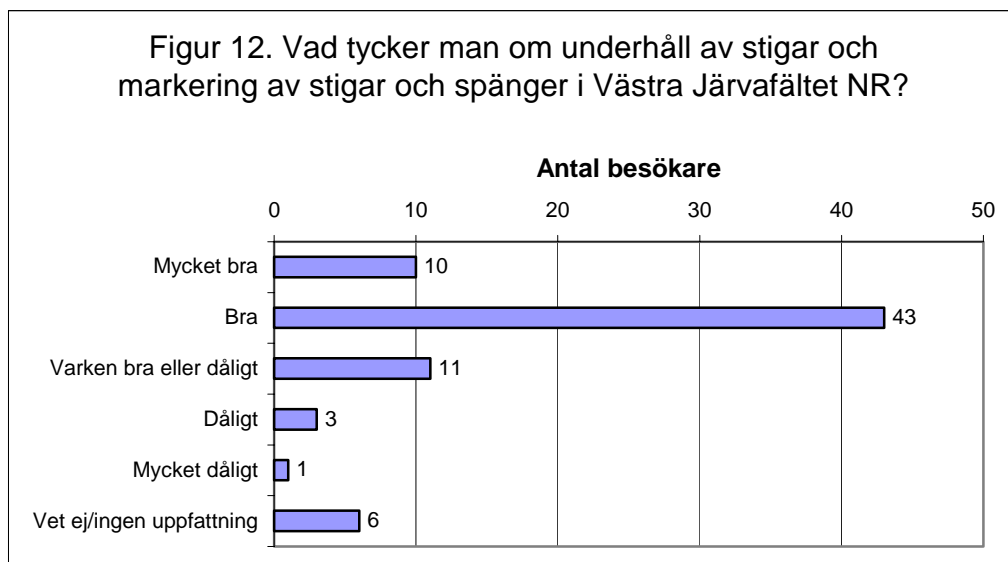
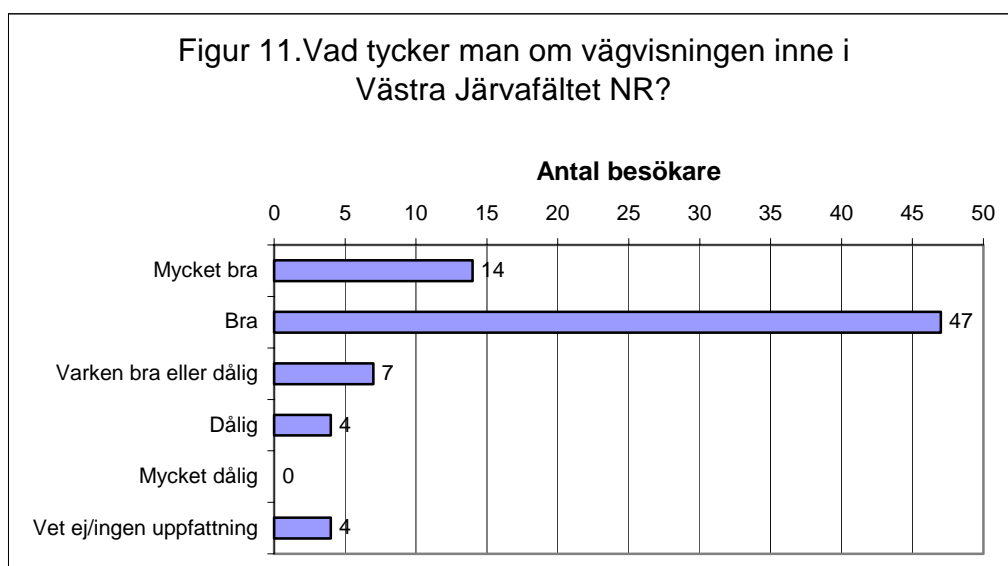
Parkeringsmöjligheterna

60 procent tycker att parkeringsmöjligheterna är bra eller mycket bra (figur 10). 38 procent tycker att de varken är bra eller dåliga eller saknar uppfattning i frågan. Att så många svarar så är föga förvånande då bara 20 procent angett att de tar bil till reservatet (se ovan).

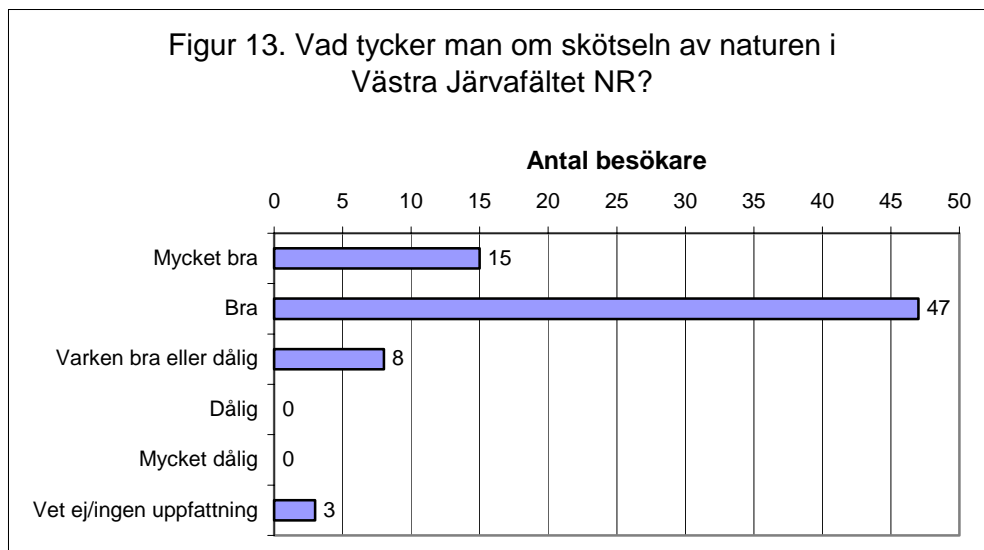
Vägvisning inom reservatet och underhåll

85 procent tycker att vägvisningen inne i reservatet är bra eller mycket bra (figur 11). 74 procent är lika positiva till underhåll och markering av stigar och spänger (figur 12). Flera av dem som kommenterat frågan om vägvisning nämner att skyltar ofta utsätts för vandalisering eller försvinner. ”Egen karta är säkrast” kommenterar någon. Fyra tycker att vinterunderhållet av stigarna fungerar dåligt – stigarna är isiga och oplogade. Någon vill ha bättre spångning i de blöta partierna söder om Säbysjön (vid Alvbron).

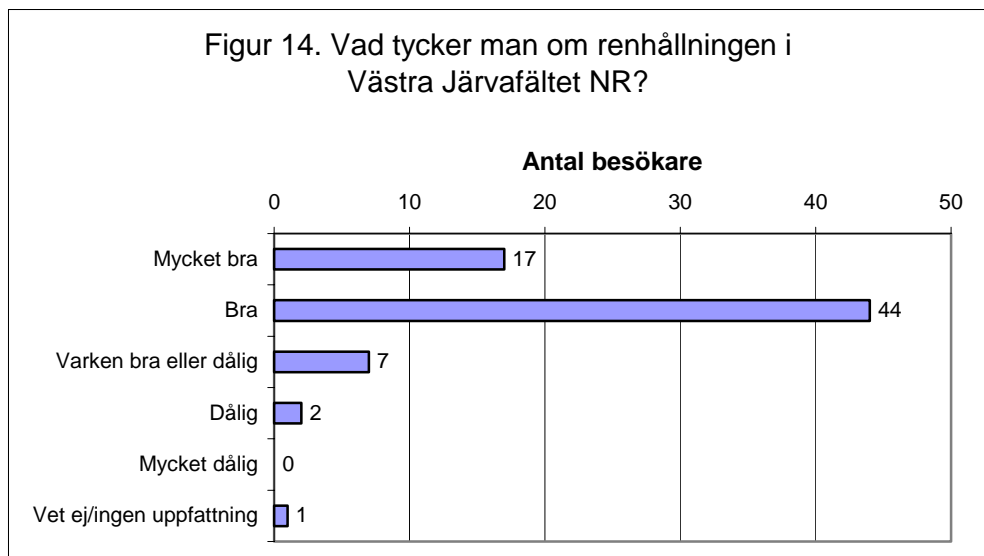
Skötsel av naturen

Skötseln av naturen bedöms som bra eller mycket bra av 86 procent (figur 13). Ingen tycker att den är dålig. Flera kommenterar att det är positivt med de betande djuren – men samtidigt att man ibland inte vågar passera dem. Någon kommenterar att man tycker att den information som finns uppsatt om skötseln är bra.

Renhållning

Renhållningen får också bra betyg - 85 procent anser att renhållningen är bra eller mycket bra (figur 14). Den kritik som framförs handlar om grillplatserna där det ibland tycks vara skräpigt. En hundägare vill ha fler soptunnor och någon noterar tacksamt att ”han som tömmer soptunnor kommer med sin cykel varje dag”.

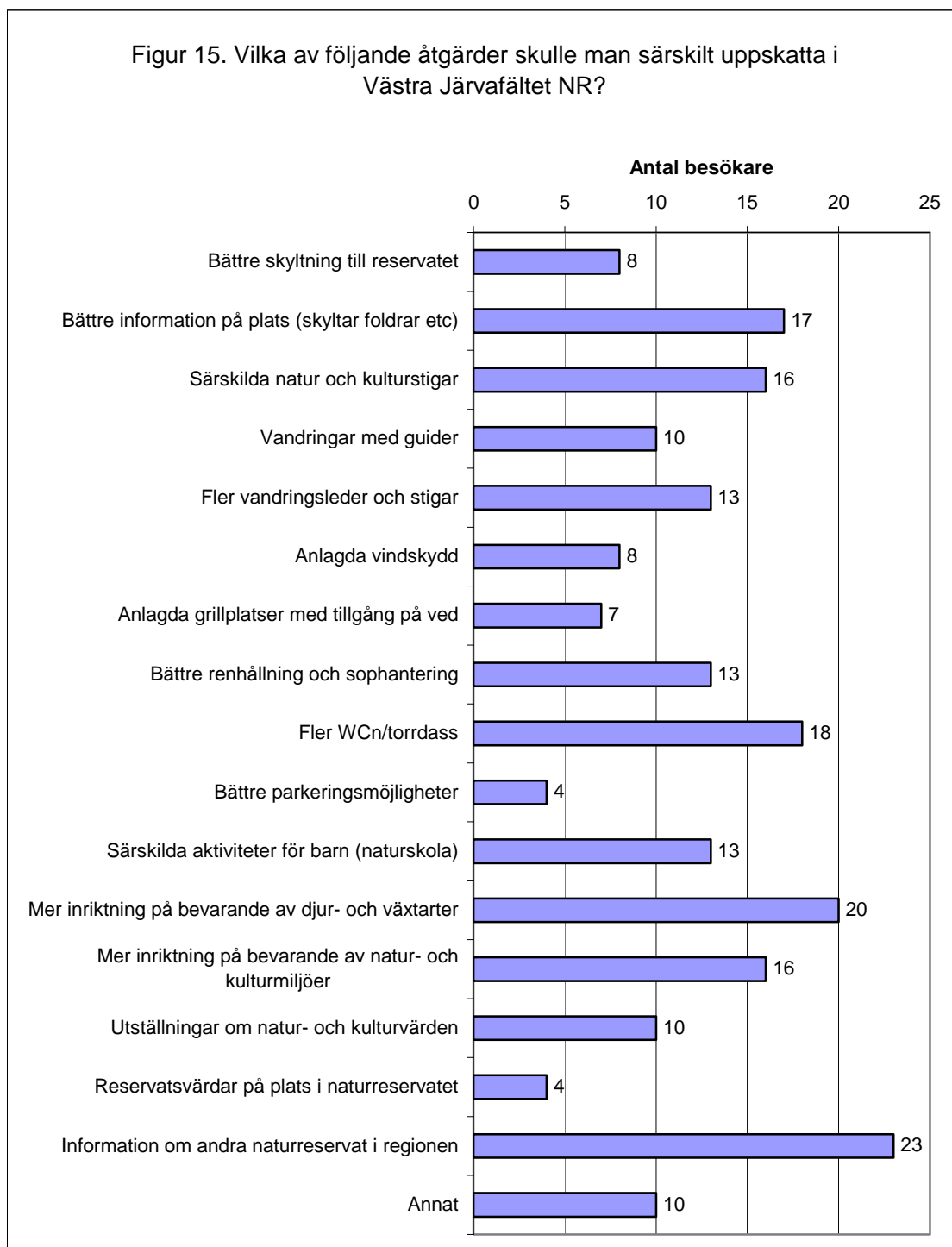

Förslag på åtgärder

På frågan om vilka åtgärder man särskilt skulle uppskatta i reservatet är information om andra naturreservat i regionen, mer inriktning på bevarande av växt- och djurarter, flera WCn och torrdass samt mer allmän information om reservatet det som lyfts fram av flest besökare (figur 15). Dessutom finns ett intresse för särskilda natur- och kulturstiggar och mer allmän inriktning på att bevara natur- och kulturmiljöer. Naturskola, fler vandringsleder och bättre renhållning är svar som också förekommer.

Av dem som kommenterat frågan är det flera (5) som har som enda synpunkt att man inte vill att det ska ordnas så mycket, ”det är bra som det är” är en illustrativ kommentar eller ”Gör inte för mycket med reservatsvärdar och sånt. Det är risk att det kommer för mycket folk och att det blir trängsel”. I övrigt nämns alla möjliga saker: underhåll av bryggor och badstegar, ”någon som håller koll på folk så att inget i naturen kommer till skada”, ”frågesportstigar är trevligt”, bättre trappor över gärdesgårdarna, en mycket detaljerad karta och färre stängsel.

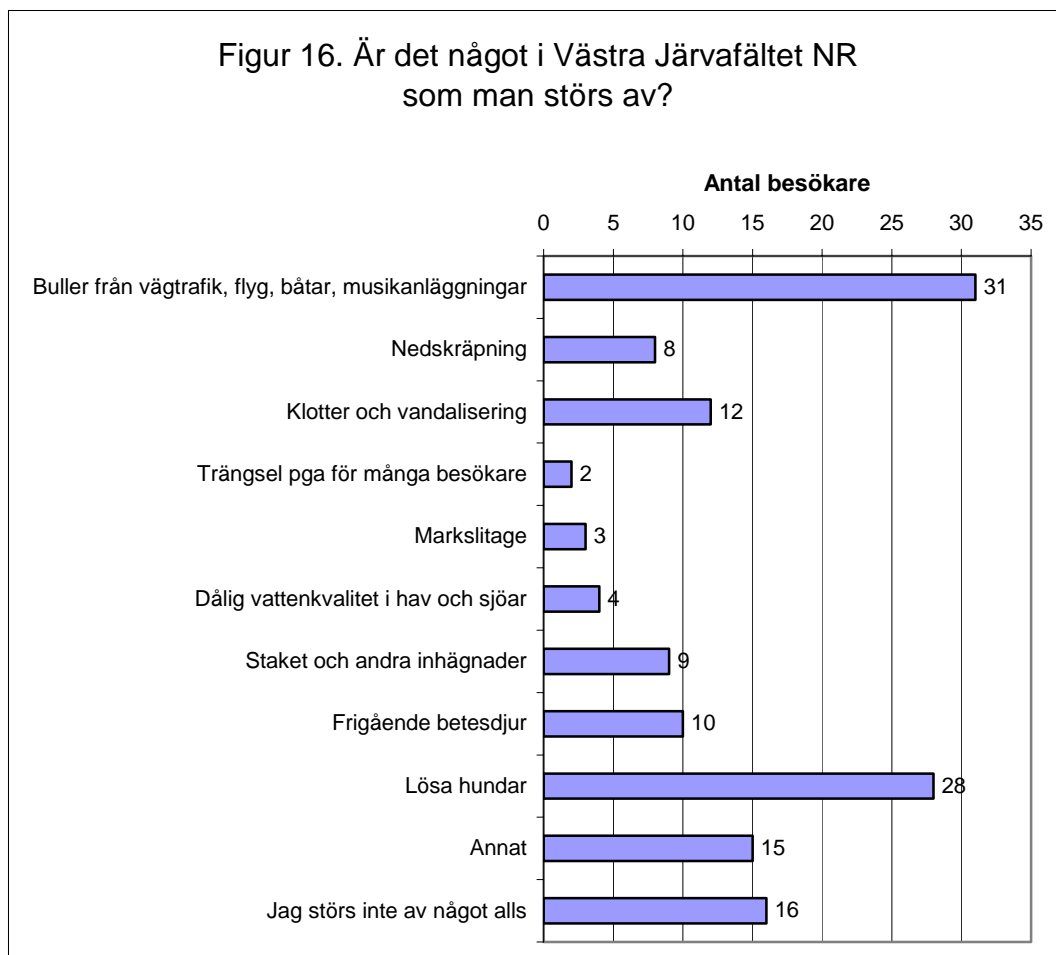
Figur 15. Vilka av följande åtgärder skulle man särskilt uppskatta i Västra Järvafältet NR?

Störningar

43 procent av besökarna i Västra Järvafältets naturreservat anser sig vara störda av buller, vilket är en anmärkningsvärt hög siffra. Det främsta problemet anses vara flygtrafik med sportflygplan från Barkarby flygfält över området. Rädsla för lösa hundar anges av 39 procent (figur 16). 17 procent störs av vandalisering och 14 procent av frigående betesdjur. 22 procent störs inte av något alls under besöket.

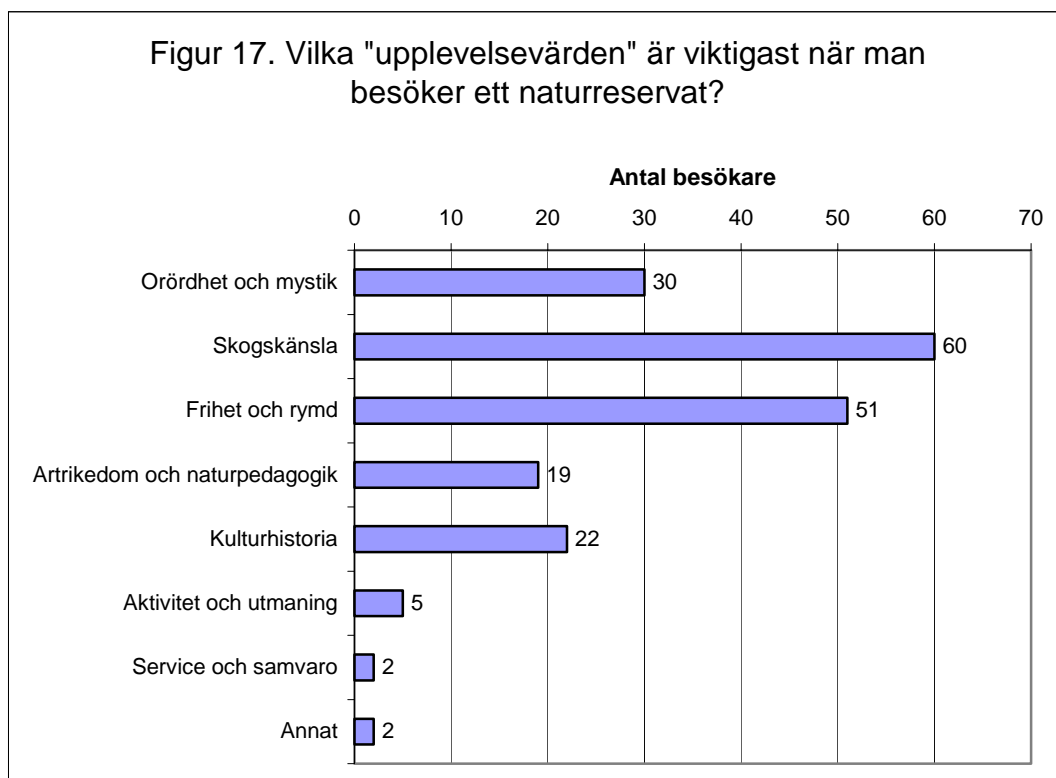
Kommentarerna under rubriken ”Annat” handlar dels om bullerproblemen från flyget: ”Flygtrafiken från Barkarby, de borde inte få flyga över här”. Men flera klagar också på andra motorfordon som förekommer i reservatet: ”För mycket bilar och mopeder, jag vill ha ett motorljudsfrött reservat”. I övrigt tas oftast krockar mellan olika besökskategorier upp: hästar på gångvägar, cyklister, mopedister, stökiga ungdomsgäng och ”de psykiskt störda uteliggarna som bor på Järvafältet”.

Upplevelser och allmänna synpunkter

Upplevelsevärden

Regionplane- och trafikkontoret vid Stockholms läns landsting har genom intervjuer med naturbesökare i Stockholmsområdet ringat in sju så kallade "upplevelsevärden" som människor söker när de besöker natur (figur 17). Flera svar kunde anges enligt nedan – totalt 191 svar fördelades på de sju värdena. De tre viktigaste upplevelsevärdena är "Skogskänsla" (83 procent) följt av "Frihet och rymd" (71 procent) och "Orördhet och mystik" (42 procent). Under rubriken "Annat" finns bara en kommentar: "Slippa maskin- och motorbuller". En viss osäkerhet om hur de som svarat förstått denna fråga råder. Vissa besökare uppfattade frågan som generell för besök i naturreservat vilket var avsikten men många utgick troligen istället från vilka upplevelsevärden som uppfattades som specifika för Västra Järvafältet.

Vad besökarna uppskattar mest i reservatet

Besökarna ombads i slutet av enkäten att beskriva med egna ord vad man uppskattade mest med Västra Järvafältets naturreservat. Många tar upp variationen i naturtyper, storleken och lugnet som områdets främsta kvaliteter. Lättillgängligheten - att på kort tid kunna komma från de bebyggda omgivningarna till "ett andningshål", att finna lugn och ro i naturen uppskattas också: "Att det finns så nära mig. I Husby där jag bor hör man trafikbuller dygnet runt". Att området är så stort uppfattas också som positivt. "Det finns väldigt mycket att upptäcka. "Jag har varit här i tio år men det är fortfarande intressant". Fågellivet, särskilt kring Säbysjön, lockar flera av besökarna och den lantliga miljön

med betande djur ger positiva associationer: ”Påminner om min barndom – jag är född på landet och den känslan kommer tillbaka när jag är här”. Bad, svamplockning och möjligheten till motion tas också upp. Vissa uttrycker sig nästan poetiskt när de berättar om vad de uppskattar mest: synintryck, dofter, gamla träd, vårens svanungar som kommer fram i Säbysjön och ”ljuset över årstiderna”. De fullständiga svaren på denna fråga finns i bilagan som ligger sist i denna redovisning.

Vad besökarna saknar eller skulle vilja förändra

På liknande sätt som i föregående fråga ombads man att med egna ord beskriva vad man saknar mest eller skulle vilja förbättra mest i reservatet. Det är svårt att kategorisera svaren, alla möjliga aspekter tas upp. Alltifrån konkreta påpekanden om att bryggan i Översjön behöver repareras, att smågran bör tas bort vid södra Säbysjön eller att man vill ha möjlighet att ”tanka dricksvatten”, till mer omfattande önskemål om att införa ett flygförbud över reservatet eller att man ska stänga motocrossbanan. Någon tycker att man ska ”förhandla fram” att man ska kunna röra sig i natur hela vägen ned till Ulriksdals slott utan att hindras av motorvägar och spår. Ett citat från ett par i åttioårsåldern som besöker området dagligen får avsluta: ”Vi vill ha en bänk här vid sjön, men vi har förstått att det inte går på grund av all vandalisering. Hoppas att man fortsätter att sköta våtmarksområdet och sjön”. De fullständiga svaren på denna fråga finns i bilagan, se nedan.

Vad uppskattar respektive saknar barnen mest?

Den sista frågan i enkäten vände sig till medföljande barn. De eller deras föräldrar ombads att med egna ord beskriva vad de uppskattar respektive saknar mest i reservatet. Naturen, skogen, badmöjligheterna och att äta picknick och grilla med familjen är positivt. Djuren och stallet uppskattas också. Liksom att man inte behöver vara rädd för bilar: ”bilfria grusvägar att cykla på”. Vissa aktiviteter som äger rum i området kan också tilltala barnen: ”Brukshundar tävlar här. Vi har hälsat på min mosters schäfer”. Att barn kan vara medvetna om att det inte alltid är självklart att naturen bevaras framgår av några svar: ”Det ska inte byggas hus här. Det är mysigt att det ser ut som det gör.” Några barn som svarat på vad de saknar nämner till exempel: fler djur, grillplatser, toaletter och ”att kunna meta”. De fullständiga svaren på denna fråga finns i bilagan, se nedan.

Bilaga med kommentarer

Kommentarer

Fråga 28 Västra Järvafältet

Beskriv med egna ord vad du uppskattar mest med Västra Järvafältets naturreservat?

- Slipper trafiken. Lugnt och skönt.
- Lugnet, tystnad, kan njuta av naturen.
- Fågelsjön, många arter.
- Otroligt vacker blandskog, känsla av mystik. Varierat landskap. Fält omväxlande med åkrar. Highland Cattle är spännande.
- Att det är obebyggt, att det får fortleva som en grön lunga.
- Det ligger nära hemmet, är lättillgängligt. Ingen planering krävs, det är bara att kolla vädret.
- Friden, frånvaron av biltrafik.
- Bra på alla sätt. Man gläds åt alla betesdjur. Tycker också om ridhästarna och stallet vid Säby gård. Håga Båtsmanstorp- lärde mig simma där.
- Lugnt och stilla, ingen trafik, omväxlande landskap (fält/skog), fågellivet i Säbysjön.
- Tillgänglighet och storlek. Kan vara ute en hel dag och slippa gå samma vägar, skogs-känsla, friheten.
- Associerar till CJL Almquist i den här skogen (*högstammig granskog*). Skogen finns i mina gener - både barr och lövskog. Ljuset över olika årstider. Frihetskänslan. Värna om den!
- Det finns många vägar, blandad natur, skog, öppna fält, vatten, barrträd, lövträd - omväxlande, det blir aldrig tråkigt.
- Att det överhuvudtaget finns. Variation mellan skog, sjö. Närheten till hemmet. Fåglar. Att man sköter sjön.
- Tittar gärna på gamla träd. Synd att vissa ekar vissnar ned. Påminner om min barndom – jag är född på landet och den känslan kommer tillbaks när jag är här. Fåglarna, svanungar som kommer. Frisk luft.
- Stort, det finns väldigt mycket att se och upptäcka. Har varit här i 10 år men det är fortfarande intressant.
- Komma ut på landet och fiket.
- Mångfalden av miljöer – allt från levande lantbruk till badsjöar, skog, ängar, cykelvägar.
- Möjlighet att promenera i ett gammalt kulturhistoriskt landskap med ett rikt växt- och fågelliv.
- Naturupplevelsen och djurlivet.
- Det jag uppskattar mest är att man på kort tid kan komma ut på landet, just så känns det när man kommer ut i naturreservatet med alla fina grusvägar och gården.
- "Orörd" natur, möjlighet till motion.
- Närheten till "orörd" natur.
- Svampplockning, bad
- Levande kulturbygd med betesdjur
- Att det är så stort, med en mångfald av olika slags biotoper.
- Lättillgängligt område för hela familjen året runt. Roligt med frigående djur. Det skulle vara roligt med får också.
- Både skog och "äldre kulturlandskap"
- Promenadvägar och grillplatser
- Den nära möjligheten till: promenader/cykling. I naturen: svamp och bärplockning.
- Blandning skog, mark, sjö. Grusvägar. Gammal militär miljö.

- Det rika fågellivet.
- Lugnet, dofterna från naturen
- Frisk luft, ett andningshål bland all bebyggelse. Orördheten och lugnet.
- Närhet till natur. Att kunna motionera i naturen.
- Att naturen är så grön. Och att skogen får stå kvar där den står. Och att det är så lugnt och tyst där. Och att man i lugn och ro kan få gå på promenad.
- Att det finns så nära mig. I Husby där jag bor hör man motorbuller från motorvägen dygnet runt.
- Man kan vandra i lugn och ro.
- Slippa biltrafiken.
- Bilfritt.
- Närheten. Relativt få andra besökare. Inga ordnade aktiviteter.
- Storleken med omväxlande natur, både skog, åker, äng, sjö o s v. Trevligt med kor och får. Friluftsförbundets raststuga i Räcksta.

Fråga 29 Västra Järvafältet

Beskriv med egna ord skulle vad Du saknar mest, eller skulle vilja förbättra mest i naturreservatet?

- Badbrygga. Badstegar.
- Ett fågeltorn på västra sidan (Säby) sjön
- Inget.
- Viktigt att vägar hålls öppna och är framkomliga för cyklister.
- Fler sopkorgar.
- Vi vill ha en bänk här vid sjön (*ett par som är 83 och 85 år gamla*) – men vi har förstått att det inte går på grund av all vandalisering. Hoppas att man fortsätter att sköta våtmarksområdet och sjön.
- Att hästarna får vara kvar och att man ser det som en resurs i området.
- Bättre skyltning i norra delen. Bättre P-platser i norr.
- 2 Ställen där man kan "tanka" dricksvatten.
- Det är för mycket bilar som kör på dessa grusvägar på sommaren. Det dammar så hemskt. Det är likadant i Hagaparken.
- Bättre skogsvård. Lagning av staket och grindar. Fler informationstavlor. Information om såväl växtlighet och djurliv. Papperskorgar (håll naturen ren).
- Bättre skyltat om reglerna. Det är tyvärr många som plockar blommor.
- Flygförbud: Motorcrossbanan måste bort omedelbart. Bryggan vid Översjön, som är mycket uppskattad, är trasig. Den behöver lagas.
- Badmöjligheten. Vilda djur. Kanske bedrivs det för mycket jakt!
- Fler soptunnor. Stoppa mopedåkningen! Som det är nu är det ingen som bryr sig, varken polis eller annan myndighet. Det spelar ingen roll att jag säger till. Om polisen stod vid Översjön några helger vid t ex skolavslutningen vore det bra.
- Mindre buller
- Önskar att det finns fiskemöjlighet, åtminstone för barn.
- Mindre stängsel. Rundturer i reservatet med häst och vagn för gamlingar, dementa etc
- Att smågran togs bort i södra Säbysjön, så att lövskogen bevarades. Risk finns att granskog tar över.
- Flygförbud över reservatet. Bullerplank
- Inga betesdjur på vägar och stigar, grindar får ej spikas igen av djurhållande. Bort med privatflyg på Barkarby.
- Kan ni inte förhandla fram att man ska kunna röra sig i reservatet med vagn, cykel och till fots utan omvägar till Ulriksdals slott. (Det skulle nog turister tycka om). Trevliga grindar och portar vid alla infarter och större stigar – så man tydligt förstår att man är i

ett reservat. Grindar som bara är tillräckligt breda för barnvagn gör att bilister skulle behöva öppna och stänga grind – skulle kanske göra att en del onödig trafik försvann.

- Plogade skridskobanor.
- Olyckligt att blanda de som vill tävlingscykla med dem som promenerar. Skapa särskilda spår för dem. Olycksrisken är stor.
- Öppna upp mot sjön vid Haga båtsmanstorp – det skulle bli väldigt vackert där med utsikt över Säbysjön.
- Gallra bland träden vid Friluftsrämjandets hus i Råcksta så att solen kommer till på gräsmattan mot sjön.

Fråga 30 Västra Järvafältet

Om Du har barn med Dig till naturreservatet: Vad uppskattar respektive saknar dom mest i reservatet?

Uppskattar

- Inte så mycket byggnader, naturen och fåglarna.
- Naturen. Fin och skönt att vara här. Brukshundar tävlar här. Vi har hälsat på min morders schäfer. Det ska inte byggas hus här mysigt att det ser ut som det gör. Ca 9 år.
- Det är fint, man har mysigt här.
- Bra ridstigar. Trevliga sjöar. Trevlig skog.. 12 år.
- Uppskattar djuren..
- Naturen, bilfria grusvägar att cykla på. Översjön.
- Djuren och stallet med hästarna. Säbysjön med fågelliv.
- Uppskattar skogen, att plocka svamp, äta picknick, grilla.
- Friheten, skog & marker. Behöver ej akta sig för bilar.
- Badmöjligheterna.
-

Saknar

- Vatten att dricka
- Saknar fler sorters djur
- Fler grillplatser. Toaletter
- Att kunna meta
- Lekplatser typ "Indianbyn Ängsjö"
- Lekplatser.

Bilaga

Besöksenkät

LÄNSSTYRELSEN I STOCKHOLMS LÄN

Naturvårdsenheten
Box 22067
104 22 Stockholm
08-785 40 00 (vx)

Kod:

--	--	--

Besöksenkät Naturreservat 2002

(Reservatsnamn)

Syfte med undersökningen

För att kunna utveckla och förbättra skötseln av naturreservaten i Stockholms län behöver vi veta mer om hur de utnyttjas. Under sommaren och hösten 2002 genomför vi därför besöksenkäter i några av reservaten. Det är mycket viktigt för oss att få veta **vad Du tycker om reservatet och dess skötsel!**

Enkäten tar ca 5 - 10 minuter att besvara. Vi vänder oss till Dig som är minst 15 år gammal. Lägg din ifyllda enkät i den låsta brevlådan, eller posta den till oss. **Alla svar kommer att behandlas anonymt.** Om Du anger namn och adress på sista sidan i enkäten får Du skrifterna "Fågelliv – om fåglar och fågelsjöar i Stockholms län" och "Kulturminnen i odlingslandskapet" hemsänd med posten. Du deltar då också i utlottningen av presentkort á 200 kr på Naturkompaniet. Om Du postar enkäten till oss vill vi ha ditt svar senast 15 oktober.

Tack för din hjälp med att förbättra naturreservaten i Stockholms län!

Om Du har frågor eller synpunkter, hör av Dig till oss. **Kontaktpersoner** Eva Sandberg och Magnus Sannebro, tel 785 40 25 eller Cecilia Persson, tel 785 51 23.

Bakgrund

1. Kön

(1) Kvinna (2) Man

2. Ålder

- (1) 15 – 24 år
(2) 25 – 34 år
(3) 35 – 44 år
(4) 45 – 54 år
(5) 55 – 64 år
(6) 65 år eller äldre

3. Hemkommun:

10. Hur många gånger har Du besökt naturreservatet de senaste 12 månaderna, inklusive denna gång?

- (1) 1 – 2 ggr
- (2) 3 – 4 ggr
- (3) 5 – 10 ggr
- (4) Fler än 10 gånger

11. Hur fördelar sig dessa besök per årstid?

Vinter (december – februari)	Antal besök:
Vår (mars –maj)	Antal besök:
Sommar (juni – augusti)	Antal besök:
Höst (september – november)	Antal besök:

Information om naturreservatet

12. Hur fick Du först kännedom om naturreservatet?

- (1) Tips från släkt och vänner
- (2) Besökt området tillsammans med andra
- (3) Informationsfolder om naturreservatet
- (4) Länsstyrelsens hemsida
- (5) Kommunens hemsida
- (6) Karta
- (7) Böcker, tidningar
- (8) Massmedia (TV, radio, tidningar)
- (9) Vägskyltning
- (10) Upptäckt reservatet när jag passerat förbi
- (11) Varit här sedan jag var barn
- (12) Annat sätt, nämligen:

13. Har Du tagit del av någon information om naturreservatet? Flera svarsalternativ kan väljas.

- (1) Ja, informationsskylt om reservatet
- (2) Ja, informationsfolder om reservatet
- (3) Ja, länsstyrelsens hemsida
- (4) Ja, kommunens hemsida
- (5) Ja, litteratur
- (6) Ja, guidad vandring
- (7) Ja, Naturum
- (8) Ja, utställning om reservatet
- (9) På annat sätt, vad?.....
- (10) Nej (gå till fråga 15)

14. Vad tycker Du om denna information?

- (1) Mycket bra
- (2) Bra
- (3) Varken bra eller dålig
- (4) Dålig
- (5) Mycket dålig
- (6) Vet ej / har ingen uppfattning

15. Vet Du vad reservatsbestämmelserna innebär?

- (1) Ja, i stort sett
 - (2) Ja, delvis
 - (3) Nej
- Ev. kommentarer:

16. Har Du under de senaste 12 månaderna besökt några andra naturreservat i Stockholms län?

- (1) Ja, nämligen:
- (2) Nej
- (3) Vet ej

Aktiviteter i naturreservatet

17. Vilken / vilka typer av aktiviteter brukar Du ägna dig åt i naturreservatet? Flera svarsalternativ kan väljas.

- (1) Promenera/vandra
- (2) Jogga/motionera
- (3) Cykla
- (4) Bada
- (5) Skidåkning
- (6) Skridskoåkning
- (7) Picknick
- (8) Fiska
- (9) Plocka svamp och bär
- (10) Uppleva växt- och djurliv
- (11) Uppleva landskapet
- (12) Uppleva kulturmiljöer
- (13) Tälta
- (14) Titta på utsikten
- (15) Avkoppling
- (16) Annat, nämligen:

18. Var rör du dig oftast i området? Markera på kartan, sista sidan.

Skötsel av naturreservatet

19. Vad tycker Du om vägvisningen till naturreservatet?

- (1) Mycket bra
- (2) Bra
- (3) Varken bra eller dålig
- (4) Dålig
- (5) Mycket dålig
- (6) Vet ej / har ingen uppfattning

Ev. kommentarer:

20. Vad tycker Du om parkeringsmöjligheterna vid naturreservatet?

- (1) Mycket bra
- (2) Bra
- (3) Varken bra eller dåliga
- (4) Dåliga
- (5) Mycket dåliga
- (6) Vet ej / har ingen uppfattning

Ev. kommentarer:

21. Vad tycker Du om vägvisningen inne i naturreservatet?

- (1) Mycket bra
- (2) Bra
- (3) Varken bra eller dålig
- (4) Dålig
- (5) Mycket dålig
- (6) Vet ej / har ingen uppfattning

Ev. kommentarer:

22. Vad tycker Du om underhåll och markering av stigar och spångar i naturreservatet?

- (1) Mycket bra
- (2) Bra
- (3) Varken bra eller dåligt
- (4) Dåligt
- (5) Mycket dåligt
- (6) Vet ej / har ingen uppfattning

Ev. kommentarer:

23. Vad tycker Du om skötseln av naturen (betesmarker, skog, strandängar etc) i naturreservatet?

- (1) Mycket bra
- (2) Bra
- (3) Varken bra eller dålig
- (4) Dålig
- (5) Mycket dålig
- (6) Vet ej / har ingen uppfattning

Ev. kommentarer:

24. Vad tycker Du om renhållningen i naturreservatet?

- (1) Mycket bra
- (2) Bra
- (3) Varken bra eller dålig
- (4) Dålig
- (5) Mycket dålig
- (6) Vet ej / har ingen uppfattning

Ev. kommentarer:

25. Vilka av följande åtgärder skulle Du särskilt uppskatta? Flera svarsalternativ kan väljas.

- (1) Bättre skyltning till naturreservatet
- (2) Bättre information på plats (skyltar, foldrar etc)
- (3) Särskilda natur- och kulturstigar
- (4) Vandringar med guider
- (5) Fler vandringsleder och stigar
- (6) Anlagda vindskydd
- (7) Anlagda grillplatser med tillgång på ved
- (8) Bättre renhållning och sophantering
- (9) Fler WC:n/torrdass
- (10) Bättre parkeringsmöjligheter
- (11) Särskilda aktiviteter för barn, typ naturskola
- (12) Mer inriktning på bevarande av djur- och växtarter
- (13) Mer inriktning på vård av olika natur- och kulturmiljöer
- (14) Utställningar om natur- och kulturvärden
- (15) Reservatsvärdar på plats i naturreservatet
- (16) Information om andra naturreservat i regionen
- (17) Annat, nämligen:

26. Är det något i naturreservatet som Du störs av? Flera svarsalternativ kan väljas.

- (1) Buller från vägtrafik, flyg, båtar, musikanläggningar
- (2) Nedskräpning
- (3) Klotter och vandalisering
- (4) Trängsel pga för många besökare
- (5) Markslitage
- (6) Dålig vattenkvalitet i hav och sjöar
- (7) Staket och andra inhägnader
- (8) Frigående betesdjur
- (9) Lösa hundar
- (10) Annat, nämligen:
- (11) Nej, jag störs inte av något alls

27. Vilka "upplevelsevärden" är viktigast för dig när du besöker ett naturreservat?
(Refererar till rapporten "Upplevelsevärden", Regionplane- och trafikkontoret 2001).

- (1) Orördhet och mystik
- (2) Skogskänsla
- (3) Frihet och rymd
- (4) Artrikedom och naturpedagogik
- (5) Kulturhistoria
- (6) Aktivitet och utmaning
- (7) Service och samvaro
- (8) Annat:

28. Beskriv med egna ord vad Du uppskattar mest med naturreservatet:

.....

.....

.....

.....

.....

29. Beskriv med egna ord skulle vad Du saknar mest, eller skulle vilja förbättra mest, i naturreservatet:

.....

.....

.....

.....

.....

30. Om Du har barn med Dig till naturreservatet:
Vad uppskattar respektive saknar dom mest i reservatet?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Tack för Din medverkan!

Om Du anger namn och adress får Du
”Fågelliv – om fåglar och fågelsjöar i Stockholms län” och
”Kulturminnen i odlingslandskapet” hemsänd med posten.

Namn och adress (frivilligt)

.....
.....
.....
.....

Länsstyrelsens rapportserie

Tidigare utkomna rapporter under 2003

01. Integration i kommunerna - en mångfald av arbetssätt och förutsättningar, *socialavdelningen*
02. Förorenade områden - Färgindustrin, *miljö- och planeringsavdelningen*
03. Luftföroreningar i Stockholms län - Resultat t.o.m. september 2001, (*finns endast som pdf*), *miljö- och planeringsavdelningen*
04. Bostadssubventioner - volymer och bidragsunderlag, helårsöversikt 2002, *socialavdelningen*
05. Skyddsvärda grundområden i Svealands skärgårdar, *miljö- och planeringsavdelningen*
06. Förorenade områden - Bekämpningsmedelstillverkare och sprängämnestillverkare, *miljö- och planeringsavdelningen*
07. Samlad redovisning av förslagen till infrastrukturplaner för Stockholm - Mälarenregionen, *avdelningen för regional utveckling*
08. Förorenade områden - Träimpregneringsbranschen. En inventering av potentiellt förorenade områden i Stockholms län, *miljö- och planeringsavdelningen*
09. Den öppna missbruksvården i Stockholms län - en kartläggning, *socialavdelningen*
10. Besökare i naturreservat - metodstudie och resultat av en enkätundersökning i Stockholms län 2002, *miljö- och planeringsavdelningen*

Stockholms läns cirka 200 naturreservat rymmer en mångfald av naturtyper, alltifrån odlingslandskap och ädellövskogar till naturskogar och ytterskär-gård. Reservaten är en betydelsefull resurs för människors rekreation och friluftsliv i ett område med så stor folkmängd som Stockholms län. Vi vet idag ganska lite om hur naturreservaten används. Det är därför viktigt att öka kunskapen om reservatens besökare och vad de tycker.

Syftet med denna undersökning är att utveckla metoder för att genomföra besöksundersökningar i skyddade naturområden samt att utföra en enkätundersökning i några naturreservat av olika karaktär.

Den första delen av denna rapport är en sammanställning av litteratur och kunskaper om besöksundersökningar i naturområden. I den andra delen beskrivs hur en besöksundersökning genomfördes i Stockholms län i augusti och september 2002.

Undersökningen baserades på besöksintervjuer kompletterat med lådor med enkäter för självregistrering. Drygt 300 personer besvarade enkäten som tar upp frågor om tillgänglighet, skötsel, information, aktiviteter med mera. De naturreservat som ingick i undersökningen var Björnö i Värmdö kommun, Angarns-sjöängen i Vallentuna, Tullgarn i Södertälje och Västra Järvafältet i Järfälla.

Rapporten avslutas med ett förslag på hur kontinuerliga besöksundersökningar skulle kunna ingå i arbetet med förvaltningen av naturreservaten. Sådana undersökningar skulle omfatta både kvalitativa och kvantitativa metoder.